

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Výběr partnera se zvláštním zřetelem k primární
rodině**

**Selection of partner with special regard to primary
family**

Zpracovala:

Jekatěrina Mězlová

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ivan Slaměník, CSc.

Praha, prosinec 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem použila pouze literaturu uvedenou v příloženém seznamu.

Nemám závažný důvod proti užití tohoto školního díla ve smyslu § 60 Zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským (autorský zákon).

V Praze dne 8. prosince 2008

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Ivanu Slaměnikovi, Csc. za odborné vedení práce, podporu a trpělivost při jejím vytváření. Děkuji také RNDr. Petru Boschovi, CSc. za laskavou pomoc při statistickém zpracování dat a všem těm, kteří mi pomohli s realizací mé diplomové práce.

Ráda bych poděkovala také své rodině, všem blízkým a přátelům, kteří mi při výzkumu a psaní této práce pomohli a podpořili mne.

Resumé

Diplomová práce je zaměřena na téma vliv primární rodiny na výběr životního partnera. Cílem této práce nabídnout čtenářům ucelený přehled informací na této téma. Teoretická část obsahuje čtyři stěžejní kapitoly, které se zabývají pojmem rodina a manželství (resp. partnerství), láska a výběr partnera. Zdůrazňuje se význam rodiny pro utváření osobnosti jedince, pro výběr životního partnera. Vymezuje se pojem láska, uvádí se některé teorie lásky a výběru životního partnera. V praktické části je popsáno výzkumné šetření, na jehož základě jsou vyhodnoceny stanovené cíle a hypotéza. Snahou bylo zjistit, má-li obraz rodiče opačného pohlaví vliv na volbu partnera. V rámci této práce se prokázala souvislost volby partnera s dominancí matky, a to pro muže i ženy.

Klíčová slova: rodina, manželství, partnerství, volba partnera, vývoj osobnosti, výzkum, dotazník

Abstract

My thesis is focused on influence of primary family to life partner selection. The thesis goal is to show reader integrated overview of information regarding this topic. Theoretical part contains four main chapters focusing on family and marriage definition (or partnership), love and partner choosing. The thesis stress family importance for personality formation and for life partner selection. Definition of love is determined as well as introduction of some theories of love and life partner selection. In practical part, there is psychological research and evaluation of started goals and hypotheses based on it. Aspiration was to find out, if there is any influence between opposite sex parent characteristic and partner selection. Within the

scope of this research, there was established relation between partner selection and mother dominance characteristic.

Keywords: family, marriage, partnership, partner selection, development of personality, research, questionnaire.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Rodina a manželství v evolučním a historickém kontextu	11
1.1 Definice pojmu rodina a manželství	12
1.2 Analýza jednotlivých funkcí rodiny a manželství	14
1.3 Vývoj instituce rodiny a manželství od pravěku k současnosti	16
1.4 Základní znaky moderní rodiny a manželství	20
2. Rodina jako podmínka formování bazálních struktur psychiky dítěte	23
2.1 Místo rodiny v procesu socializace dítěte	24
2.1.1 Rodiče a sourozenci v procesu socializace	25
2.1.2 Vliv rodiny v období dospívání	28
2.2 Vliv rodiny na utváření a vývoj sebepojetí	29
2.2.1 Definice sebepojetí	31
2.2.2 Utváření sebepojetí	32
2.3 Vývoj jednice z hlediska vybraných teorií	34
3. Pojetí partnerské a manželské lásky	39
3.1 Definice a druhy lásky	40

3.2 Triangulární teorie lásky	46
4. Výběr partnera	48
4.1 Některé teorie výběru partnera	49
4.1.1 Psychoanalytické teorie	50
4.1.2 Sociologicky a psychologicky orientované teorie	53
4.1.3 Vliv modelů manželství rodičů na vývoj osobnosti a budoucí manželství podle výzkumu I. Šípové	58
 II. EMPIRICKÁ ČÁST	
1. Cíle, zaměření a formulace hypotézy	61
2. Metoda sběru a zpracování dat	64
2.1 Learyho dotazník interpersonálního chování	65
2.2 Metody matematického zpracování dat	69
3. Popis zkoumaného vzorku	73
4. Výsledky	76
5. Diskuse	87
ZÁVĚR	92
POUŽITÁ LITERATURA	94
PŘÍLOHY	100

ÚVOD

Tématem této diplomové práce je výběr partnera se zvláštním zřetelem k primární rodině. Je známo, že pro lidského jedince je přirozené hledat k sobě životního partnera, který by obohatil a naplnil jeho život. Existují četné studie, které se snaží vysvětlit, čím je výběr životního partnera podmíněn. Výsledky ale nejsou jednoznačné, proto se toto téma těší velkému zájmu.

Dostal se mi do ruky výzkum I. Šípové, jehož výsledky zdůrazňují vliv primární rodiny na výběr životního partnera, funkčnost či nefunkčnost budoucího manželského vztahu. Zjištění, které uvádí I. Šípová, mne inspirovaly k napsání této diplomové práce. Budu se zde zabývat otázkou, jakým způsobem nás při výběru partnera ovlivňuje úspěšnost nebo neúspěšnost rodiny, ze které sami pocházíme, jak nás ovlivňuje primární rodina při formování osobnosti a psychické orientaci a případné řešení této otázky.

Rodina je z hlediska socializace ze tří primárních společenských skupin (spolu se skupinou předškolní, školní a pracovní a pak skupinou vrstevníků) skupinou nejdůležitější. Je totiž nejvýznamnější součástí společenské mikrostruktury, která člověka provází, nebo se ho aspoň nějak dotýká, ve všech fázích jeho života. Je to první a dosti závazný model společnosti, s jakým se dítě setkává. Řada výzkumů prokázalo, že rodina formuje osobní vývoj jedince, jeho preference, postoje. Rodina může značným způsobem ovlivňovat život jedince, výběr životního partnera, fungování vlastní rodiny.

Bohužel, racionální přístup nemohl vždy odhalit příčinu mnohých iracionálních, neadekvátních, maladaptivních vlastností chování člověka. Tak například podmínky, za kterých došlo k rozvodu, hádce apod., mohou být považované za příčinu, ačkoliv opravdové motivy jsou podmíněné nevědomými faktory. Přestože existuje rozvinutý komplex oborů, které se zabývají rodinou (sociologie a psychologie

rodiny, sexuologie, psychoterapie rodiny atd.), není dosti integračního přístupu, který by umožnil shrnout tak široké spektrum problémů, které mají své kořeny právě v rodině. Z toho důvodu v této práci zdůrazňuji význam dynamického a systémového přístupu k problému významnosti rodiny a vztahu rodič – dítě při vývoji a formování osobnosti.

Z hlediska obsahu je práce koncipována do dvou základních částí. Teoretická část obsahuje čtyři stěžejní kapitoly, které se zabývají pojmem rodina a manželství; zdůrazňuje se zde význam rodiny pro psychosociální vývoj dítěte a pro výběr životního partnera v dospělosti, charakterizuje se pojem láska a uvádí se některé teorie výběru partnera.

Kapitola o rodině a manželství vymezuje tyto pojmy, popisuje vývoj instituce rodiny a manželství v čase, uvádí základní znaky moderní rodiny a manželství, partnerství.

Další kapitola plynule navazuje na předchozí, zdůrazňuje význam rodiny pro psychosociální vývoj dítěte a utváření některých předpokladů, které následně mají vliv na výběr partnera v dospělosti. Také se stručně zabývá pojmem sebepojetí, jeho strukturou a problematikou jeho utváření během ontogeneze. Tato kapitola pohlíží na rodinu jako na zásadního činitele v působení na dítě a utváření jeho osobnosti, zdůrazňuje význam uspokojování psychických potřeb v rodině. Pozornost je zde věnovaná především vztahu rodič- dítě a vliv rodiny na sebepojetí dítěte. V této souvislosti jsou uvedeny vybrané teorie psychosociálního vývoje dítěte.

Pojem láska je obecně charakterizován ve třetí kapitole. Tady jsou uvedené některé úvahy o významu partnerské lásky pro člověka a některé koncepty lásky.

Poslední kapitola teoretické části je věnovaná problematice výběru partnera. Zmiňuje některé teorie výběru partnera, podrobněji

se pozastavuje u výzkumu I. Šípové a popisuje výsledky jejího šetření.

V praktické části diplomové práce vyslovuji výzkumnou otázku, zda obraz rodiče opačného pohlaví má přímý vliv na volbu partnera. Stanovuji předpoklad, že partner probanda se v základních interakčních rysech podobá probandovu rodiči opačného pohlaví. Výzkum provádím na smíšeném vzorku heterosexuálních párů. Pro ověření svého předpokladu používám metodu Interpersonální diagnózy T. Learyho, která měří základní znaky interpersonálního chování.

Domnívám se, že je potřeba stále zdůrazňovat význam rodiny pro utváření osobnosti jedince. Základy se utvářejí již v dětství a právě toto období je nejcitlivější na nepříznivý vliv rodiny. Nelze ovšem podceňovat jiné, vnitřní i vnější vlivy, které se podílí na utváření osobnosti jedince. Je ale třeba klást si otázky, jakým směrem se asi bude jedinec vyvíjet, když mu chybí rodičovská láska, vřelost a přijetí? Ráda bych zdůraznila, že dítě se stává často jednou z nejtěžších obětí rodinných krizí, přestože na něm nenese sebemenší vinu, a že záleží jen na rodičích, jestli mu jeho pozici usnadní či ztíží.

Cílem této diplomové práce je zmapovat danou problematiku. Doufám, že tato práce bude alespoň skromným příspěvkem k tématu výběru životního partnera a její závěry umožní hlouběji se zamyslet nad otázkami, jak nás ovlivňuje vlastní rodina při výběru partnera pro život, jak ovlivňuje naši osobnost, chování ve vlastní rodině atd.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina a manželství v evolučním a historickém kontextu

Když se ohlédneme do historie lidstva, najdeme mnoho významných událostí, které se mimo jiné velkou měrou zasloužily o pokrok, rozvoj a změny v lidských společnostech. Historicky významné civilizace provázely vzestup a dříve či později úpadek, aby na uvolněné místo nastoupila civilizace jiná.

Manželství a rodina provází lidstvo v celé jeho dlouhé historii. Proto také nemohou stát stranou tohoto zákonitého vývoje. Pojem manželství je neoddělitelný od pojmu rodina a dohromady tvoří společenskou jednotku a společenskou instituci. Rodina jako útvar spojený na základě určité příbuzenské vazby je společenskou institucí, která existuje ve velmi podobné formě v každé kultuře a je jí všeobecně uznávána. Úlohou rodiny v lidské společnosti je v její nejširší podstatě zajištění pokračování rodu, národa a jeho kultury, a nakonec i lidstva samotného. Je to jakýsi způsob péče o pokračování druhu. Tato forma soužití provází lidi na celé planetě po tisíciletí a existuje ve všech historicky známých typech společenských struktur.

Když mluvíme o rodině a manželství jako o základu každé společnosti, nemůžeme opomenout zmínit, že její podoba ani funkce nezůstávají po staletí nezměněny. Rodina mění svou strukturu a přizpůsobuje se změnám ve společnosti. Způsob jejího fungování a rodinné uspořádání prochází spolu s dobou vývojem a úpravami. Jako společenská instituce prošla rodina a manželství ve svém historickém vývoji cestou od víceméně volného soužití, přes rodiny matriarchální, velmi rozsáhle patrimoniální rodiny, velké příbuzenské

rodiny patriarchální až k současné podobě malé, tzv. nukleární rodiny (Oliverius, 1989). Základní opěrné pilíře rodinného života však nadále přetrvávají a plní své základní funkce, jako např. prvotní socializace dětí, emocionální stabilizace osobnosti dospělých a také reprodukční funkce.

Je důležité také zdůraznit, že vývoj rodiny nešel ve všech zemích na světě stejným způsobem a proto je pojetí rodiny chápáno různými národy odlišně. Proto v této práci se omezíme na pojem rodiny a manželství jen v kontextu západní civilizace.

1.1 Definice pojmu rodina a manželství

Termín rodina se dá vymezit celou řadou různých způsobů. Každý vědní obor, který se problematiky rodiny dotýká, má svoji vlastní definici, která většinou zdůrazňuje některý aspekt rodiny. Rodina je vymezovaná z různých úhlů pohledu – různých vědních disciplín, např. z hlediska práva, sociologie, pedagogiky, psychologie apod., z různých přístupů (psychoanalýza, behaviorismus atd.), různých aspektů (funkčnosti, komunikace, socializace apod.). Nejčastěji však bývá definována z hlediska sociologického či psychologického. Pro zajímavost uvádím některé definice termínu rodina.

Ve filozofickém slovníku (Brugger, 2006) najdeme rozsáhlé vymezení pojmu rodina. Rodina je zde pojata jako z manželského svazku přirozeně se rozvíjející a jeho vlastní cíl naplňující společenství mezi rodiči a dětmi. Jde o hodnotové a cílové společenství. Prvním cílem rodiny je dítě a jeho výchova. Plnění tohoto úkolu znamená pro rodiče jejich vlastní obšťastňující rozvoj tělesných a duchovních dispozic. Nositeli povinnosti výchovy jsou nejprve rodiče, což s sebou nese způsobilost, obětavost a zodpovědnost. Tato povinnost je spjata s rodičovským právem výchovy.

I. Možný vyjadřuje zvláštnost rodiny jako celku, který propojuje prvky veřejné a soukromé: “Rodina je dnes vnímána jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality“ (Možný, 1990).

Giddens (2003) charakterizuje rodinu jako skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy. Je založená na:

- **svazku muže a ženy;**
- **pokrevním (neplatí např. při osvojení dítěte) vztahu rodič – dítě;**
- **na souhrnu funkcí, které plní vzhledem k jednotlivci i celé společnosti;**
- **sdílení společné domácnosti jejími členy a plnění společensky uznaných a určených rolí.**

Slovník základních pojmů z psychologie (Gillernová a kol., 2000) definuje rodinu jako specifickou malou sociální skupinu, ve které dítě žije a získává zkušenosti lidského soužití, pomoci, ale i konfliktů a jejich zvládnutí, kladení společenských požadavků a norem a kontroly jejich plnění. V rodině dochází k uspokojování potřeb dětí i rodičů. Rodina ve svém intimním prostředí umožňuje dítěti nejdříve vytvořit pevné, emocionálně silné sociální vztahy a na jejich základě vstupovat do dalších interpersonálních i společenských vztahů. Rodina vystupuje jako univerzální socializační činitel, kde probíhají všechny formy sociálního učení.

Někteří autoři považují rodinu za dynamický, soustavně se vyvíjecí systém, jehož prvky nejsou lidé sami o sobě, nýbrž v síti vzájemných interakcí a vztahů. Fungování rodiny je jakýsi celek s určitou atmosférou, která vzniká vzájemným působením jednotlivců mezi sebou a která pak vytváří celkový obraz rodiny. Patří sem třeba

způsob, jakým manželé činí společná rozhodnutí, jak zvládají sporné situace, jak plánují společnou budoucnost rodiny. Z toho vyplývá, že jakákoliv porucha v jednom z prvků tohoto systému vede k narušení fungování celého systému (L. Sobotková (2001), J. Langmeier, D. Langmeirová, In Oliverius, 1989).

Je zřejmé, že definic rodiny je nepřehledné množství a při jejich srovnávání lze nalézt řadu shod a rozdílů, které jsou podmíněny vědním oborem a přístupem daného autora.

1.2 Analýza jednotlivých funkcí rodiny a manželství

Rodina je společenskou institucí, která v průběhu svého trvání plní celou řadu různých funkcí. Funkce rodiny se mění v průběhu jejího historického vývoje, a to jak z hlediska své formy, tak i z hlediska obsahu. Tyto změny úzce souvisí s celkovou determinací rodiny množstvím společenských faktorů, jako je např. ekonomika, kultura apod. Některé z dříve zásadních funkcí rodiny, jako je např. funkce výrobní, pozbyly v průběhu historického vývoje svůj přednostní význam. Na druhé straně se objevily funkce nové, jako jsou např. způsoby trávení volného času (Oliverius, 1989).

Jednotlivé funkce rodiny, ve vztahu ke společenství i ve vztahu k jednotlivým členům rodiny, spolu úzce souvisí, ovlivňují se, spolupůsobí a vystupují ve vzájemných interakcích. Z toho důvodu lze jen obtížně vyčlenit a mezi různými autory existují v rozdělení jednotlivých funkcí rodiny větší či menší rozdíly. Obecně se dá mluvit o 4 základních funkcích rodiny: výchovnou, emocionální, biologickou a ekonomickou (Dunovský, 1999):

- funkce výchovná

Z hlediska společnosti se jedná o nejdůležitější funkci rodiny. Zahrnuje celkovou péči o děti a jejich výchovu. Tato funkce je silně

vázána na funkci emocionální, neboť pozitivní a přijímající rodinné klima lze považovat za její východisko. Rodina je pro dítě první a základní sociální skupinou, v níž se učí osvojovat si činnosti, role, normy, hodnoty atd. V rodině dítě poznává mezilidské vztahy, zde se formuje jeho identita a základy osobnostní struktury. Základem socializace dítěte je sociální učení v rodině, jehož hlavními formami jsou nápodoba, identifikace a sociální zpevnování. Socializace však není pouze jednostranným procesem, v němž lze dítě považovat za objekt. Socializace je proces obousměrný, stejně jako členové rodiny působí na dítě, dítě svým specifickým způsobem působí na ně.

- funkce emocionální

Z hlediska psychologie je jedna z nejpodstatnějších, neboť moderní rodina je labilnější než tradiční. Současná rodina je izolovanější, často bez širšího kruhu vazeb, což klade větší nároky na užší rodinné společenství, o to více každý jeho člen potřebuje takové prostředí, které by svým pozitivním emocionálním působením uspokojovalo potřeby každého člena rodiny. Pozitivní citové projevy rodičů k dítěti i mezi sebou vzájemně jsou důležitou součástí socializace a celkového optimálního vývoje dítěte. Uspokojení psychosociálních potřeb dítěte je jednou z hlavních funkcí rodiny a jen obtížně lze uspokojovat tyto potřeby v jiném než rodinném prostředí. Tato funkce také těsně souvisí s funkcí biologickou, neboť vzájemné vztahy mezi otcem a matkou silně ovlivňují rodinné klima a jejich chování a přístup k dětem.

- funkce biologická

Zajišťuje zachování života v rámci rodiny i lidského rodu. Biologická funkce souvisí nejen s biologickou reprodukcí rodu, ale i se spokojeností v manželském soužití. Vzhledem ke skutečnosti, že se biologická reprodukce může odehrávat i mimo manželské soužití, není charakteristická pouze pro rodinu. Tato funkce je silně

ovlivňována jinými faktory, jako např. finanční a bytovou situací. Také úzce souvisí se souladem či rozpory v partnerském soužití rodičů. Soulad partnerů napomáhá udržovat pozitivní emocionální klima v rodině, což je jedna z důležitých podmínek příznivého fyzického i psychosociálního vývoje dítěte.

- funkce ekonomická

Ekonomickou funkci lze chápat dvěma různými způsoby, a to ve smyslu bezprostřední výrobní činnosti a ve smyslu materiálního zabezpečení. V současné době již rodina obvykle není výrobní jednotkou, ale jednotkou spotřebitelskou, z toho důvodu lze funkci rodiny jakožto výrobní jednotky považovat za víceméně přežitou. Jisté prvky výroby si však rodina udržela, především ve smyslu takových aktivit členů rodiny, které vytvářejí její hmotné pohodlí a zabezpečení (tj. např. úklid domácnosti, vaření apod.). Zabezpečovací funkce rodiny již v současném pojetí překračuje oblast saturace materiálních potřeb členů rodiny a postupně přechází také do oblasti sociální a duchovní.

Účelem této funkce je, v nejširším slova smyslu, poskytnutí materiální životní jistoty všem členům rodiny.

1.3 Vývoj instituce rodiny a manželství od pravěku k současnosti

Zkusme se podívat na vývoj instituce rodiny a manželství od jejího zrodu až k modernímu pojetí této instituce. Omezím se na velmi stručný popis, jelikož podrobný vhled do problematiky není cílem této práce.

Základní jednotkou pravěké společnosti byl podle převládajícího názoru odborníků (nepanuje zde naprostá shoda) rodový spolek (občina) - všichni příslušníci kmene byli rodově příbuzní. V prvním

období rodové společnosti měli pravděpodobně hlavní úlohu ženy. Rod byl matriarchální. Matriarchátem se myslí způsob uspořádání společnosti, kdy rozhodovací moc leží v rukou skupiny starších žen a rodové jméno a dědická práva přecházejí automaticky z matky na dceru.

Výchova dětí v jejich nejmladším věku byla záležitostí pouze matek. Muži se zapojili do procesu výchovy později, plnili roli spíše učitele. S růstem individuálního vlastnictví postupně nabyli ve společenském životě převahy muži, protože na nadprodukcii zboží měl mužský prvek největší zásluhu. Matriarchát se tlakem mužů začal pomalu rozpadat a vznikala nová forma spoluzití - párová rodina.

Takováto rodina již byla založena na vlastnictví majetku. A jelikož muž byl prvopočátečním tvůrcem takového majetku, dědictví začalo přecházet po mužské linii. Došlo tedy ke změně, rod už se nadále odvozuje podle otcovské linie a stává se tak patriarchálním. Vznikla společnost, v níž žena byla zatlačena z oblasti základního hospodaření do sféry domácích prací.

V době historiky označované jako starověk, vzniká řada vyspělých civilizací. Společnosti v tomto období se říká otrokářská a vznikla tím, že se zajatí příslušníci jiných kmenů začali využívat jako masová výrobní síla. Společnost se rozdělila na svobodné a plnoprávné občany stojící proti většině občanů neplnoprávných a otroků. Svého vrcholu dosáhl otrokářský řád ve starověkém Řecku a Římě. Velký kulturní odkaz antiky silně ovlivnil i vývoj jiných evropských národů. Otrokářství ale například pro slovanské osídlení typické není.

Starověká otrokářská společnost je založena na patriarchálním modelu a i celkový charakter rodiny je poznamenán otrokářstvím. Význam slova rodina v tomto období se v podstatě ztotožňoval s tím, co bychom dneska nazvali velkou „domácností“. Antická kultura tedy

počítala do rodiny nejenom pokrevní příbuzné, ale vůbec všechny v „domě“.

V čele římské rodiny stál otec rodiny s otcovskou pravomocí. Tou neomezeně vládl nad manželkou, dětmi, dobyt看, movitým a nemovitým majetkem. Moc, kterou disponoval otec rodiny nad všemi jejími členy byla nejen neomezená, ale kromě toho také nezávislá na moci státní. Otcovská moc zanikla až jeho smrtí. Do té doby nebyli jeho synové svobodnými pány nad svým životem.

Na konci starověku vzniká nové společenské zřízení, jehož charakteristickým znakem je vlastnictví půdy jako výrobního prostředku a osobní závislost rolníků, kteří na ní vedou drobné hospodářství, na jejím vlastníkoví - feudáloví. V literatuře se pro období feudálního zřízení, až do průmyslové revoluce hovoří o takzvané tradiční rodině. Důležité pro definování této rodiny je především společné stolování, nikoli jen pokrevní příbuznost.

Pro tradiční rodinu je typické, že plnila především ekonomickou funkci, v mnohem větší míře než pozdější rodina moderní a byla spíše zárukou přežití. Rodinné role kodifikovala církev. Otec byl hlavou rodiny a jejím živitelem. Manželství mělo být nerozlučné a celoživotní. Výběr manželských partnerů uskutečňovali rodiče nebo širší okruh rodiny, a byl často podřízen ekonomickým a politickým zájmům. Ve středověku bylo běžné soužití velkých rodin. Převážně dvou až třígeneračních, čtyřgenerační rodina byla ale vzhledem k tehdejší průměrné délce života (asi 35 let) spíše vzácností. Průměrný věk sňatku byl vyšší, protože ženich musel rodinu ekonomicky zajistit. Uplatňovala se tak zásada netříštit rodinný majetek. Rodina si sama zajišťovala vše, co potřebovala k životu. Co nespotebovala, směňovala. Uspokojovala tak základní potřeby svých členů (www.dejepis.com, virtuální učebnice).

Tradiční rodina se také charakterizovala vysokou porodností, kterou vyvažovala vysoká úmrtnost. Zejména vysoká úmrtnost dětská, která značně poznamenávala i vztah rodičů k dítěti. „Rodiče mnohdy ani nevěděli, kolik dětí vlastně ztratili. Protože děti tak často umíraly, rodiče nemohli investovat tolik citu a vztahu ke každému sotva narozenému. Rodičovský vztah k dětem musel být tedy nutně v této době jiný, podle našich měřítek méně vřelý a láskyplný“ (Horská, 1990).

S průmyslovou revolucí se změnilы poměry ve společnosti a to zákonitě poznamenalo i rodinu a manželství jako instituci. Dřívější pojetí velké rodiny ustupuje do pozadí a vytváří se nový pohled na soužití - takzvaná moderní rodina. Průměrný lidský život se hodně prodloužil. Zdravotnictví zaznamenalo první velké úspěchy. To, že se aspoň jeden z rodičů nedožije dospělosti svých dětí, jak tomu bylo téměř v polovině případů v letech předchozích, se stalo výjimkou. Nová doba s sebou přinesla rozšíření občanských práv a svobod.

Proměna rodiny v této atmosféře se projevuje zejména změnou jejích funkcí. Pominula prvořadá hmotná stránka její existence (případ „tradiční“ rodiny) a nejdůležitější funkcí se stává péče o děti a jejich společná výchova, důraz se začíná klást také na vzdělání dětí.

Požadavkem doby se také stalo úsilí o zrovnoprávnění v rodině a to nejen morální, ale i právní. Manželství sice dávalo ženě právní subjektivitu, ale pouze v tom smyslu, že se muž a žena stali jediným subjektem – pod plnou mocí muže. Muž byl stále po právní stránce hlavou rodiny a jejím reprezentantem, a žena na něm finančně závislá. Postavení ženy v rodině a ve vztahu k veřejnosti se s postupující demokratizací zlepšovalo, přestože stále neměla všechna práva jako muži.

Vývoj rodiny v této společnosti prošel několika stadii. Tento proces se nastartoval odchodem nejprve muže a později i ženy za

prací mimo rodinu. Rodina se tak přeorientovala z výroby na spotřebu. Znamenalo to rozpad takto ekonomicky založených „velkých domácností“, které spotřebovaly jen to, co vyrobily, a zejména ve městech preferenci takzvané nukleární rodiny - otec, matka, dítě. Důraz začíná být kladen na přirozenou autoritu otce a na mateřskou lásku. Na venkově se však tyto změny prosazují oproti městu pomaleji a podstatně hůře.

Nově získaná nezávislost a velké sociální změny vystavují jedince stresům a rodina se tak stává také jeho ochráncem. Je teď těsně spojená pevnými citovými vazbami a uzavřená pro okolí s důrazem na své soukromí (Možný, 1990).

Za hlavní rozdíly mezi rodinou tradiční a moderní považují demografické studie míru porodnosti, úmrtnosti a existenci masově rozšířené regulace porodnosti v moderní společnosti.

1.4 Základní znaky moderní rodiny a manželství

V této kapitole bych chtěla navázat na předchozí kapitoly a krátce popsat základní znaky současné evropské rodiny.

Instituci rodina a manželství poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností. Přes proměny a čas rodina stále zůstává zásadní sociální institucí a důležitým článkem v životě společnosti a jedince, a přes všechny vzrůstající vlivy dalších činitelů nepřestává plnit svou základní funkci - v zásadě se podílí na formování osobnosti jedince. Jde především o období raného dětství, kdy kvalitní působení rodiny nemůže prakticky nahradit žádná jiná instituce (Janiš, Svatoš, 1998).

Charakteristiku současné rodiny provázejí tyto skutečnosti:

- 1. Některé funkce rodiny převzaly jiné sociální instituce. Například dětské domovy, střediska volného času, výchova se částečně přesouvá od rodiny do školních zařízení.**
- 2. Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu. Zvyšuje se podíl rodin bez uzavřeného manželství.**
- 3. Snižuje se stabilita rodiny. Až 40% uzavřených manželství končí rozvodem.**
- 4. Mění se celková struktura rodiny. Rozšíření, dostupnost a zkvalitnění antikoncepce se odráží i v tom, že sexuální kontakty se oddělily od početí, to způsobilo pokles počtu narozených dětí, omezuje se vícegenerační soužití.**
- 5. Rodina se jeví jako více uzavřená a více izolovaná. V průměru se zúžila síť vazeb sousedských, přátelských a zčásti i příbuzenských. V důsledku toho se současná rodina jeví jako labilnější, citlivá na různé „otřesy“ uvnitř.**
- 6. Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí. Dospělé děti nijak nespěchají s osamostatněním.**
- 7. K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu. Děti se rodí až po určité době trvání manželství nebo partnerství. Odkládá se i manželství, zvyšuje se průměrný věk sňatku.**
- 8. Narušuje se integrita rodiny. Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu. Z toho vyplývá nedostatek času tráveného s rodinou.**
- 9. Lze pozorovat vzrůstající demokratické tendence jak mezi manželi, tak mezi rodiči a dětmi. Především to změnilo postavení žen, dochází i k posunu rolí mezi mužem a ženou. Demokratizační tendence mezi rodiči a dětmi se promítá ve větší složitosti rodinné výchovy. Autorita, především otců, klesá.**
- 10. Mění se přístup k závaznosti manželského svazku. To způsobilo narůst počtů rozvodů. Některé výzkumy udávají, že nejméně**

každá čtvrtá až šestá česká dvojice, která dnes uzavírá sňatek, ukončí manželství rozvodem (demografická statistika, viz. http://www.uzis.cz/download_file.php?file=3392).

11. Pozměnily se hodnotové orientace a žebříčky hodnot. Vzrůstá honba za ekonomickým standardem, výrazně vzrostla diferencovanost rodin, pokud jde o ekonomickou situaci, životní úroveň. (Plaňava, 2000, Janiš, Svatoš, 1998).

Změny v instituci rodiny a manželství nepřinesly jen pozitiva, zároveň se také odhalily problémy, jako je krize rodiny či znehodnocování mateřského citu na sociální a individuální úrovni. Z tohoto pochází hodně problémů a sporů o to, co nás čeká v budoucnosti, jaký bude další vývoj instituce manželství a vývoj lidstva. V souvislosti s tím vzrostl vědecko- výzkumný zájem o mezimanželské vztahy, objevilo se také množství konceptů a způsobů řešení označených problémů. Většina psychologů a sociologů (Bertin A., Satirová V., Golod S., Dymnová T., Kon I., Šípová I. atd.) došla k závěru, že boj proti asociálním jevům (agresivita, alkoholismus, narkomanie, zločinnost, psychická nestabilita) nemůže být efektivní, pokud nebudeme brát v úvahu význam rodiny, manželských či partnerských vztahů při vzniku těchto jevů.

Psychologické klima není něčím konstantním; je vytvářeno příslušníky celé rodiny a zejména oni jsou odpovědní za to, jaké bude.

V naší společnosti je nezbytné přijmout opatření k odstranění nedostatku rodinného vlivu na formování adekvátního manželského či partnerského a reprodukčního chování mládeže; obzvláště pak u těch, kteří pochází z neúplných, konfliktních a problémových rodin, zejména u městské populace.

2. Rodina jako podmínka formování bazálních struktur psychiky dítěte

Když se řekne rodina, vyvstanou v mysli každého z nás zcela odlišné obrazy, napadnou nás rozdílná slova a pociťujeme osobitě namíchanou směs emocí, ve které je obsaženo nepřeborné množství těch nejintimnějších prožitků. S rodinou, jako společenstvím, je lidský život spjat od samého počátku věků. To, jak jsme v rodině přijímáni, čím jsme obklopeni, čeho se nám dostává, je základem pro formování našeho obrazu sebe sama, vztahu k sobě, k druhým. Stává se normou, se kterou jsou porovnávány všechny naše pozdější zkušenosti. Nejranějšími zážitky v rodině jsme ovlivněni často mnohem víc, než jsme ochotni připustit a bez ohledu na to, zda jsme ochotni to připustit. Představy, vytvořené v raném dětství, se mohou stát základem pozdějších zážitků. A nemusí se nikdy změnit (Satirová, 1994).

V předchozích kapitolách už jsem mluvila o rodině a o tom, jaké funkce má plnit; ráda bych zde opakovaně zdůraznila, že pro každého člověka rodina znamená velmi mnoho, obzvlášť pro nenahraditelnost toho co dává, nabízí; pokud tedy mluvím o funkční rodině. V opačném případě může vzít jedinci něco, co mu pak nelze někdy ani po celý zbytek života vynahradit.

Rodina je přirozeným rámcem pro učení. To, čemu se dítě naučí, je v podstatě určováno působením rodiny. Rodina rovněž poskytuje základní výkladové vzorce pro poznávání světa a působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení. Tím se rodina stává podstatným činitelem i při utváření osobnosti dítěte – a také v případě vzniku případných odchylek a deformací. V ideálním případě je rodina místo, kde dostáváme, aniž bychom museli žádat, kde nás milují proto, že jsme,

ne pro to, jakými jsme, kde zažíváme pocit bezpečí, kde máme útočiště, klid, důvěru, otevřenost, lásku, sdílení, pocit jistoty, radost. Zažití těchto pocitů a jistot v rodině příznivě ovlivňuje vývoj dítěte a v dospělosti mu umožní rozvinout a naplnit své možnosti, důvěřovat sobě i druhým, dávat, ne jen brát, či vyžadovat, řešit problémy, ne se jim vyhýbat, prožívat své pocity, ne je potlačovat.

Proces, při kterém toto základní působení rodiny probíhá, se nazývá socializace dítěte. Pojem socializace má široký kontext, proto se v této práci omezím jen na krátkou definici tohoto pojmu a dále budu mluvit jen o rodině jako jednom z činitelů socializace, o vlivu a významu rodiny v procesu socializace dítěte, tedy o tom, do jaké míry a jak rodina ovlivňuje vývoj jedince. V souvislosti s tím se pozastavím u pojmu sebepojetí. Stručně popíši základní body vývoje sebepojetí jedince skrze základní vývojové období.

2.1 Místo rodiny v procesu socializace dítěte

Lidský jedinec přichází na svět jen jako potenciální člověk. Člověkem se stává v procesu socializace. Obecně se dá říci, že je to proces, během kterého probíhá vývoj jedince. Jedinci tento vývoj zajišťuje prostředí. Ve vzájemné komunikaci člověka s prostředím dochází k začleňování jedince do společnosti (Šulová, 1998). Výsledkem socializace je „získání specifických lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, cítění a konání, tedy osvojení si vlastností, které mu umožňují život ve společnosti“ (Sollárová, 2008, s. 49).

Další rozsáhlejší definici pojmu socializace najdeme ve slovníku základních pojmů z psychologie, kde socializace je „souhrn procesů vzájemné interakce mezi společností a jedincem, v nichž společnost působí na jedince tak, aby v sobě svým učením vytvořil

psychologické předpoklady nezbytné k participaci ve společnosti současně jako člen společnosti i jako relativně samostatný jedinec schopný řídit své jednání a zodpovídat za něj“ (Gillernova a kol., 2000, s. 25).

Obecně se mluví o různých formách socializace (primární, sekundární, formální, neformální), rozlišuje se několik činitelů socializace (rodina, vrstevnická skupina, další sociální skupiny), existuje řada teorií socializace, ale cílem této práce není podrobný popis těchto otázek socializace. Vzhledem k tomu, že je tato kapitola věnovaná významu rodiny v procesu socializace, považují za podstatné zmínit základní znaky působení rodiny na jedince, i když jsem si vědomá toho, že různí činitelé socializace nepůsobí na jedince izolovaně nebo nezávislé na sobě, ale tvoří složitou soustavu a jejich socializační působení je ve vzájemných interakcích.

2.1.1 Rodiče a sourozenci v procesu socializace

Prvním sociálním prostředím, které utváří jednice, je „prostředí rodiny a prvním významným sociálním kontaktem dítěte je vztah k matce“ (Oliverius, 1989, s. 21). Malé dítě je na své rodiče ve všem odkázáno. Proto je kvalita i kvantita rodinné péče o dítě rozhodujícím činitelem v jeho vývoji i při utváření jeho osobnosti. Vidíme ovšem, že se jedná o proces dvoustranný, rodina zajišťuje jeho rámec a poskytuje dítěti potřebné podněty, dítě však není pouhým pasivním objektem tohoto působení, aktivně si osvojuje návyky, role, hodnoty, aktivně se učí různým činnostem, a tím se na utváření své osobnosti samo podílí. Kromě kvality a míry poskytovaných podnětů je totiž důležité i to, jak je dítě chápe a jak se s nimi vyrovnává.

„O specifikách socializace dítěte v rodině a prostřednictvím rodiny nelze uvažovat bez vztahu ke společenskoekonomickým a kulturním podmínkám, které se v rodině projevují a naplňují v celkové charakteristice života rodiny, jakým je její způsob života“ (Oliverius, 1989, s. 22). V průběhu socializace v rodině se dítě učí prožívat a rozdávat projevy lásky a sympatie, přijímat a uskutečňovat požadavky dospělých i sourozenců, prosazovat své potřeby a zájmy, podílet se na společných činnostech, čímž rozvíjí své schopnosti a potvrzuje si svoji kompetenci. Dítě přijímá vlivy kultury, do které patří, přijímá hodnoty a morální normy, učí se, co je správné a špatné, vhodné či nevhodné.

Základní formy sociálního učení jako *nápodobování, identifikace a sociální zpevnování*, se v rodině naplňují a působí na vývoj dítěte. Rodina se tak stává „závazným modelem všech jiných společenských vztahů“ (Matoušek, 1986, s. 39). Aby vývoj dítěte probíhal příznivě, rodina by mu měla poskytnout dostatek kvalitních podnětů, a to v příznivé emoční atmosféře, převážně během společné činnosti rodičů s dětmi.

Na vytváření celkové atmosféry formování jedince v rodině se podílejí všichni členové rodiny (Oliverius, 1989). Otec a matka představují pro dítě vzor mužské a ženské role, v činnostech, chování, jednání. Častěji je více zdůrazňována důležitost matky, obzvláště v raném vývoji dítěte. Řada výzkumů poukazuje na neméně důležitou úlohu otce pro dítě, ale už v jiných aspektech formování osobnosti.

„Sourozenci spoluvytváří emoční klima v rodině. Nejen vztahy mezi rodiči či dětmi či sourozenců navzájem vytváří podmínky pro formování jedince, ale už jenom počet výrazně působí na možnosti interakce mezi členy rodiny“ (Oliverius, 1989, s. 23).

Socializace dítěte v rodině probíhá intenzivně a dlouhodobě, není ovlivňována pouze vědomými postupy rodičů. Dítě vnímá i interakci a skryté konflikty mezi rodiči, chování rodičů v určitých situacích a s určitými lidmi. Aby dítě převzalo určitý styl chování, nemusí mu vždy rozumět, obzvlášť tehdy, jsou-li vzorem rodiče, kteří pro dítě jsou autoritou.

Shrnu-li vše co bylo řečeno, mohu konstatovat, že rodiče vystupují vzhledem k dítěti jako zdroj (Matoušek, 1986):

1. Opory

Dítě se narodí bezmocné a dlouhou dobu po narození potřebuje rodičovskou péči, která dítěti umožní si osvojit bohatý repertoár chování, které bude v dospělosti potřebovat. O uspokojení základních potřeb kojence se stará zejména matka, proto je důležité, jaký vztah si k dítěti vytvoří. Matka by měla umět uspokojovat potřeby dítěte v plném rozsahu a ve správný čas, tedy když o to dítě usiluje. Obecně platí, že kvalita vztahu k matce je základem pozdější důvěry v jiné lidi i v sebe sama. Delší nepřítomnost vřelého, intimního a trvalého vztahu k matce může mít následky, sahající až do dospělosti. Mohou se vyskytnout lehké až závažné problémy, například psychické poruchy (neuróza nebo psychóza), poruchy osobnosti, neschopnost navazovat adekvátní sociální anebo partnerské vztahy jako „nerozvinutý, plochý a stažený postoj k lidem nebo naopak nutkavé navazování povrchních, ale nestálých vztahů a upoutání pozornosti na sebe za každou cenu“ (Matoušek, 1989, s. 42).

Za podmínku zdravého vývoje dítěte se považuje nejen kladný, vřelý vztah matky k dítěti, ale i přítomnost obou rodičů, „kteří vůči dítěti vystupují v nekonfliktních rolích a umožňují jeden druhému zastávat přiměřené rodičovské postoje“ (Matoušek, 1989, s. 43).

2. Authority

V procesu socializace si dítě musí osvojit určité návyky (sebeobsluha, toaleta atd.). Rodiče musí vystupovat jako authority, aby si dítě tyto návyky osvojilo. Dítě postupně rodičovské nároky zvnitřňuje. Hlavní motivací pro dítě je hrozba ztráty rodičovské lásky.

3. Model

Dítě se učí od rodičů napodobováním jejich chování a ztotožněním (identifikací) se s modelem, který napodobuje. Identifikací s rodičem stejného pohlaví se dítě učí klíčové roli, která odpovídá jeho sexuální totožnosti. Když dítě napodobuje repertoár chování rodičů, učí se určité pohlavní roli. Pro dítě je významným modelem nejen postava rodiče stejného pohlaví, ale i rodič opačného pohlaví a také jak se k němu chová rodič stejného pohlaví. „Dítě se naučí takové chování od osob opačného pohlaví očekávat, navíc se naučí aktivně si ho „objednávat“ těmi způsoby chování, které si osvojilo“ (Matoušek, 1986, s. 48). Dá se předpokládat, že to hraje určitou roli při výběru partnera, ovlivňuje to interakci ve vlastní rodině, kterou si dítě v dospělosti vytvoří, jelikož z původní rodiny si dítě odnáší nejen očekávání rolí, ale i očekávání interakčních stereotypů.

2.1.2 Vliv rodiny v období dospívání

Je důležité také zmínit, že vliv a význam rodiny na vývoj jedince nekončí ani v období dospívání. V této souvislosti ovšem vzniká otázka: „Do jaké míry nastává odklon dospívajících od orientační rodiny směrem k vrstevníkům?“. Je obecně rozšířen názor, že rodiče v dospívání ztrácejí své dřívější výsadní postavení a že dospívající se

orientuje převážně na své vrstevníky. Avšak to neznamená, že působení rodičů a rodiny ztrácí svůj význam. Dá se říci, že rodičovský vliv přetrvává spíše v oblasti předávání celospolečenských hodnot, morálních hodnot, životních zkušeností a citové opory. Rodič i nadále zůstává vzorem. Dítě si během vývoje osvojuje rodinné hodnoty, normy, role tak, že je postupně zvnitřňuje; v době dospívání dochází jen k přehodnocování těchto zvnitřněných a osvojených hodnot. Rodiče jsou pro své dospívající děti nadále zdrojem pomoci a citové opory.

Celkově lze říci, že „ani vliv vrstevníků ani vliv rodičů nemá v období dospívání monopolní charakter. Oba tyto typy vlivů se vzájemně značně překrývají“ (Oliverius, 1989, s. 39).

2.2 Vliv rodiny na utváření a vývoj sebepojetí

Na utváření sebepojetí, sebehodnocení a obrazu vlastního já se u dítěte podílí mimořádným způsobem primární rodina. V rodině se dítě poprvé pokouší uplatnit své rozvíjející se schopnosti, v rodině se z reakcí rodičů, z odměn a trestů za svoje chování dozvídá nejen to, co je správné a špatné, ale i to, jak je ve svých činnostech úspěšné. Tím se vlastně dozvídá, jaké je (Oaklander, 2003).

Sebepojetí dítěte je tedy zásadně formováno sociálně zprostředkovanými reakcemi z jeho okolí. Dítě proto tento obraz přijímá a jeho další aktivity, prožívání a aspirace jsou podstatně ovlivněny tímto primárním vlivem. Proto i dospělý či dospívající jedinec, který už je více schopen posoudit sebe sama, je rámcově ovlivněn prvním obrazem, kterého se mu dostalo v dětství.

Ke svému zdravému vývoji a k sebedůvěře dítě potřebuje vřelost, zájem, péči, ochranu a atmosféru důvěry. Získá tak pocit vnitřního

bezpečí a svobody, která mu umožňuje mít své vlastní city a myšlenky a vyjadřovat sebe sama. Ostatní lidé ho mají vést a povzbuzovat v jeho činnostech, potřebuje rovněž zdravou konfrontaci s přáními a vůlí ostatních, konstruktivní disciplínu. V opačném případě dochází k narušenému, neurotickému vývoji (Horneyová, 2000).

Rodina a její vztah k dítěti ovlivňuje podstatným způsobem základní vztah důvěry, který dítě vytváří k okolnímu světu. Ujistění o tom, že svět je dobrý a je možno mu důvěřovat, získává dítě z pocitu bezpečí a lásky, který mu poskytují milující rodiče (Oliverius, 1989).

V rodině se také klade základ struktury osobnosti – vytvářejí se rysy osobnosti. Celkově jsou ovlivněny sebehodnocením a sebepojetím, závislými na obrazu, který sociální prostředí dítěti sděluje. V jednotlivých situacích jsou různé způsoby chování dítěte jeho rodinou přijímány či odmítány. Tím se některé způsoby chování a reakce posilují, jiné vyhasínají. Ve skutečnosti samozřejmě tato absolutní závislost existuje jen zřídka, protože ani reakce okolí nejsou absolutně jednoznačné a záleží na aktivitě, prožívání i genetické výbavě samotného dítěte. Opakování určitého způsobu chování však vytváří získanou dispozici chovat se daným způsobem a tak se původně možná náhodné způsoby řešení nějaké situace stávají trvalými rysy chování a tím vytvářejí rysy osobnosti jedince. Rodina se tak podstatným způsobem podílí na vytváření základu osobnosti dítěte. Způsoby chování, přijímání či odmítání dítěte či dokonce jeho týrání a zneužívání proto nepůsobí pouze aktuálně, ale mají dlouhodobé důsledky pro celkový vývoj dítěte (Matějček, 1994).

2.2.1. Definice sebepojetí

Problematice lidského Já je věnována pozornost v řadě věd; nás zajímá především definice sebepojetí v psychologické literatuře. Současný výzkum sebepojetí se odvíjí od práce W. Jamese a jeho teoretického rozlišení dvou komponent Já. Je to tzv. čisté Já, tedy naše prožívání, a empirické Já, tedy sebeuvědomění, sebepojetí (Balcar, In Blatný, Osecká, Macek, 1993). Hlavní zájem badatelů a psychologů je o empirické Já, tedy o sebepojetí.

Pro zajímavost uvádím některé definice pojmu sebepojetí.

„Sebepojetí je mentální reprezentace Já uložená v paměti jako znalostní struktura, která se utváří v procesu interakce jedince s prostředím, především sociálním. Je faktorem psychické regulace chování a slouží jako nástroj orientace a stabilizátor činnosti“ (Blatný, Osecká, Macek, 1993, s. 446).

„Sebepojetím se myslí především kognitivní obraz jako výsledek sebepoznávání a sebeporozumění; jsou to poznatky o vlastním Já, organizované v podobě sebeschémat, mající podobu hierarchického uspořádání podle důležitosti, jakou jednotlivým poznatkům jedinec přiřkládá; patří sem např. mínění o svém vzhledu, schopnostech, sociálních dovednostech apod.“ (Gillernová a kol., 2000, s. 26).

Podle Nakonečného strukturu sebepojetí tvoří reálné ego, tedy to, za koho se jedinec považuje, a ideální ego, tedy to, čím by chtěl jedinec být (Nakonečný, 1995). Termín ego zavedl S. Freud, avšak v jeho pojetí má specifický význam.

Do sebepojetí patří také zvnitřnělé hodnoty, které jsou zastoupeny ve společenských normách a morálce. Vztahový rámec ega je tvořen i jinými složkami, než sebepojetí a zvnitřnělé hodnoty. Patří sem také obraz fyzického Já, členství v různých skupinách, příslušnost ke společenské vrstvě a systém rolí (Nakonečný, 1995).

Shrnu-li výše uvedené, mohu říci, že termín sebepojetí „zahrnuje určitá zobecnění o sobě, postoj k vlastnímu Já. Tyto generalizace zahrnují vlastnosti, schopnosti, vědomosti, hodnoty, postoje a sociální role, fyzické Já, všechno, čím se člověk definuje a zhodnocuje. Sebehodnocení se utváří v procesu interakce s prostředím, především sociálním“ (Taxová, 1987, s. 276).

2.2.2 Utváření sebepojetí

Člověk se osobností nerodí, stává se jí v průběhu celého individuálního vývoje jedince. Sebpójetí vzniká a utváří se v interakci jedince se světem na základě zkušenosti, kterou přitom sám se sebou učiní. Rozhodující zdroje této zkušenosti jsou dle K. Balcara následující (Balcar, 1983):

- 1. Rodinné prostředí (první zkušenosti s druhými lidmi, které obsahují hodnocení jedince – dítě se na sebe začne dívat tak, jak se domnívá, že ho vidí rodiče).**
- 2. Společenské stereotypy (jejich podstatou je, že společnost sděluje jedinci, jak ho vnímá a co od něho očekává, na základě jeho příslušnosti k pohlaví, národnosti, vrstvě, povolání, věku, zevnějšku a dalších skupinových znaků).**
- 3. Nové zkušenosti (již ustavený sebeobraz vykazuje značnou stálost a odolnost, přesto se mění novými zážitky, ze kterých jedinec získává informace o tom, kým je a jak ho druzí vidí).**

Sebpójetí se utváří přibližně kolem dvou, tři let postupným odlišováním sebe od okolního světa.

Kojenec si nejprve začíná uvědomovat vlastní tělo a jeho aktivity, jeho ohraničenost a oddělenost od ostatního světa. Uvědomí si svoje citové prožitky jako součást sebe sama, trvalost a kontinuitu vlastní existence. Základem pro takové uvědomění je jeho vlastní zkušenost,

kteřou získává v interakci s lidmi a okolním světem. Dítě své tělo vnímá všemi smyslovými orgány (zrakem, sluchem, hmatem, čichem). Dojmy z těla se organizují v trvalejší percepční struktury, se vztahy mezi různými dojmy těla. Vzniká tělové schéma či obraz vlastního těla (Vágnerová, 2000). V dospělosti je to významný aspekt osobnosti, jelikož zahrnuje představy o vlastním těle, o tom, zda je krásné nebo méně krásné, představy o jeho jednotlivých částech a určité tělesné pocity.

V batolecím věku se u dítěte vyvíjí vědomí sociálního Já jako vědomí jedinečnosti (jsem jiný než všichni ostatní) a později i kontinuity, resp. identity (jsem to stále já, ačkoli jsem jiný – stárnu).

V předškolním věku se tvoří vědomí sociálního Já. Dítě vnímá sebe jako sociální bytost, k tomu přispívá, že má své křestní jméno a že je něco odlišného než jiné děti, sourozenci. Dítě je ještě stále závislé na názoru jiných osob, zejména rodičů. Ztotožňuje se s rodiči a identifikuje se s mužskou a ženskou rolí (Vágnerová, 2000). Přijetí cizích hodnot je determinováno závislostí dítěte na jeho rodičích, jejichž chování je pro ně zdrojem jistoty nebo nejistoty. Souhlas rodičů s jeho chováním je pro dítě zpětnou vazbou, a proto se chová v souladu s tím, co na něm rodiče vyžadují.

Později se sociální závislost rozšiřuje i na jiné osoby, na vrstevníky, skupinu, již je dítě členem. V dospělosti to mohou být různé náboženské, politické či jiné ideologie, s nimiž se ztotožňuje.

Člověk hledá svou identitu po celý život. V souvislosti s životními zkušenostmi a změnou životních rolí v průběhu vývoje jedince prochází jeho sebepojetí změnou, základ je ale již položen v dětství.

2.3 Vývoj jedince z hlediska vybraných teorií

Existuje celá řada vývojových teorií, které zdůrazňují různé aspekty zrání a učení, popisují psychický vývoj jedince jako plynulý a nepřetržitý proces nebo rozlišují kvalitativně odlišné vývojové fáze. Některé teorie se zabývají především kognitivním vývojem, jako je například teorie J. Piageta. Jiné se zabývají sociálně kulturními vlivy a zdůrazňují význam raných zkušeností dítěte, které určujícím způsobem ovlivňují pozdější osobnostní vývoj (např. teorie E. Eriksona, S. Freuda a dalších psychoanalyticky orientovaných autorů).

Nemohu se jim bohužel v této práci věnovat. Proto se omezím na pojetí vývoje jedince T. Harrise, jelikož mě osobně zaujalo.

T. Harris věnuje velkou pozornost formování sféry osobního nevědomí a mluví o čtyřech narozeních každého člověka – *buněčné, fyzické, psychologické a sociální*. Zkoumá zákonitosti formování základní emocionální orientace na začátku života, která pak ovlivní vnímání sama sebe a ostatních (Харрис, 1993).

1. etapa (početí - 1. rok života): Perioda absolutní závislosti dítěte na rodičích, převážně pak matce. Zahrnuje početí, narození a kojenecké období, zejména však období prenatalní. City, pocity, mysl, které u matky vyvolává okolí, registruje také zárodek v tkáních buněk, v organické paměti. Z toho můžeme vyvodit závěr, že každá matka (i za účasti otce, protože jeho absence je pro matku stresující na úrovni archetypů) je schopna předat dítěti dostatek kvalitních pozitivních informací na sensorové, emocionální či mentální úrovni. To se děje automaticky, pokud je dítě chtěné a rodiče na něj čekají s láskou.

Fakta o tom, že každá buňka je schopna uchovávat informace různého druhu, byla již ověřena a zdokumentována (Гроф, 1992).

Emoční stav matky se odráží na plodu, často je rozvoj neuróz u dítěte spojen s prenatálním obdobím. To, zda se rozvinou určité patologické formy, a jaké budou, záleží také na individuálním postnatálním vývoji. Čím dříve začnou působit na dítě nějaké události, tím silněji ovlivní psychiku dítěte. Porod je pro dítě trauma, může být ale neutralizováno tím, že se symbiotické spojení s matkou znovu obnoví – přiložení k prsu musí být nejpozději do dvaceti minut po porodu. Tím začíná nejen fyzický vývoj dítěte, ale i emocionální, psychický a intelektuální. Úspěšná prenatální a postnatální perioda jsou základem pro další období a rozvoj zdravého jedince.

Poruchy normálních podmínek vývoje, jako jsou nechtěné těhotenství, emocionální deprivace, frustrace dítěte apod. negativně ovlivňují vývoj jedince. U takových jedinců pozorujeme nenormální závislost; dítě není schopno být samo, pláče, když matka zmizí z pole viditelnosti, vyžaduje každou chvíli emocionální kontakt, nebo se naopak přestává zajímat o okolí, neprojevuje zájem o matku a její společnost, nevyžaduje sociální kontakty s okolím. Takové děti mají sklon nedůvěřovat ostatním, zaujímají k nim protikladný postoj a často pláčou či mívají depresivní náladu.

Podle názorů S. Freuda a jeho žáků, neuspokojování libida (matka dítě nekojí, nelaská a často není v jeho blízkosti, což v něm vyvolává pocit nebezpečí až hrůzy) se může kompenzovat prostřednictvím aktivace mortida (destruktivní impulsy). Tyto destruktivní impulsy se mohou koncentrovat, a to čím silnější frustrace, tím více destruktivních impulsů, které se pak uvolňují prostřednictvím agrese, jež může být směřována na sebe (odmítání jídla apod.) či na jiné. To znamená potenciální nebezpečí pro okolí, kterému můžeme zabránit aplikací optimálních metod výchovy, ale především dostatečnou informovaností rodičů (Харрис, 1993).

Frustrace potřeb v postnatálním období formuje v charakteru člověka lačnost. Orální oblast zůstává erogenní a koncentruje se v ní napětí, které se pak uvolňuje drážděním dané zóny, např. nadměrnou spotřebou jídla, pití, kouřením apod. Podle výzkumu Oudshoorna D. (Оудсхоорн, 1993) u emocionálně deprimovaných dětí v postnatálním věku se v pubertě objevují takové vlastnosti, jako např. neschopnost čekat (všechno chce dostat hned). Takový adolescent nesnáší odmítnutí (i když je vysvětlené) a cítí se obelhán. Uznává jen ty, kteří uspokojí jeho potřeby, ale není schopen být za to vděčný; takovým adolescentům chybí jakákoliv empatie.

2. etapa (1.- 3. rok života): Kolem prvního roku přechází dítě do stadia označovaného jako psychologické narození. Začíná si uvědomovat a pozorovat okolí i samo sebe, projevuje zvědavost. Při tom je velmi důležité, aby matka byla u něho a chránila je před situacemi neklidu, polekání či ohrožení života. Matka musí být v dosahu dítěte a včas se mu ozývat na jeho volání a v případě potřeby jej uklidnit či poskytnout potřebnou péči. Pouze za těchto podmínek prochází dítě tímto stadiem normálně. Pokud dítěti bylo bráněno v uspokojování zvědavosti, pokud bylo emocionálně deprimováno či necháváno o samotě, pak zůstává toto stadium nedokončeno. Frustrace zabrání dítěti pokračovat ve vývoji, takový jedinec je znepokojený, nedůvěřivý, rozděluje svět na bílý a černý, není schopen vnímat svět plně. Není také schopen se ve světě a v lidech orientovat; někteří jsou pro něj dobří a ostatní špatní. Takový jedinec je často konformní, tj. závislý na druhých při rozhodování, není schopen rozhodnout se sám. Má také sklony k násilí, podléhá autoritě. Příčinou je fixace na této periodě, ve které se začíná formovat obraz vlastního Já – není pak stálý v obrazu vlastního Já a v obrazu jiných. V tomto období se u dítěte formuje obraz rodičů, který ovlivňuje styl chování dítěte (Харрис, 1993).

3. etapa (3.- 6. rok života): Pokud jsou uspokojeny potřeby dítěte v předešlých stádiích, v tomto se začíná projevovat jeho touha po samostatnosti. Teď již musí rodiče dát dítěti možnost a příležitost k samostatnosti a také je vést k odpovědnosti za své chování a výsledky své činnosti. V tomto období je velmi důležitá jejich pozitivní reakce na každý dobře zvládnutý úkol. Dítě se již pomalu odpoutává od matky, již není malé a zcela odkázané na její pomoc. Snaží se být autonomní a je velmi důležité, aby tato jeho touha byla podporována a posilována také matkou. Během této etapy dítě také musí transformovat své narcistické libido v objektivní. To znamená, že musí překonat své vnímání matky a okolí jakožto zdroj okamžitého uspokojování svých potřeb a naučit se přijímat její péči s vděčností a také se nesobecky starat o jiné. Toto je nezbytné pro jeho budoucí šťastné manželství a rodičovství (Харрис, 1993).

Manželství a rodičovství jsou kontrolou úspěšnosti rané výchovy a odolnosti osobnosti (Харрис, 1993).

Z hlediska nevědomého je to falická fáze formování superega. Dítě potřebuje v tomto období adekvátní obrazy matky a otce pro normální pohlavní orientaci a osvojení si role s tím související. Chlapec si musí uvědomit, že matka miluje jeho otce, tj. překonat Oidipův komplex a holčička totéž (Elektrín komplex). To se může povést jen tehdy, až dítě zpozoruje projevy lásky k matce také ze strany otce a začne pozorovat, že se rodiče milují navzájem a že tedy nemá matku pouze pro sebe.

Každý rodič je reprezentantem jednoho pohlaví a dítě má tedy vzor toho, kým se může stát (Satirová, 1994). Přitom rodič stejného pohlaví s dítětem musí být přitažlivý a přístupný jako otec a současně muž či matka i žena, aby tato identifikace s rodičem stejného pohlaví byla možná. Na základě úspěšného ukončení tohoto stádia se u dítěte formuje pocit nezávislosti, víra ve vlastní síly,

dovednosti a rozhodování, získává důvěru ve svou intuici, zkušenosti jiných a své samostatné jednání. Získává také adekvátní pohlavní identifikaci (Харрис, 1993).

Pokud byly v tomto stadiu blokovány potřeby dítěte k sebevyjádření, to má pak sklon k depresím, není si jisté samo sebou, nevěří ve své síly, pozbývá iniciativu a je konformní. V pubertě se toto pak může projevit v tom, že adolescent nedůvěřuje svým zkušenostem, neumí je využít, zachovává si infantilní pohled na svět, nespolehá se na sebe, má sklon k nereálným fantaziím.

Pokud v rodině chybí otec (nebo důležitá osoba), proces identifikace se může snadno porušit a mohou se objevit různé sexuální odchylky. Důležité je v tomto období, aby dítě nebylo frustrováno kvůli tomu, k jakému pohlaví patří (to se děje obvykle v případech, kdy mají rodiče dítě opačného pohlaví, než si přáli a stává se pak, že např. holčičku oblékají jako chlapce apod.); mohou k tomu ale samozřejmě vést i jiné důvody. V případě frustrace ohledně svého pohlaví se dítě začne identifikovat špatně – podle typu feminního u chlapců a maskulinního u holčiček.

Poruchy podmínek, za kterých se jedinec v tomto období rozvíjí, mohou způsobit nezformování objektivního libida a tím také nevybíravost ve volbě partnerů, které se vysvětluje neschopností podělit se o zážitky s jinými a pouze využívání partnera pro stimulaci narcistického libida (Харрис, 1993).

4. etapa (6-14 let): toto je období aktivní socializace dítěte. T. Harris to označuje sociálním narozením, kdy se dítě musí naučit kooperaci, přijmout normy a pravidla společnosti, ve které bude žít. Na úrovni vědomí shromažďuje jedinec zkušenosti. Při normálním vývoji je u něj již zformováno superego. Dítě má již určitý vlastní úsudek o světě, ale zatím se ještě nemůže obejít bez pomoci dospělých. Socializace bude úspěšná, pokud jedinec prošel úspěšně

předchozí fáze, ve kterých získal kladnou emocionální orientaci pro vnímání okolí (Харрис, 1993).

Ke konci této periody musí adolescent dozrát k nezávislosti na rodičích tím, že oslabí emocionální pouto s rodinou. Důležitou roli zde hraje otec, který je jakýmsi spojovacím článkem rodiny se společností. Jeho nepřítomnost může způsobit asociální chování jedince. Pro chlapce sehrává otec roli roztržení příliš těsných pout s matkou, což je podmínkou k maskulinnosti chlapce.

Neukončení této periody se projevuje sobectvím, konfliktností, izolací a samotou, neschopností kooperace, sklonem k manipulaci s jinými, strachem z manželství (manželství jako jedna z forem kooperace).

Bohužel není možné obsáhnout zde všechny koncepty a poznatky o vývoji osobnosti v rodině; a ještě obtížnější by bylo je utřídit. Proto jsem v této kapitole uvedla jen všeobecné shrnutí psychodynamických konceptů, které provedl americký psycholog T. Harris. Z uvedeného mohu ještě jednou poznamenat, že selhávání a poruchy žití v rodině a manželství jsou ukotvené v minulosti jedince, v jeho dětství a rodině, které determinují už samotnou volbu partnera a také další soužití.

3. Pojetí partnerské a manželské lásky

V naší moderní společnosti dominuje názor, že pro párový vztah, konkrétněji partnerství nebo manželství, je důležitá láska. Některé výzkumy ukazují, že nejdůležitějším faktorem, který podporuje dlouhodobé soužití páru, je právě láska (Willi, 2006).

Téma láska je věčné, zaměstnává lidskou mysl odpradáвна, ale pro svou složitost a neuchopitelnost tento pojem nemá dosud žádnou

přesnější definici. Je to také i tím, že nic, co leží před našimi očima, není stav, ale proces, velmi nerovnoměrný a složitý. Jak se postupem času měnila společnost, měnil se i životní rámec, ve kterém tento cit vzniká a působí. Proto můžeme říci, že moderní pojetí lásky je poněkud odlišné od tradičního (Možný, 1990).

Jelikož se v této práci zabývám tématem výběru životního partnera, předpokládám, že je toto téma neodmyslitelně spojeno s psychologickým fenoménem nazývaným láska. Proto bych se zde chtěla alespoň krátce tomuto fenoménu věnovat.

3.1 Definice a druhy lásky

O lásce často mluvíme, toužíme po ní, rádi čteme básně, povídky o lásce, díváme se na filmy o lásce. Proč je o ni takový zájem? Co je to láska? Je často viděna jako naděje na překlenutí osamocení, jako naplnění nejhlubších potřeb lidské existence: dávat a být oceňován, nalézat hlavní hodnotu tím, že individuální bytí má smysl pro někoho druhého, současně s citovým prožitkem milovat a být milován (Mádrová, 1980).

Láska má hodně podob, proto je tak těžké nalézt platnou definici. Je jednodušší říci, co láska není: není to jen něha, jen erotika, jen starostlivost, jen svazek, či pouze sympatie. E. Fromm rozlišuje lásky: bratrská, mateřská, erotická, sebeláska a láska k Bohu (Fromm, 1996). Existují i další podoby lásky – „milujeme svou vlast, rodiče, děti, partnera či manžela, práci, psa atd.“ (Slaměnik, 2008, s. 256).

Pro vědecké zkoumání je obtížné uchopit lásku pro její složitost. Je tu i další důvod, etický. Empirický výzkum může odhalit jen povrch, který bychom mohli snadno pokládat za celek; je ovšem velká pravděpodobnost, že se ztratí to, co je skryté a nevyslovitelné.

Schindler, Hahlweg a Revenstorf (Willi, 2006), kteří se zabývali výzkumem života párů, poukazují na to, že nehledě na některé výzkumy a vytvořené teorie, závěry o tom, co je tím “tajemstvím lásky“, jsou nejednoznačné a poněkud skromné.

I přes zjevnou složitost se někteří psychologové pokoušejí pojem láska definovat a klasifikovat. Vzhledem k našemu záměru se omezíme jen na pojem partnerské či manželské lásky v pojetí některých autorů.

Všeobecně je láska považována za hluboký a kladný cit (Kratochvíl, 2000). Rubin definuje lásku jako „postoj zaujímáný jednou osobou vůči druhé osobě, který zahrnuje i sklon myslet a chovat se vůči této osobě určitým způsobem“ (Kratochvíl, 2000, s. 117).

Velmi rozsáhle a filozoficky pojímá lásku Fromm. Považuje ji za umění, za cit a akt vůle. Milovat je potřeba se naučit. Láska je charakterizována péčí o druhého, odpovědností, úctou a znalostí milované osoby. Je především aktem vůle, neznamená jen silný cit, ale i oddanost, slib. Láska podle Fromma neznamená ztrátu individuality, je to jednota při zachování individuality, je to aktivita a znamená to především dávat, ne přijímat (Fromm, 1996).

Podle různých studií, které shrnuje Shope, patří mezi znaky lásky obdiv ke kvalitám partnera a pomíjení jeho chyb a nedostatků, jednota přijímání a dávání, přání dávat milované osobě víc než jiným, vzájemná emoční závislost a touha po duševní a tělesné důvěrnosti, dále snášenlivost, trpělivost, laskavost a odpuštění (Kratochvíl, 2000).

Velmi často bývá láska ztotožňována se zamilovaností či sexuální přitažlivostí. Rozdíly mezi nimi jsou však podstatné:

1) Zamilovanost. Propuká obvykle velmi náhle a nese v sobě silný citový náboj. Většinou je zaměřena na osobu druhého pohlaví, kterou

zná často zamilovaný jedinec jen velmi povrchně. Ve fázi zamilovanosti býváme upoutáni nějakou předností, například fyzickým vzhledem či povahovou vlastností, a poté k této přednosti přidáváme druhému všechny žádoucí vlastnosti, které během našich životních zkušeností utvářely náš ideál. Je-li tento cit opětván, oba lidé mu na určitou dobu zcela propadají.

Zamilovanost je charakteristická především silou citu, spojenou se zúženým vědomím. V této fázi přehlízíme veškeré racionální důvody, které ukazují na nedostatky druhého nebo na nevhodnost rodícího se vztahu. Snažíme se získat partnera zcela pro sebe, stát se pro něj jediným životním cílem.

Zamilovanost se vyznačuje především svým krátkodobým trváním, psychickou rozptýleností, nesoustředěností, někdy i zanedbáváním ostatních povinností. Začíná se objevovat také pohlavní touha, ale sexuální styk není v této fázi pro zamilovanou dvojici prvořadou záležitostí (Mádrová, 1980).

2) Sexuální přitažlivost. Bývá často mylně považována za lásku, především v dnešní době, kdy je sex mnohdy přeceňován a považován za nositele trvalého životního štěstí.

Vztah, který je založen čistě na sexuální přitažlivosti vychází především z pudově laděných složek osobnosti, i když i zde se může objevit silný citový náboj. Osobnostní charakteristiky partnera nemají prvořadou důležitost, rozumové usuzování bývá často utlumeno, ale není zcela zatlačeno do pozadí. Objevují se prvky soutěživosti, boj o získání vedoucího postavení ve vztahu, jehož cílem je především co nejvyšší vlastní uspokojení. Vztah založený na sexuální přitažlivosti bývá většinou krátkodobého charakteru, sexuální styk je považován za nejvyšší hodnotu (Mádrová, 1980).

3) Láska. Liší se od zamilovanosti a sexuální přitažlivosti některými hlubšími charakteristikami, kterými jsou například snaha po reálném

poznání partnera, úcta k jeho individuální osobnosti, odpovědnost a péče o společný životní rozvoj (Mádrová, 1980).

Láska ovšem nepřichází náhle, prochází vývojem, který ve svých začátcích může být blízký zamilovanosti i sexuální přitažlivosti.

Uvedené rozdělení je umělé, snaží se být pouze jakýmsi vodítkem pro uvědomění si skutečných a trvalých hodnot. V životě člověka jsou všechny tyto prvky propojeny a v nejasných hranicích mohou přecházet z jedné formy do druhé.

Druhy lásky

K nejčastěji rozlišovaným druhům lásky patří láska vášnivá (romantická) a láska kamarádká, přátelská, někdy také nazývána manželskou (Slaměník, 2008).

Vášnivá láska, jak uvádí Slaměník „je citovým stavem typickým pro počáteční stav zamilování se a obvykle trvá několik týdnů až měsíců, spíše výjimečně rok i déle. Vyznačuje se intenzivním, zamilovaného často zcela ovládajícím citovým stavem, neustálými a neodbytnými myšlenkami na milovanou osobu, snahou strávit s ní co nejvíce času a sexuální přitažlivostí. Je ale také často neadekvátní v hodnocení druhého, vyzvedává pouze to, čím je zamilovaný druhou osobou fascinován. Je odolná vůči jakýmkoli pokusům o její zpochybnění. Pokud je vášnivá láska oboustranná, naplňuje oba partnery nevýslovným štěstím a radostí; pokud tomu tak není, zamilovaný, jehož láska není opětována či je dokonce odmítána, trpí pocity prázdnoty, marnosti, sklíčenosti, zoufalství“ (Slaměník, 2008, s. 261).

Kratochvíl (2000) uvádí podobnou definici romantické lásky. Pro tento druh lásky je charakteristický „vzrušený emoční stav se směsí citů, k nimž se řadí něžnost a sexualita, nadšení a bolest, altruismus a žárlivost. Je to stav silné touhy po spojení s druhým. Je-li láska

vzájemná, je spojena s naplněním až extází, neopětovaná je spojená s prázdnotou, úzkostí a beznadějí. Radost a utrpení, rozkoš a bolest se v ní často střídají i mísí. Hraje zde značnou roli fantazie. Rozvíjí se závislost na milované osobě a stress při její nepřítomnosti. I když v romantické lásce je hodně obětavosti, je v ní také hodně požadování, očekávání projevů a důkazů lásky od partnera a toužení po stálém stupňování intenzity emočních zážitků“ (Kratochvíl, 2000, s. 132).

Kamarádská (přátelská) láska často vzniká transformací z lásky vášnivé poté, co nánosy času zmírní její mocný žár a všednost vystřídá počáteční fascinaci výjimečným. Slaměnik uvádí, že pro kamarádskou lásku „je příznačné, že prvotní okouzlení (zejména fyzickou atraktivitou) jako základ vášnivé lásky, se mění v hluboký, zralý a stálý vztah přátelství, založený na vzájemném emocionálním odměňování, respektování druhého, důvěře, postojovém sblížení apod., tak, jak je tomu u důvěrných přátelských vztahů“ (Slaměnik, 2008, s. 262).

Kratochvíl uvádí svou definici. Přátelská láska - „je emoce s nižším nábojem, a proto může být také trvalejší. Je to přátelský vztah a oddanost. V protikladu s dramatickou a vášnivou láskou romantickou bychom ji mohli označit jako klidná láska. Obsahuje v sobě vzájemnou důvěru, oddanost a porozumění, přináší pocit bezpečí. Je v ní vzájemné doplňování s respektováním odlišností“ (Kratochvíl, 2000, s. 138).

Další zajímavé dělení lásky uvádí Wile. Využívá Apfelbaumovo dělení lidí podle způsobu prožívání citových vztahů na „obchazeče“ a „narážeče“. K těmto typům lidí Wile přiřazuje své rozdělení lásky na lásku romantickou a reaktivní. Podle něj romantická láska spočívá v idealizaci partnera a vztahu a takový druh lásky je charakteristický pro typ „obchazeče“. Takový jedinec nevnímá skutečnost, a když se

objeví rozpory a neshody, jednoduše si toho nevšimá. Reaktivní láska je charakteristická pro „narážeče“ a vyznačuje se reálným viděním partnera i s jeho nedostatky a chybami. Pocit intimity v takovém vztahu stoupá a klesá v závislosti na tom, co se ve vztahu děje. Aby si „narážeč“ uchoval ve vztahu lásku, musí mít možnost si stěžovat a podělit se o své starosti (Kratochvíl, 2000).

Výše uváděné dělení není zdaleka jediným. Např. sociolog J. A. Lee vypracoval klasifikaci „šesti barev lásky“. Rozlišuje erotickou lásku (eros), která se vyznačuje silnou sexuální touhou a zdůrazňováním ideálu fyzické krásy; hravou lásku (ludus), bez výrazného svazku nebo žárlivosti; lásku kamarádkou s malým důrazem na vášeň (storge), lásku pragmatickou (pragma), která se řídí racionálním výběrem partnera z hlediska osobního prospěchu; volnou lásku (mania), která je založená pouze na uspokojování sexuální potřeby, bez trvalého svazku; altruistickou, nesobeckou láskou, zaměřenou na péči a starostlivost o druhého (agape) (Slaměnik, 2008).

Další zajímavou klasifikaci lásky uvádí Plzák, ve svém konceptu zdůrazňuje roli osobnosti milujícího člověka, osobnosti partnera a vzájemný styl soužití. Rozlišuje tři druhy lásky: *láska kanibalská, sentimentálně romantická a manželská* a její intenzita je podle něj dána výše uvedenými faktory. Plzák také zdůrazňuje, že čím intenzivnější jsou pocity, které nám vztah přináší, tím větší zoufalství nám může přinést jeho ztroskotání.

Kanibalská láska (hysterická) - jedná se o lásku poruchovou, jež je příznakem poruchové osobnosti (hysterická, žárlivá, přecitlivělá, atd.) či poruchového vztahu. Jeden z partnerů je v ní kořistí, na které jsou projevy lásky neustále vynucovány. Později může být též vydírána pláčem, útekem či hrozbou sebevraždy.

Láska sentimentálně romantická - je láska něžná, charakterizovaná nekonečnou chutí dvojice být spolu, dotykovým poznáváním a nakonec i pohlavním soužitím. Druhý partner se nestává kořistí ale objektem touhy. Její krize nastává většinou po šesti měsících vztahu a jejím následkem může být rozchod.

Láska manželská - je láskou vrcholnou, pro kterou je charakteristické tzv. citové neutrální, což znamená, že partneři si lásku ke druhému neuvědomují. Vzniká v klidném soužití, jejím velkým projevem je schopnost přinést milostnou oběť, tedy ztlumit v sobě cit či touhu k jiné osobě. Příznakem manželské lásky je potom absolutní důvěra.

3.2 Triangulární teorie lásky

Triangulární neboli trojúhelníkovou teorii lásky předložil R. Sternberg. Láska se podle ní skládá ze tří složek (Slaměník, 2008):

- 1) ***Intimita*** - zahrnuje vzájemné těsné spojení s partnerem, porozumění, sdílení, poskytování si emoční podpory, snahu pomáhat jeden druhému a oceňování významu partnera ve svém životě. „Při prožívání lásky se nemusí vyskytnout všechny tyto pocity, ale jejich počet je vyšší ve srovnání s jinými blízkými vztahy. Sternberg považuje intimitu za společné jádro všech vztahů lásky a za její podstatu považuje emoce“ (Slaměník, 2008, s. 258).
- 2) ***Vášeň*** - je spojena s vysokou psychickou aktivací a vyvolává ji sexuální touha, zahrnuje puzení, jež vyvolává zamilovanost a tělesnou přitažlivost. Vášeň je úzce spojena s intimitou.
- 3) ***Závazek*** - zahrnuje rozhodnutí milovat a odhodlání udržet lásku, být partnerovi oddán. Závazek nebo oddanost mají dva aspekty - krátkodobý a dlouhodobý. Z hlediska krátkodobé

zaměřenosti je závazek rozhodnutím milovat partnera. V dlouhodobé perspektivě je rozhodnutím udržet tuto lásku a zůstat partnerovi oddán.

Každá jednotlivá složka trojúhelníku lásky je důležitá, i když se jejich role liší v závislosti na jednotlivém vztahu nebo čase. Každá složka má v průběhu vztahu odlišný vývoj.

Sternberg znázorňuje tři komponenty lásky v podobě trojúhelníku, „jehož geometrie závisí na velikosti lásky a vyváženosti jednotlivých komponent. Velikost lásky vyjadřuje plocha trojúhelníku, vyváženost jeho tvar“ (Slaměník, 2008, s. 259).

„Podle toho, jak jsou v daném vztahu jednotlivé složky výrazné, rozlišuje a charakterizuje Sternberg sedm typů lásky:

- 1. Lásky čistě přátelská má výraznou složku blízkosti, ale chybí v ní vášně i rozhodnutí trvale milovat.**
- 2. Lásky zaslepená je především vášnivá, chybí v ní blízkost i oddanost.**
- 3. Prázdňá láska vzniká pouze na základě rozhodnutí.**
- 4. Romantická láska zahrnuje blízkost a vášně.**
- 5. Partnerská klidná láska je charakterizovaná blízkostí a oddaností.**
- 6. Osudová láska zahrnuje vášně a oddanost.**
- 7. Úplňá láska má všechny tři složky v rovnováze“ (Karatochvíl, 2000, s. 142).**

4. Výběr partnera

Již jsme mluvili o přirozené tendenci každého jedince hledat uznání, pochopení, přijetí, touze po bezpodmínečné lásce, intimitě apod. Vzhledem k této skutečnosti hledáme tyto kvality v partnerském milostném vztahu. Doufáme, že ve svém partnerovi najdeme naplnění života. Je v tom i naděje, že takový vztah vyléčí všechna prožitá zranění a vyvede nás ze vztahů původní rodiny, nabídne něco, po čem tolik toužíme. Tato touha nás nutí hledat onoho partnera, kterého potřebujeme pro uspokojení našich tužeb.

K volbě partnera přistupujeme většinou racionálně, ne však vždy. Ani četné studie, týkající se této problematiky, jednoznačně neprokázaly a nevysvětlily, proč jsme schopni zamilovat se do jedné osoby a do druhé nikoliv. Proč jsme si pro trvalý vztah a manželství vybrali tuto osobu a ne nějakou jinou. Zdá se, že někdy výběr partnera není ničím odůvodněn, nezřídka se setkáváme i s tím, že sám partner nedokáže svůj výběr odůvodnit.

„Výběrem partnera je položen základní kámen skutečného milostného vztahu, a proto se právě tady často hledá základ budoucích párových konfliktů“ (Willi, 2006, s. 106). Jinými slovy se dá říci, že výběr partnera ovlivňuje budoucí vztah, manželství ve smyslu funkčnosti nebo nefunkčnosti. Otázka volby partnera je tedy zásadní pro partnerství a manželství.

Výběr životního partnera souvisí s mnohými faktory, na jedné straně jsou to osobní životní zkušenosti jednice, které získal v rodině, v širším sociálním kontextu, na druhé straně výběr ovlivňuje i konkrétní historický kontext, v němž se daná společnost nachází.

Jak už jsem zmiňovala v předchozích kapitolách, instituce manželství a rodiny prošla vývojem a její moderní pojetí se poněkud liší. Toto celé se pochopitelně vztahuje i na problematiku výběru partnera. V moderní společnosti je už pravidlem svobodný výběr partnera. Ještě před několika málo desetiletími zprostředkovali partnerské vztahy zpravidla rodiče, nebo se na jejich výběru alespoň podíleli. To jistě dodává této problematice jiný ráz a nese s sebou klady, ale i úskali. „Touha po vztahu, která ovlivňuje výběr partnera, má úzký vztah k výchozí situaci. Doufáme, že život s partnerem nám pomůže, abychom se oprostili od neuspokojivých vztahů a začali nový život. V mladším věku se chceme odpoutat od původní rodiny – v pozdějších fázích života se zase chceme zbavit spletnosti dosavadních milostných vztahů a jejich následků“ (Willi, 2006, s. 107).

Názory odborníků na to, co je při výběru a volbě partnera rozhodující, se liší. Na jednom pólu jsou determinanty sociálně-kulturní a na druhém psychologické (Plaňava, 1998). Vzhledem k tomu zde nastíním některé teorie výběru partnera.

4.1. Některé teorie výběru partnera

Existuje řada teorií, které se snaží objasnit princip volby životního partnera. Tato problematika se dá zkoumat z různých úhlů pohledu, to na čem ji zakládáme, ovlivňuje i výsledky zkoumání. Omezíme se v této práci na teorie psychoanalytické, psychologické, sociologické a eklektivní.

4.1.1 Psychoanalytické teorie

V těchto teoriích se zdůrazňuje podvědomá motivace, kdy si člověk může uvědomovat, co činí, ale netuší, proč tak činí.

Zakladatelem tohoto směru je S. Freud, který již v roce 1914 prohlásil, že výběr partnera souvisí se zkušenostmi z našeho vztahu k matce a otci. S. Freud rozlišuje dva hlavní typy výběru dospělého partnera: v prvním případě se výběr řídí náklonností k typu osobnosti, která by nahrazovala matku nebo jinou důležitou osobu, která nám v dětství poskytovala obživu, péči a ochranu. Zakladatel psychoanalýzy nazval tuto volbu anaklitickou nebo též závislostní. Cílem této volby je opětné nalezení rodičovského objektu. Druhým typem partnerské volby je narcistický výběr objektu. Člověk miluje ve svém bližním to, čím je sám, čím byl a kým by chtěl být. Vybereme si pak takového partnera, u nějž máme pocit, že jsme milováni a oceňováni. Ta první volba bývá častěji u žen, druhá u mužů (Plaňava, 1998).

Žák S. Freuda R. Richter rozvinul názory svého učitele a rozlišil pět modelů nevědomých očekávání, které v sobě neseme z dětství a které se rozhodujícím způsobem uplatňují při výběru partnera (Plaňava, 1998):

1. Hledaný partner má být náhražkou za významné osoby z dětství – nejčastěji jednoho z rodičů, ale též sourozence, strýce či tety, které hledajícímu nějak ubližovaly či jej traumatizovaly. Partner v takovém případě má posloužit jako zástupná osoba, od níž se podvědomě očekává korekce nedobré, až traumatizující zkušenosti z dětství.
2. Pokud se někdo ve svém vývoji nachází v narcistické fázi a navíc se u něho projevují sklony k nadměrné vztahovačnosti, má tendenci vyhledávat takového partnera, který by se co

nejvíce blížil představám, které má tento narcistně- paranoidní jedinec sám o sobě.

3. **Potenciální partner má reprezentovat ideál, kterého by hledající rád dosáhl, ale z nějakého důvodu se mu nedaří. V takových případech se stává, že hledající má sklon idealizovat svého partnera do té míry, že nutně dochází ke zklamání, jehož zdrojem jsou nerealistická očekávání či nadměrná idealizace partnera.**
4. **Hledaný partner má představovat pravý opak obrazu, který si hledající o sobě vytvořil. V tomto opaku sebe sama jsou ukryty různé potlačené tužby, především společensky nepřijatelné, zakázané. Najde-li si někdo takového partnera, který jedná přesně tak, jak si kdysi hledající přál a nemohl nebo nechtěl, je možné následně takového partnera trestat, odsuzovat, případně litovat, a tím pádem sebe vnímat jako lepšího.**
5. **Pokud jsme ve svém dětství prožívali silné pocity nejistoty a ohrožení, máme pak sklon hledat partnera silného a dokonalého, jako možného ochránce a spojence proti všem možným nebezpečím.**

Richterova teorie vychází z nedostatkových a traumatizujících zkušeností a prožitků. Žádoucí partner pak má sloužit jako terapeut dřívějších traumat. Podle I. Plaňavy taková volba ne vždy predikuje fungující soužití, ba naopak, může v takovém soužití znamenat problémy (Plaňava, 1998).

Berlínský psychoanalytik Karel Abraham už v roce 1913 u partnerského výběru rozlišoval neurotickou endogamii a neurotickou exogamii. “Při endogamii se partnerský výběr přizpůsobí naší náklonnosti k matce nebo otci, zatímco exogamie znamená výběr

partnera, který se od matky nebo otce co nejvíce liší“ (Willi, 2006, s. 108).

Párový analyticky orientovaný terapeut Jurg Willi se domnívá, že „zážitky ve vztahu s matkou a otcem, s manželstvím rodičů mají na výběr partnera výrazný, ale nikoli jediný vliv“ (Willi, 2006, s. 108). Willi předpokládá, že určujícím faktorem volby partnera je aktuální vztah volícího k původní rodině. Volba tak může probíhat na základě rodičovských tradic původní rodiny, anebo naopak, volíme partnera, který nám pomůže odpoutat se od rodičů. V prvním případě nám volba může bránit v odpoutání se od rodičů, v druhém případě výběr partnera nás od rodičů odpoutá. Volba partnera s cílem odpoutat se od rodičů je podle Williho častější. Někdy má výběr partnera za cíl napravit chyby v původní rodině, žádoucí partner v tomto případě je ten, který pomůže vydat se jinou cestou, bude v nějaké míře v konfrontaci s naší původní rodinou. Někdy si vybereme partnera, s nímž chceme napravit to, co se nám nepovedlo s našimi rodiči. Tyto formy partnerského výběru, jak poukazuje Willi, se často vyskytují v manželstvích alkoholiků apod. (Willi, 2006).

Psychodynamicky orientovaná terapeutka R. Norwoodová poukazuje na to, že do volby partnera mohou zasahovat různé patologické mechanismy. Podrobně popsala partnerské volby a manželské vztahy žen, které „milují přespříliš“. Nutkavě volí duševně nevyrovnané a nemilující partnery nebo nedokáží ukončit vztah, který jim působí převážně utrpení. Přitahuje je role zachránce muže, nevhodného pro manželství. Nabízejí nebo vnucují mu svou péči a pokoušejí se jeho životní problémy řešit za něj. Volí si muže citově chudé, kruté, asociální nebo závislé. Tyto ženy podléhají iluzi, že když ho budou dostatečně milovat a pečovat o něj, on se kvůli nim změní. Muži vstřícní, laskaví a spolehliví tyto ženy nepřitahují. Uvedený způsob volby partnera podle autorky je důsledkem

neuspokojivé situace v primární rodině. Například žena, která měla chladného, citově nedostupného otce, si opět nachází muže, o jehož lásku bude stále bojovat, aniž by ji mohla skutečně získat. Volba probíhá na základě zkušenosti z dětství, která je známá a tím pádem i atraktivní, protože je to přece jen něco známého, v čem se to dítě naučilo fungovat, i když prožitky z dětství v souvislosti s rodiči byly převážně nepříjemné (Norwoodová, 2004).

Podobný názor vyjadřuje německý psycholog Wilfried Wieck v knize „Muži se nechávají milovat“, která řeší nezdravou závislost mužů na ženách (Wieck, 1994).

4.1.2 Sociologicky a psychologicky orientované teorie

Tyto teorie se zaměřují na vědomou motivaci výběru partnera, zaměřují se na vliv společensko-kulturních faktorů a na osobnostní proměnné, případně na jejich kombinaci.

Základní myšlenkou sociologických přístupů je, že si člověk svého partnera vybírá především podle sebe. Výběr provádí na základě podobností nebo naopak odlišností. Je zajímavé, že v některých charakteristikách může být podobnost partnerů nezpochybnitelnou výhodou, v jiných lze naopak těžit spíše ze vzájemného kontrastu a doplňování.

Výběr na principu podobnosti se řídí především hledáním podobnosti, lidé vyhledávají a preferují osoby pocházející ze stejného či blízkého prostředí, kulturního, vzdělanostního, náboženského. Společensky si blízcí lidé se častěji vyskytují pohromadě. Četné studie potvrzují, že máme tendenci vybírat partnery, kteří mají podobné životní hodnoty, osobnostní rysy apod. (Abalkina, M., Ovčinniková, V., Festinger, L., Newcomb, T. a další. In АЙ ГУНОВ, 2006, Slaměnik 2008).

Badatelé E. Burges, H. Locke uvádí některé výsledky svých zkoumání na toto téma. Zjistili, že základními determinanty výběru partnera jsou (Plaňava, 1998):

1. Společná příslušnost k určité skupině (sociální vrstvě).
2. Tlak nesouhlasů, pokud si někdo chce vzít někoho mimo vlastní skupinu či vrstvu.
3. Představy o ideálním partnerovi.
4. Psychologická podobnost potenciálního partnera s jedním z rodičů.
5. Tendence k homogamii, tedy k podobnosti v psychických znacích.

Sociolog R. Winch uznává význam sociologických faktorů, zejména v počátečních fázích známosti, avšak nesouhlasí s tím, že by byly určující při výběru životního partnera. Rozpracoval teorii komplementarity. Výběr partnera je podle něj založený na vzájemném uspokojování osobních potřeb. V jednom případě si oba partneři vzájemně uspokojují stejné potřeby, avšak na úrovni různé intenzity, a v druhém případě si partneři upokojují každý jiné potřeby, přičemž může jít buď o pozitivní výměny, tj. o výměny, které se vzájemně doplňují, anebo o výměny vzájemně se vylučující, konfliktní. Tento autor rozlišuje dvě stadia volby partnera. V prvním se dva hledají na základě socio- kulturní podobnosti, v druhém hrají roli osobnostní potřeby (Plaňava, 1998).

Další teorie je spojená se jménem R. Lewise. Lewis rozlišuje několik etap v procesu námluv. Nejdříve hledáme partnera na základě podobnosti zájmů, socio- kulturního statutu i osobnostních vlastností. Následuje spontánní komunikace, pozitivní prožívání vztahu, též sebepotvrzování prostřednictvím druhého. V další etapě

se komunikace prohloubí, je otevřenější, intimnější, dochází k sebeodhalování, které utváří předpoklady pro vzájemné zvažování životních rolí a očekávání. Posléze se utváří povědomí „My“, dvojice se ohraničuje vůči okolnímu světu, rodí se partnerská identita (Plaňava, 1998).

Komplexně pojatý koncept výběru manželského partnera uvádí B. Murstein. Svou teorii pojmenovává „Stimulus – Values – Role“, v literatuře častěji uváděná jako „S- V- R“ teorie, zdůrazňující podnět, hodnoty a role. Vychází z názoru, že volba partnera je důsledkem dílčích faktorů rozličné významnosti v různých fázích známosti, od nevázné známosti k úplně vážné (Murstein, 1976):

1. V první fázi jde o podnět daný přitažlivostí vzhledu a chování, takzvanou kontaktní aktivitu. Děje se tak na základě vzájemné přitažlivosti fyzické nebo díky společenskému postavení, reputaci apod. Murstein rozlišil jedince s vysokou podnětovou hodnotou a s hodnotami nižšími, přičemž nedostatek v jedné oblasti může být kompenzován odjinud.
2. Poté, co se dvojice seznámila, nastává druhá fáze známosti. Partneři zjišťují, zda se shodnou v zájmech, hodnotách a postojích. Předvádějí své kvality a informují druhého o tom, co považují za důležité. Ideální je, pokud jsou kvality v souhrnu vyrovnány. Pro vývoj známosti je lepší, pokud muž chápe ženu o něco vzhledově atraktivnější než je on sám. To může kompenzovat například ochranou, vyšším výdělkem či jinou charakteristikou.
3. Dalším stadiem v navazování známosti je ověřování slučitelných hodnot; jde především o kompatibilitu rolí, tedy o to, zda mohou ve vztahu zaujmout nebo vytvořit navzájem se doplňující role a uspokojovat tak své potřeby. Uplatňuje se zde

jak podobnost (např. v intenzitě potřeby sexuální aktivity), tak komplementární protikladnost (Kratochvíl, 2000). Např. potřeba pečovat a být opečováván či například muž, který rád řídí a rozhoduje, a žena, kterou těší nemít zodpovědnost a spíše se podřídit. Vraťme se ovšem zpět k osobnostním vlastnostem. Jestli-že se setkají dva dominantní jedinci, mohou spolu bojovat o moc tak dlouho, až se rozejdou. Ti, kteří nejsou sami se sebou spokojeni, budou volit partnera, kterého vnímají jako sobě nepodobného. Rozdíly mezi partnery však mohou být tak propastné, že se nedokážou shodnout. Ti, kteří jsou spokojeni sami se sebou, budou pravděpodobně volit osobnostně podobný typ; je ale velmi těžké odhadnout, zda bude jejich cit na druhé straně opětován.

Popsala jsem tři úseky na cestě od seznámení k soužití: podnětový, postojový a rolový. Je dobré, projde-li dvojice těmito fázemi, aby si tak ověřila nejen to, že se partneři sobě navzájem líbí a přitahují se, ale že mají také společné hodnoty a očekávání. Jednotlivé etapy nemusejí podle Mursteina následovat po sobě v uvedené posloupnosti. V každé fázi působí princip vzájemných výměn. Murstein mluví o směně, která spočívá v poměru investic, odměn, ztrát a zisků. Odměnou je zde to, co každého potěšilo, ztrátou je pak to, co jedinec musel do vztahu investovat (Plaňava, 1998).

Za zmínku stojí také teorie výběru partnera na základě sourozeneckých konstelací, kterou kompletně rozpracoval W. Toman (Toman, 1976). Vyrůstáme v původní rodině, která je někdy tvořena vedle rodičů i sourozenci, kteří specificky ovlivňují utváření osobnosti člověka. Zkušenost z původní rodiny vzhledem k přítomnosti nebo nepřítomnosti sourozenců ovlivňuje i výběr partnera; a to vzhledem k postavení dítěte vůči sourozencům. Teorie dokazuje, že vztah je tím úspěšnější a trvalejší, čím více se pozice

partnerů blíží té, kterou zastávali v primární rodině. Z tohoto hlediska pak mohou být partnerské vztahy (Leman, 2008):

- 1. Komplementární.** Každý z partnerů se dostává do té pozice, kterou měl vůči sourozenci opačného pohlaví. Např. muž, jenž měl mladší sestru, má za partnerku ženu, která měla v původní rodině staršího bratra. Pro vztah je typická nejsnazší spolupráce, jelikož partneři se doplňují. Říká se mu též interakční vztah.
- 2. Částečně komplementární.** Jeden či oba partneři měli několik typů vztahů k sourozencům, přičemž alespoň jeden z nich se shoduje s alespoň jednou pozicí druhého partnera v primární rodině.
- 3. Nekomplementární.** Rozpor se může týkat pohlaví, pořadí nebo obojího. Může se zde opět vyskytovat problém boje o moc či chybné vedení, na druhé straně se však při stejném pořadí partneři lépe pochopí, dokáží se jeden do druhého vžít (vztah identifikace).

Navzdory tomu, že se jedná o teorii, které se dostává v posledních letech poměrně značné publicity, nezdá se, že by toto hledisko hrálo při partnerských volbách nějakou výraznější roli, alespoň ne roli vědomou, domnívá se P. Šmolka (Šmolka, 2005).

Řada autorů uvádí další zajímavou teorii výběru partnera. Duplikační teorém rodičovský (Buda, 1978, Šípová, 1985) dokazuje, že mužskou či ženskou roli se jedinec učí na základě identifikace s rodičem stejného pohlaví. Jestliže však roli ukázanou rodičem odmítá, přináší mu to pocit nejistoty. Rodič opačného pohlaví má vliv na výběr životního partnera. V případě, že byla jeho role imponující, výběr podle jeho vzoru podporuje soulad a harmonii. V opačném případě je však partner s podobnými vlastnostmi zdrojem

negativních reakcí a máme proto tendenci k hledání osoby naprosto odlišné. Její chování však budeme i přesto přijímat s rezervou a nedůvěrou. Máme tendenci neuvědoměle model rodičů opakovat ve vlastním vztahu, a to ať se nám líbil nebo právě naopak. Nejvýznamnější je zejména dominance, tedy kdo rozhodoval a kdo se podroboval. V partnerství lidí z výrazně protikladných modelů může být problém boje o moc či absence vedení (Šípová, 1985).

4.1.3 Vliv modelu manželství rodičů na vývoj osobnosti a budoucího manželství podle výzkumu I. Šípové

Ve shodě k výše uvedenému ráda uvádím konkrétní zjištění I. Šípové, které mne inspirovalo k napsání této diplomové práce.

Spolu s kolegy provedla v osmdesátých letech rozsáhlý výzkum manželských párů z funkčních a nefunkčních rodin. Na základě získaných výsledků, Šípová uvádí následující předpoklady (Šípová, 1985):

- 1. Dítě se učí od svých rodičů mužské nebo ženské roli, kterou bude v dospělosti samo zastávat.**

Z výzkumu vyplynulo, že jedinci ze spokojeného manželství se spíše identifikovali s rodičem stejného pohlaví. Šípová zdůrazňuje, že jak se potomek od rodiče svého pohlaví distancuje, mění se i jeho sebeaktceptace, snižuje se sebevědomí, přibývá neurotických postojů, zhoršuje se adaptace v partnerských vztazích. Částečné odmítnutí role ubírá dítěti jistoty a znamená zhoršenou adaptační schopnost v partnerském vztahu. Částečné nebo úplné subjektivní odmítnutí identifikační role, jak zdůrazňuje Šípová, ještě neznamená, že se identifikace podle vzoru vlastního pohlaví neuskutečnila a

neprojevuje se v chování, kterého si není subjekt vědom, ale které pozorují jiní.

2. Obraz rodiče opačného pohlaví má přímý vliv na volbu partnera pro život.

Šířová předpokládá, že důležitým činitelem sexuálního vztahu je vzor vztahů – schéma, podle kterého se vztah organizuje. Tento vzor se fixuje kulturou a v podstatě nezávisí od sexuality. Vzory vztahů jsou součástí pohlavních rolí. Sociální složka je od psychosexuální role neoddělitelná a člověk se jí učí v procesu identifikace. Do určitého schématu chování se v průběhu identifikace zabudovává i komplementární role druhého pohlaví. Základem programu je model vztahu mezi rodiči, který socializaci uskutečňuje. Přitom vliv rodiče opačného pohlaví může mít buď pozitivní vliv, nebo negativní vliv na volbu partnera.

Pokud oba rodiče byli imponující a zastávali přiměřeně roli svého pohlaví, dojde k identifikaci s rodičem vlastního pohlaví, a komplementární role druhého pohlaví ovlivní volbu partnera. V případě, když imponující byl pouze rodič opačného pohlaví, který zastával přiměřeně roli svého pohlaví, ovlivní identifikaci subjektu ke svému obrazu a umožní podle sebe i volbu partnera (např. u homosexuálních mužů).

V případě negativního vlivu na volbu partnera byl imponující pouze rodič vlastního pohlaví, který zastával přiměřeně roli svého pohlaví. Tento rodič ovlivní nejenom identifikaci subjektu ale i volbu životního partnera (např. transsexuální ženy). V případě, že imponující nebyl žádný z rodičů (kteří zastávali sociosexuální role vůči okolnímu světu nepřiměřeně a ve svém chování byli extrémní), subjekt se od nich má tendenci distancovat. Volba partnera je pak chaotická (např. rodiny s problémy).

3. Model rodiny rodičů určuje v hlavních obrysech model rodiny, kterou bude dítě tvořit.

Z výzkumu vyplynulo, že u spokojených párů je jejich model rodiny shodný s modelem rodičů.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1. Cíle, zaměření a formulace hypotéz

V teoretické části této diplomové práce jsem se snažila zdůraznit nezastupitelnou roli rodiny, rodičů a kvalitních vztahů rodič – dítě ve vývoji jedince a utváření osobnosti. Rodina se podílí nejen na utváření sebepojetí, postojů a hodnot jednice, ovlivňuje také volbu partnera a v základních rysech určuje budoucí model manželství dětí. Rodič se pro své dítě stává příkladem, ať se o to snaží či nikoliv. Jedinec se učí své manželské roli na základě identifikace s rodičem stejného pohlaví. Do tohoto schématu se zabuduje i komplementární role druhého pohlaví. Aníž si toho jsou rodiče vědomi, „jsou architekti romantických a sexuálních oblastí vnitřního já svých dětí. To, co jsme den co den viděli, nás mocně ovlivňuje“ (Satirová, 1994, s. 134). Naučená forma se pro jednice stává ideální normou.

V teoretické části jsem popsala některé teorie výběru partnera, věnovala jsem se podrobněji výzkumu I. Šípové, který mne inspiroval k napsání této diplomové práce, a z kterého vycházím ve své empirické části.

Empirická část navazuje na část teoretickou; jejím základním cílem bude odhalit, zda rodič opačného pohlaví ovlivňuje výběr partnera a jestli ano, pak zda je možné tyto fenomény zachytit a blíže popsat. Cílem výzkumu nejsou zobecnitelné informace, výsledky výzkumu by měly sloužit jako podněty a nápady pro další výzkumné otázky a šetření v této problematice.

Na základě výše uvedeného si dovoluji vyslovit výzkumnou otázku:

- **Charakteristiky rodiče opačného pohlaví mají přímý vliv na výběr životního partnera**

Děje se to dle I. Šípové na základě mechanismu, který probíhá následovně - zastává-li rodič opačného pohlaví imponující roli, přijatelnou roli pro dítě, stává se předobrazem životního druha. Výběr dle tohoto vzoru podporuje manželskou harmonii, a to i v případě, když v jiných oblastech jsou mezi manžely rozpory. Zastává-li rodič opačného pohlaví roli nedůstojnou, pro dítě nepřijatelnou, dítě pak hledá partnera s opačnými vlastnostmi. Partner s podobnými vlastnostmi je následně zdrojem negativních reakcí a taková volba je zdrojem konfliktů v partnerském či manželském vztahu. Přestože si člověk vybral podle svého mínění správně, vnitřně se nemůže s odlišnými vlastnostmi partnera smířit. Má tendenci chovat se tak, jako by partner odpovídal původnímu negativnímu předobrazu rodiče (Šípová, 1985).

Potenciální kombinací všech výše uvedených faktorů (a samozřejmě mnoha dalších) může být způsobena rozdílnost mezi primárními rodinami, jak v oblasti emoční, tak výchovné. Další otázkou zůstává, nakolik tyto osobnostní faktory a do jaké míry, přejímají od rodičů novomanželé.

Vzhledem k řečenému upřesním hypotézu:

- **Svého partnera nebo partnerku si vybíráme ve shodě s charakteristikami rodiče opačného pohlaví (otce nebo matky)**

Pro ověření stanovené hypotézy jsem pracovala s dimenzemi DOM a LOV Learyho testu, které jsem považovala za stěžejní při hodnocení interpersonálního chování osobnosti. Vynesením hodnot dimenze DOM na osu y a hodnot LOV na osu x dostávám výsledek

ve formě těžiště. Nejdříve jsem určila interpersonální těžiště pro respondenta, poté pro jeho partnera, otce a matku. Zajímalo mě, jak daleko jsou od sebe těžiště partnera a těžiště rodiče opačného pohlaví respondenta. Pokud by byly hodně blízko sebe, mohla bych z toho usuzovat na podobnost dvou interpersonálních profilů. Na základě toho bych pak mohla předpokládat, že proband volil partnera v základních interakčních rysech (dimenze DOM a LOV) podobného rodiči opačného pohlaví. Pokud ale mám říci, že těžiště partnera a rodiče opačného pohlaví jsou vedle sebe, musím mít další možná těžiště, oproti kterým tuto vzdálenost budu srovnávat. Proto byly vytvořené tři modelové situace a měřila se vzdálenost mezi těžišti partner – rodič opačného pohlaví, partner – rodič stejného pohlaví, partner – respondent. Úkolem bylo porovnat tyto vzdálenosti ve třech situacích, a pokud by se v situaci partner – rodič opačného pohlaví vzdálenost lišila od ostatních, pak by se dalo usuzovat na to, že vzdálenost mezi těžišti partner – rodič opačného pohlaví je jiná (předpokládáme že menší) než v ostatních situacích. Na základě výše uvedeného byla stanovena první výzkumná hypotéza. Testovala se za pomoci statistické metody ANOVA. Podrobný popis výsledku je v následující kapitole. Pro doplnění metody ANOVA byla zvolena další metoda – korelační analýza (Pearsonův korelační koeficient), která testovala další hypotézy.

Výzkumné hypotézy tedy zní:

1. Distance mezi profily (podle parametrů DOM a LOV) partner - rodič opačného pohlaví, partner - rodič stejného pohlaví, partner - respondent nejsou stejné.
2. Mezi indexy DOM partnera a rodiče opačného pohlaví existuje prokazatelný vztah (je mezi nimi souvislost).

3. Mezi indexy LOV partnera a rodiče opačného pohlaví existuje prokazatelný vztah (je mezi nimi souvislost).

Šetření probíhalo prostřednictvím dotazníku interpersonální diagnózy ICL. Podrobný popis metody a testování uvádím v následujících kapitolách.

2. Metoda sběru a zpracování dat

Uvažovala jsem nad tím, jak nejlépe uchopit zkoumanou problematiku tak, aby nedošlo ke zkreslení jevu přílišným zobecňováním. Uvědomuji si obsah a šířku zkoumaného problému a nemožnost zachytit ho přesně ve všech jeho podobách.

Ve své práci vycházím z teoretických poznatků a teoretických zobecnění I. Šípové. Na jejich základě jsem stanovila některé předpoklady a zformulovala hypotézy. Cílem práce je ověření nebo vyvrácení uvedených hypotéz, proto volím metodu kvantitativního přístupu.

Disman uvádí, že pomocí kvantitativního výzkumu můžeme zkoumat jen takové jevy, které lze definovat, na základě kterých je možné vytvořit hypotézy a ověřovat jejich platnost. To znamená, že zkoumaný problém musí být transformován do předpovědi o tom, jaký bude vztah mezi sledovanými proměnnými, když dané tvrzení je platné (Disman, 1993).

Takový model výzkumu je velice přesvědčivý a elegantně jednoduchý. Většina jevů je však takového charakteru, že je nelze jednoduše a přímo empiricky uchopit. Tohoto nedostatku jsem si

také vědoma, proto výsledky svého šetření považuji jen jako podnět pro zamyšlení a další zkoumání této problematiky.

Pro výzkumy v oblasti rodiny a partnerství se používají různé metody v závislosti na tom, co chceme zkoumat. Častěji se užívá několika technik, které se vzájemně doplňují. Základními technikami jsou: *přímé pozorování, rozhovor, dotazník a analýza dokumentů*. Existuje však množství jejich variant, aplikací i kombinací. V této práci jsem se omezila na dotazník interpersonální diagnózy T. Learyho.

2.1 Learyho dotazník interpersonálního chování

Dotazníky tvoří nezbytnou součást většiny vyšetřování osobnosti. V této práci dotazník interpersonální diagnózy - ICL představuje jediný zdroj zkoumání osobnosti. Další možné metody (jako např. rozhovor, nebo jiné dotazníkové metody) jsem nevyužila z důvodu rozsahu vzorku a z důvodu časových požadavků na respondenty.

Dotazník interpersonální diagnózy je založen na předpokladu, že sociální, interpersonální chování má své základy v relativně stálých složkách osobnosti. „Osobnost je zde definována jako mnohoúrovňové pletivo pozorovatelných, vědomých či skrytých interpersonálních projevů jedince, které jsou zaměřeny na redukci úzkosti. Všechny interpersonální aktivity jsou autory chápány jako pokusy vyhnout se úzkosti“ (Dotazník ICL, 1976, s. 7). Samotný dotazník je konstruován tak, aby bylo možné na jednom kontinuu zjišťovat normální, adaptivní formy chování, na druhém – abnormální, neadaptivní chování.

Autory dotazníku jsou T. Leary, R. L. La Forge, R. F. Suczek. Metoda byla převedena do českého jazyka a následně ověřená na české populaci. Metoda vykazuje pozitivní validizační a

standardizační údaje pro českou populaci, normy jsou zpracovány pro skupinu mužů, žen a vysokoškoláky. Cílem interpersonální diagnózy je určení typu a současně intenzity mechanismů, jež jedinec užívá ve styku se svým sociálním okolím.

Metoda ICL prošla určitými vývojovými etapami. V konečné verzi obsahuje 128 hodnotících přídavných jmen. 16 z nich odpovídá jednomu typu interpersonálního chování. Celkový počet typů chování je osm:

1. **dominantní**
2. **soutěživý**
3. **rázný**
4. **skeptický**
5. **skromný**
6. **vděčný**
7. **laskavý**
8. **odpovědný**

Původních 16 kategorií bylo pro svoji náročnost spojeno do 8mi uvedených interpersonálních typů chování, které byly následně srovnány do kruhu 8mi oktantů. V každé kategorii jsou výrazy seřazeny podle intenzity tak, že polovina představuje formy chování adaptivního, druhá polovina představuje formy chování málo adaptivního. Tyto oktanty jsou označeny takto:

AP – dominantní až autokratická osobnost

BC – soutěživá až egocentrická osobnost

DE – rázná až agresivní osobnost

FG – skeptická až podezřívavá osobnost

HI – skromná až ponížená osobnost

JK – konformní až hyperkonformní osobnost

LM – kooperativní až hyperafiliativní osobnost

NO – odpovědná až hyperprotektivní osobnost

Uspořádání proměnných je vyjádřeno ve formě kruhového kontinua, což implikuje jejich vzájemné vztahy, tj. teoreticky předpokládaný stupeň vztahu mezi dvěma proměnnými je klesající funkcí jejich vzdálenosti na obvodu kruhu. Proměnné, které jsou bezprostředně vedle sebe, jsou považovány za podobné a měly by spolu pozitivně korelovat, zatímco proměnné na opačných stranách kruhu jsou považovány za protikladné a měly by spolu korelovat negativně.

Všechny výše popsané interpersonální faktory jsou závislé na dvou dimenzích: dominance – submise, která je označovaná jako DOM, a afiliace – hostilita, označovaná jako LOV. Tyto polarities jsou považované v tomto dotazníku za základní. Graficky je lze vyjádřit následovně: vertikální osu tvoří DOM, horizontální – LOV. Kombinace těchto polarit určuje místo v kruhu, kde je bod situován, podává informaci o typu interpersonálního chování a vzdálenost tohoto bodu od centra kruhu vyjadřuje intenzitu určeného chování.

Dominance – Submise - DOM

Láska – Hostilita - LOV

Základem testu je škrtačí arch, který obsahuje soubor se 128mi vlastnostmi, neboli hodnotícími přídavnými jmény. Úkolem probanda je označit tyto vlastnosti kladným nebo záporným znakem, podle toho, zda se v jeho chování vlastnost převážně vyskytuje nebo nevyskytuje.

Vyšetření lze provádět v různých rovinách. Toto vyšetření se pohybovalo v rovinách sebehodnocení a pozorovaného chování. Pro záměr výzkumu hodnotila vyšetřovaná osoba sebe, svého partnera či partnerku a následně pak svého otce a matku. Při statistickém zpracování dat použiji všechna tato data, ačkoliv na první pohled se zdá, že data o hodnocení rodiče stejného pohlaví jsou navíc. Nicméně také poslouží pro zajímavost a přehlednější obrázek interpersonálních vztahů subjektu. Na základě těchto informací mám možnost porovnat respondentovo hodnocení partnera s tím, jak hodnotí rodiče opačného pohlaví a tím ověřit stanovené hypotézy.

Výsledky jsem uváděla ve formě kruhového grafu se šestnácti a osmi interpersonálními proměnnými, které jsou vyjádřeny v procentových skórech. Tento druh výsledku je velice přehledný a umožňuje názorně vidět rozdíly v interpersonálním chování dvou srovnávaných jedinců (např. partner - rodič opačného pohlaví). Současně však poskytují pouze základnu pro intuitivní verbální charakteristiku osobnosti subjektu. Jako ilustraci a názorný příklad uvádím některé výsledky ve formě kruhového grafu a následný popis osobnostního profilu v kapitole Výsledky.

Pro statistické zpracování, obzvláště pak v případě většího vzorku respondentů, není příliš vhodné zobrazovat jednotlivá data. Proto jsem výsledky šetření demonstrovala pomocí těžiště, které je vyjádřeno indexy DOM a LOV. Hodnoty DOM a LOV jsem zpracovala statisticky.

Výsledek ve formě těžiště jsem získala tak, že hrubé skóry pro indexy DOM a LOV jsem převedla na t- skóry za pomoci převodní tabulky a získané hodnoty jsem zanesla na osu y (hodnota pro index DOM) a x (hodnota pro index LOV). Vektorovým součtem získávám těžiště osobnosti. V této práci používám jako výchozího bodu populační průměr t- skóru (50;10). Získávám tak hodnoty ve vztahu

k populačnímu průměru. Srovnávám umístění těžiště partnera a rodiče opačného pohlaví respondenta, partnera a rodiče stejného pohlaví respondenta, partnera a respondenta.

Grafické znázornění jednotlivých těžišť (respondenta, partnera, obou rodičů) zvláště pro soubor mužů a žen uvádím jako jednu z možností názorného zpracování výsledků. Pro přehledný výsledek ve formě těžiště využívám aritmetických průměrů parametrů DOM a LOV obou skupin. Umožní to vyjádřit jedním bodem základní tendence výběru partnera pro skupinu mužů i žen. Výhodou toho typu znázornění výsledku je jeho přehlednost, jelikož umožňuje zachytit průměrný výsledek pro celý soubor respondentů. Nevýhodou je velmi přibližný výsledek. Proto paralelně využiji metodu statistického testování hypotéz.

2.2 Metody matematického zpracování dat

Statistické zpracování dat bylo provedeno pomocí statistického programu SPSS 8,0 (SPSS, 1997) a Microsoft Excel.

Pro statistické zpracování výsledků Learyho dotazníku jsem použila hodnoty distance, aritmetické průměry rozdílů zkoumaných skupin v indexech DOM a LOV, směrodatné odchylky těchto rozdílů a Pearsonův korelační koeficient pro dimenzi DOM a LOV. Hodnoty distance vyjadřují vzdálenost interpersonálních těžišť (které se určí na základě hodnot DOM a LOV) vyšetřovaných osob. V tomto výzkumu jsem použila hodnoty distance pro těžiště partnera a rodiče opačného pohlaví, partnera a rodiče stejného pohlaví, partnera a respondenta.

Pro ověření nulové hypotézy a zjištění statistické významnosti byl použit jednofaktorový model analýzy rozptylu (ANOVA) a také Pearsonův korelační koeficient.

ANOVA

Analýza rozptylu, ANOVA (z anglického Analysis of Variance), se používá jako postup umožňující analýzu „rozdílů průměrů sledované závislé proměnné mezi skupinami, které jsou určeny jednou kategoriální nezávisle proměnnou (faktorem)“ (Hendl, 2004, s. 339). Přitom se zkoumá, zda skupiny vytvořené tímto faktorem jsou podobné nebo nikoliv. V mém výzkumu zjišťuji rozdíly průměrů distancí mezi těžišti: partner - rodič opačného pohlaví, partner - rodič stejného pohlaví, partner - respondent. Jelikož srovnávám více než dvě veličiny, volím analýzu rozptylu.

Pro použití analýzy rozptylu náš vzorek splňuje následující předpoklady o výběru:

- 1. Data mají normální rozdělení (pro získání hodnot DOM a LOV jsem použila převodovou tabulku norem).**
- 2. Rozptyly sloupcových výběrů jsou stejné.**

„Základní statistikou v analýze rozptylu je F- testovací statistika rozdílnosti skupinových průměrů, pomocí níž se testuje hypotéza, zda průměry ve skupinách určených kombinacemi faktorů se od sebe liší více než na základě působení náhodného kolísání. Pokud se průměry neliší významně, usuzujeme, že faktor/y nemá/jí na závisle proměnnou vliv“ (Hendl, 2004, s. 338).

Na základě metody ANOVA jsem zformulovala výzkumnou hypotézu: Distance mezi profily (podle parametrů DOM a LOV) partner - rodič opačného pohlaví, partner - rodič stejného pohlaví, partner - respondent nejsou stejné. Pokud formuluji hypotézu tímto způsobem, musím také zvolit jiné situace, se kterými budu tu naši srovnávat, abych pak mohla usuzovat, kde je ten rozdíl větší nebo menší (distance). Proto k naší variantě přidávám další dvě modelové

situace, které budu mezi sebou srovnávat. Výsledkem jsou následující 3 modelové situace:

- 1. Umístění interpersonálního těžiště partnera a rodiče opačného pohlaví.**
- 2. Umístění interpersonálního těžiště partnera a rodiče stejného pohlaví.**
- 3. Umístění interpersonálního těžiště partnera a respondenta.**

Zkoumám nulovou hypotézu:

H₀: Distance (rozdíl) mezi profily partner – rodič stejného pohlaví, partner – rodič opačného pohlaví, partner – respondent jsou stejné.

H₁: Distance mezi profily partner – rodič stejného pohlaví, partner – rodič opačného pohlaví, partner – respondent nejsou stejné.

Pro náš test volím hladinu významnosti $p \leq 0,05$. Pokud výsledná hodnota p bude vyšší než stanovená, bude to znamenat, že nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu a tím potvrdit alternativní.

Rozprava k výsledkům je uvedena ve čtvrté kapitole Výsledky.

Korelační analýza (Pearsonův koeficient)

Korelační analýza zkoumá a prověřuje existenci závislosti mezi x , y a její těsnost. Pro měření korelace byla navržena řada koeficientů, které vyjadřují míru intenzity závislosti. Předpokládám, že mezi proměnnými (DOM/LOV partnera a DOM/LOV rodiče opačného pohlaví) je lineární závislost, proto použiji Pearsonův korelační koeficient, který je schopný měřit sílu vztahu mezi těmito proměnnými.

Korelační koeficient r nabývá hodnot z intervalu $(-1;1)$. Dvě náhodné proměnné jsou tím více korelovány, čím blíže je hodnota r k číslům 1 nebo -1 . Pokud korelační koeficient je kladný ($r > 0$), znamená to, že y roste s rostoucím x . Jestliže korelační koeficient je záporný ($r < 0$), y s rostoucím x klesá. Jestliže $r = 0$, proměnné x a y jsou nekorelované, není mezi nimi žádný vztah.

Nevýhodou této metody je to, že hodnota korelačního koeficientu je silně ovlivňována odlehlými hodnotami ve výběru. Korelace, ať je jakkoli silná, neznamená sama o sobě průkaznost příčinného vztahu, tedy toho, že změny proměnné x skutečně působí změny proměnné y (Hendl, 2004).

Pro původní širší záměr výzkumu vyplňovaly dotazníky jednotlivé manželské nebo partnerské dvojice. V této práci jsem se pro časovou náročnost šetření omezila jen na jednotlivce, podrobněji na skupinu mužů a skupinu žen.

Vzhledem k choulostivé oblasti výzkumu jsem vypracovala anonymní variantu dotazníku. Pro tento účel byla zřízena anonymní emailová schránka, kde byl uložen formulář dotazníku v elektronické podobě. Formulář obsahoval podrobný návod k odeslání a instrukci. Oslovení respondenti dostali heslo k této anonymní schránce, kde našli dotazník, který pak měli možnost z této schránky zcela anonymně, pod kódovým označením (pro určení partnerských dvojic) zaslat na moji emailovou adresu. Tento elektronický dotazník kromě tvrzení testu ICL obsahoval základní otázky zjišťující věk, pohlaví, vzdělání, rodinný stav a dobu trvání vztahu respondentů. Dotazník předkládaný respondentům uvádím v příloze č. 1.

Na závěr bych chtěla zdůraznit, že výhodou dotazníkového šetření je získání velkého množství informací v krátkém časovém úseku, poměrně snadné hromadné zpracování a anonymita. Mezi nevýhody

patří možnost zkreslené výpovědi, ať již záměrně (vlivem neupřímnosti, obavy ze ztráty anonymity, atd.) nebo nevědomě.

3. Popis zkoumaného vzorku

Pro výběr výzkumného vzorku jsem použila metodu příležitostného a lavinového výběru. Takové typy výběru sice nezaručují plnou reprezentativnost vzorku, pro svou jednoduchost a časovou nenáročnost se ale jeví jako vhodné.

O spolupráci jsem požádala studenty psychologie, zaslala jsem jim email se žádostí a s dotazníkem na společnou emailovou schránku studentů katedry psychologie Filozofické fakulty univerzity Karlovy v Praze. Paralelně jsem oslovila také své známé. Ti následně oslovili své známé a příbuzné.

Výsledkem je nehomogenní vzorek, který se skládá z lidí různého věku i vzdělanosti. Vzhledem ke zvolené metodě výběru tento fakt považuji za výhodu.

Kritériem pro výběr respondentů byla délka trvání jejich partnerského vztahu. Její spodní hranice byla stanovena na půl roku. Toto kritérium bylo zvoleno tak, aby byly ze vzorku vyloučené páry, které jsou spolu jen krátce a navzájem se tedy ještě tak dobře neznají. Vezmu-li za základ volby partnera teorii Mursteina (1976), podle níž přitažlivé síly ve vztahu působí v určité následnosti a v průběhu vztahu mění svůj význam, pak mne v tomto výzkumu zajímaly jen dvě poslední fáze (vzájemná podobnost hodnot, doplnění rolí). Po působení podnětů v počáteční fázi známosti (fyzický vzhled, chování) se partneři navzájem poznávají, srovnávají své hodnoty a rozhodují, jestli se k sobě hodí. V této fázi již zpravidla dostatečně

poznali svého partnera (přibližně 0,5 – 1 rok známosti). Pro tento výzkum je toto kritérium zásadní, jelikož partneři se musí hodnotit navzájem.

Mého výzkumu se účastnilo celkem 68 respondentů, z toho 34 mužů a 34 žen, ve věku od 20 do 47 let. Průměrný věk mužů činil 31 let a žen 28 roků. Délka manželství či známosti se pohybovala v rozsahu půl roku až 20 let. Jelikož jsem testovala dvojice, průměrná doba trvání vztahu pro obě pohlaví činila 6,4 let. Co do vzdělání, 17 mužů a 14 žen mělo vysokoškolské vzdělání, 13 mužů a 19 žen středoškolské vzdělání, základní vzdělání pak jedna žena a čtyři muži.

Základní údaje o respondentech udává následující přehledová tabulka:

Tab. 1.

Respondenti	Věk (roky)			Délka známosti (roky)				Vzdělání		
	20-30	31-41	42-52	0,5-5,5	6-11	11,5-16,5	17-22	VŠ	SŠ	Z
Muži	14	17	3	20	7	5	2	17	13	4
Ženy	24	10	0	20	7	5	2	14	19	1
Celkem	38	27	3	40	14	10	4	31	32	5
%	55,9	39,7	4,4	58,8	20,6	14,7	5,9	45,6	47	7,4

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejpočetněji zastoupené věkové kategorie jsou 20- 30 let (55,9 %), 31- 41 let (39,7 %), do kategorie a 42- 52 let spadá 4,4 % dotázaných a mladší 20 let není nikdo. Délka známosti od půl roku do 5,5 je zastoupena v 55,8 %, je to nejpočetnější skupina, dále skupiny s délkou známosti v rozmezí 6 až 11 a 11,5 až 16,5 let je ve vzorku zastoupena přibližně stejně. Dlouhodobá známost v rozmezí 17 až 22 let je zastoupena jen v 5,9

%. Vidíme také, že nejvíce respondentů dosáhlo středoškolského vzdělání (47 %), vysokoškolského vzdělání pak 45,6 % respondentů a základního vzdělání 7,4 % probandů.

Co do spokojenosti ve vztahu jen 2 ženy uvedly, že ve vztahu jsou spíše nespokojené. Variantu spíše spokojený vybralo 7 mužů a 5 žen, ostatní uvedli, že jsou ve vztahu spokojeni (27 mužů a 27 žen). Jak je patrné většina respondentů uvádí, že ve vztahu jsou spokojeni.

Pro lepší přehled uvádím údaje o spokojenosti níže, viz. tabulka 2:

Tab. 2.

Spokojenost ve vztahu	Muži	Ženy	Celkem	%
Spokojený/á	27	27	54	79,4
Spíše spokojený/á	7	5	12	17,7
Spíše nespokojený/á	0	2	2	2,9
Nespokojený/á	0	0	0	0

4. Výsledky

Vzhledem k rozsahu zkoumaného vzorku uvádím pro ilustraci společně s verbální interpretací výsledků Learyho testu jen výsledky dvou vyšetřovaných osob (muže a ženy), které byly náhodně vybrány ze souboru mužů a žen. V této kapitole uvádím jen základní informaci o respondentovi, graficky vyjádřený interpersonální profil partnera a rodiče opačného pohlaví na základě 16 a 8 oktantů a interpersonální těžiště pro všechny hodnocené (sebehodnocení, partner, oba rodiče). Celá verze diagnostiky vybraných jedinců (tabulky hrubých a procentových skóru) je v příloze 2. pro muže a v příloze 3. pro ženu.

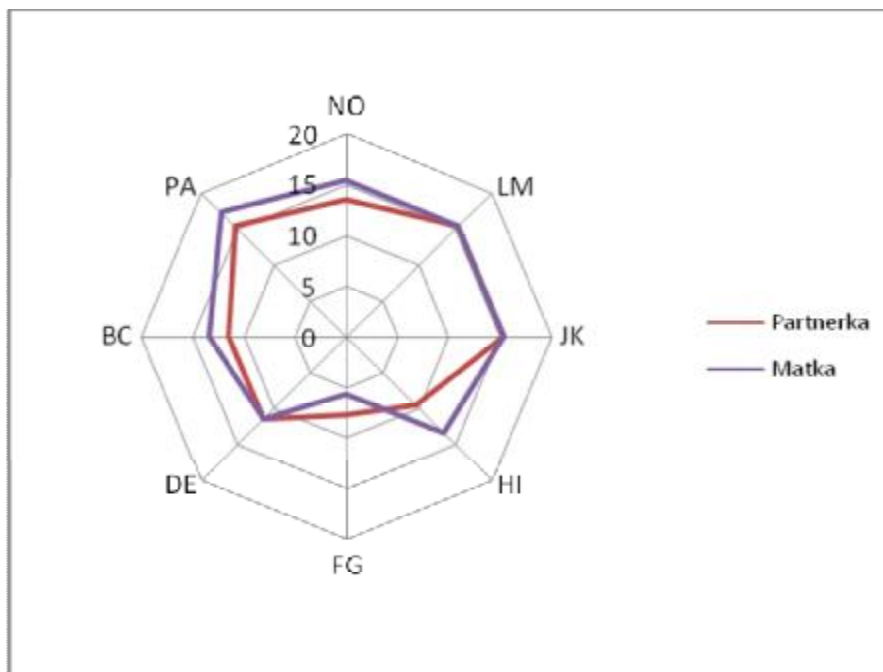
Základní údaje o respondentovi jsou v následující tabulce 3.

Tab. 3. Základní údaje o respondentovi (pro muže)

	Věk (roky)	Rodinný stav	Doba trvání vztahu (roky)	Spokojenost ve vztahu	Vzdělání
Muž	29	Ženatý	3	Spokojený	VŠ

Grafický výsledek interpersonální diagnózy jsem vyjadřovala ve formě diagramu pro 8 oktantů, který vyjadřuje určité vlastnosti u subjektu a hlavně ty, které se výrazně vyskytují. Osobnostní profil partnerky a matky respondenta ve formě diagramu je uveden níže.

Diagram 1. Osobnostní profily partnerky a matky respondenta (muže) vyjádřené 8 oktanty

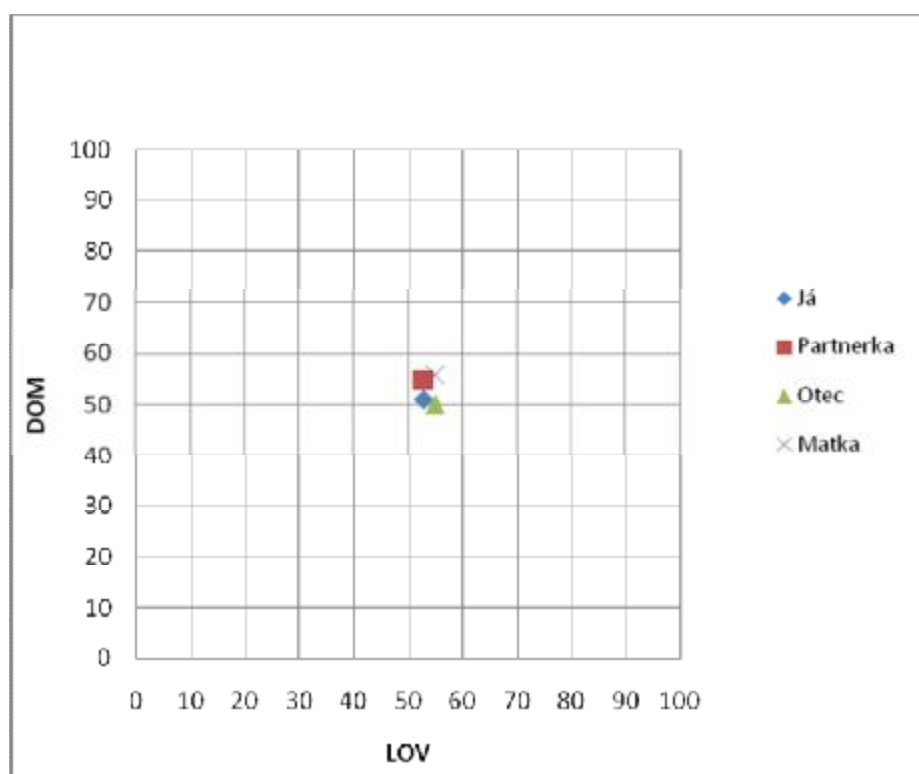


Jelikož v hodnocení osobnosti považují dimenzi DOM (míra dominace) a LOV (míra laskavosti) za základní, uvádím následně graf, vyjadřující těžiště všech hodnocených (sebehodnocení, partner, oba rodiče respondenta) a T- skóry DOM a LOV v tabulce č. 4.

Tab. 4. T- skóry DOM a LOV všech hodnocených (muž)

	Respondent	Partner	Otec	Matka
DOM	63	56	61	65
LOV	50	52	57	37

Graf 1. Interpersonální těžiště hodnocených (pro muže)



Partnerka získává podle probandova hodnocení nejvyšší počet bodů v oktantech LM, JK, PA. Tento výsledek se nachází v pásmu normy. Tyto výsledky vypovídají o adaptivní formě interpersonálního chování. Podobně proband hodnotí svou matku. Oktant LM svědčí o konvenčně kooperativním stylu jednání partnerky. Takový jedinec je nápadný svým přátelským jednáním a ochotou ke spolupráci. Tito jedinci mají potřebu pozitivních sociálních vztahů s ostatními, chtějí se všemi vycházet, mají výrazný sklon ke kompromisům, vyhýbají se konfliktům, sporným či příliš originálním hlediskům. Oktant JK vypovídá o tendenci k poddajnému jednání a měkkosti, avšak tato měkkost je spojená i se silou. Takový jedinec je schopen kooperace ale také se umí prosadit, umí se chovat energicky a být autoritou.

Výsledek ve formě těžiště ukazuje na podobnost partnerky a matky dotazovaného, jejich hodnocení se v základních interakčních rysech shodují. Shrnu-li výše uvedené výsledky oktantů a těžiště pro daného jednotlivce, mohu říci, že výběr proběhl podle vzoru matky, ale partnerka se ukázala být méně dominantní než matka.

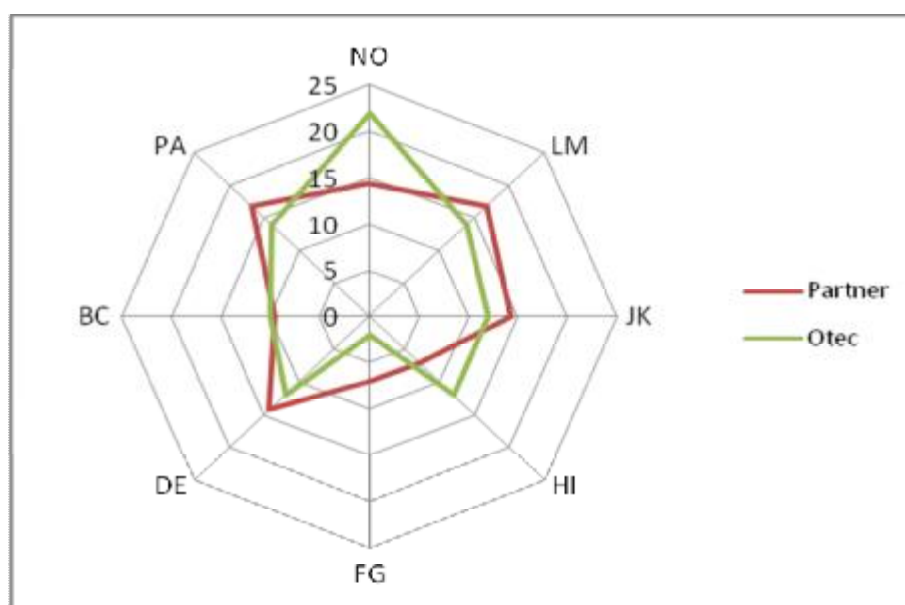
Výsledky osobnostní diagnostiky pro náhodně vybranou ženu ze souboru respondentů jsou ilustrovány níže. Základní údaje o respondentovi jsou v tabulce 5.

Tab. 5. Základní údaje o respondentovi (pro ženu)

	Věk (roky)	Rodinný stav	Doba trvání vztahu (roky)	Spokojenost ve vztahu	Vzdělání
Žena	40	Vdaná	17	Spokojená	VŠ

Grafický výsledek osobnostního profilu partnera a otce vyšetřované uveden níže.

Diagram 2. Osobnostní profily partnera a otce respondenta (ženy) vyjádřené 8 oktanty

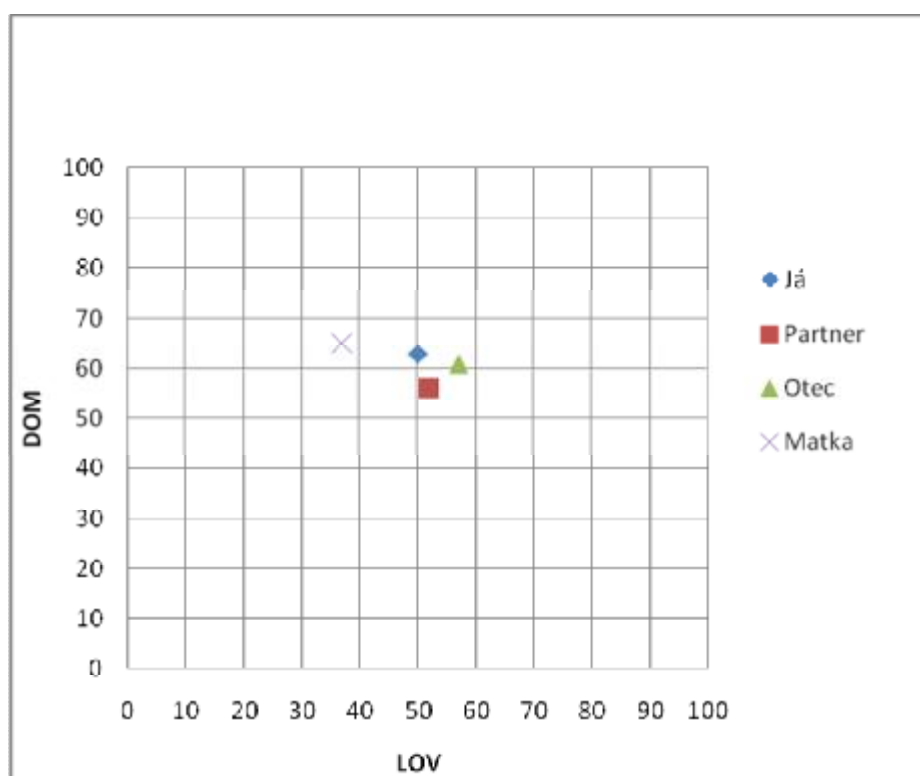


Těžiště všech hodnocených (sebehodnocení, partner, oba rodiče respondenta) a T- skóry DOM a LOV v tabulce č. 6.

Tab. 6. T- skóry DOM a LOV všech hodnocených

	Já	Partner	Otec	Matka
DOM	63	56	61	65
LOV	50	52	57	37

Graf 2. Interpersonální těžiště hodnocených (pro ženu)



Partner získává podle hodnocení své partnerky nejvyšší počet bodů v oktantech PA, LM. Tento výsledek se nachází v pásmu normy a vypovídá o jeho adaptivní formě interpersonálního chování v těchto oktanech. Znamená to, že partner je hodnocen jako energická osobnost, s přiměřenými ambicemi a schopnosti jednat přesvědčivě a být autoritou pro ostatní. Podobně vyšetřovaná hodnotí i svého otce, který je oproti partnerovi příliš ochraňující a pomáhající se silně

vyvinutým smyslem pro odpovědnost. Toto hodnocení je velmi blízko kulturnímu ideálu a jsou tak často hodnoceni rodiče, kteří přiměřeně zastávali svou rodičovskou roli. Oktant LM svědčí o přátelském jednání. Vyšetřovaná hodnotí svého partnera jako člověka, který se snaží se všemi vycházet, má sklon ke kompromisům, vyhýbá se konfliktům a hádkám. Má dobré mínění o lidech a snaží se navazovat pozitivní sociální vztahy. Podobně je hodnocen i otec vyšetřované.

Výsledek ve formě těžiště ukazuje, že v míře laskavosti je partner méně laskavý a méně dominantní než otec. Shrnutí výše uvedené výsledky oktantů a těžišť, nemohu hodnotit volbu partnera dotazované jako volbu podle vzoru otce.

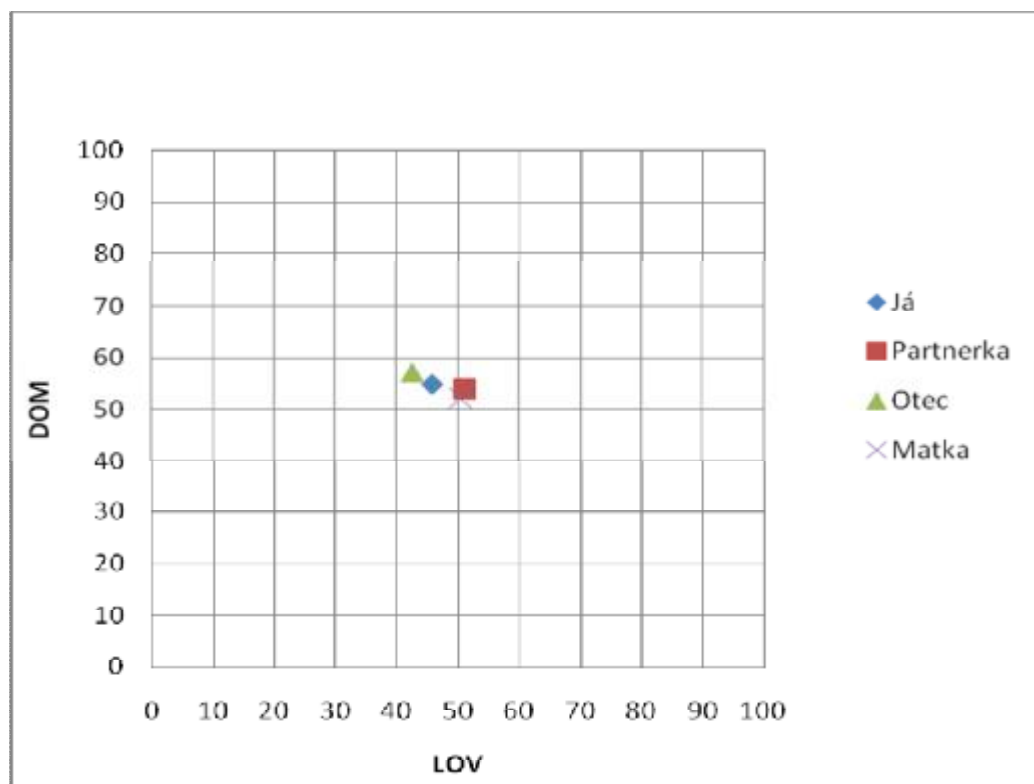
Pro grafické znázornění průměrného těžiště respondenta, partnera, matky a otce v parametrech DOM a LOV pro skupinu mužů a žen jsem použila hodnoty aritmetických průměrů parametrů dominance (DOM) a laskavosti (LOV) Learyho dotazníku od mužského souboru v sebehodnocení, hodnocení partnerky, hodnocení otce a hodnocení matky. Jsou předloženy v tabulce 7.

Tab. 7. Soubor mužů, N=34

Položky hodnocení	Aritmetický průměr	
	DOM	LOV
Sebehodnocení	54,9	45,9
Partnerka	53,9	51,4
Matka	52	50,6
Otec	57,2	42,6

Znázornění průměrného těžiště respondenta, partnerky, matky a otce je v následujícím grafu 3.

Graf 3. Interpersonální těžiště hodnocených v hodnocení mužů



Z grafu je patrné, že muži volili v obou parametrech podle matky.

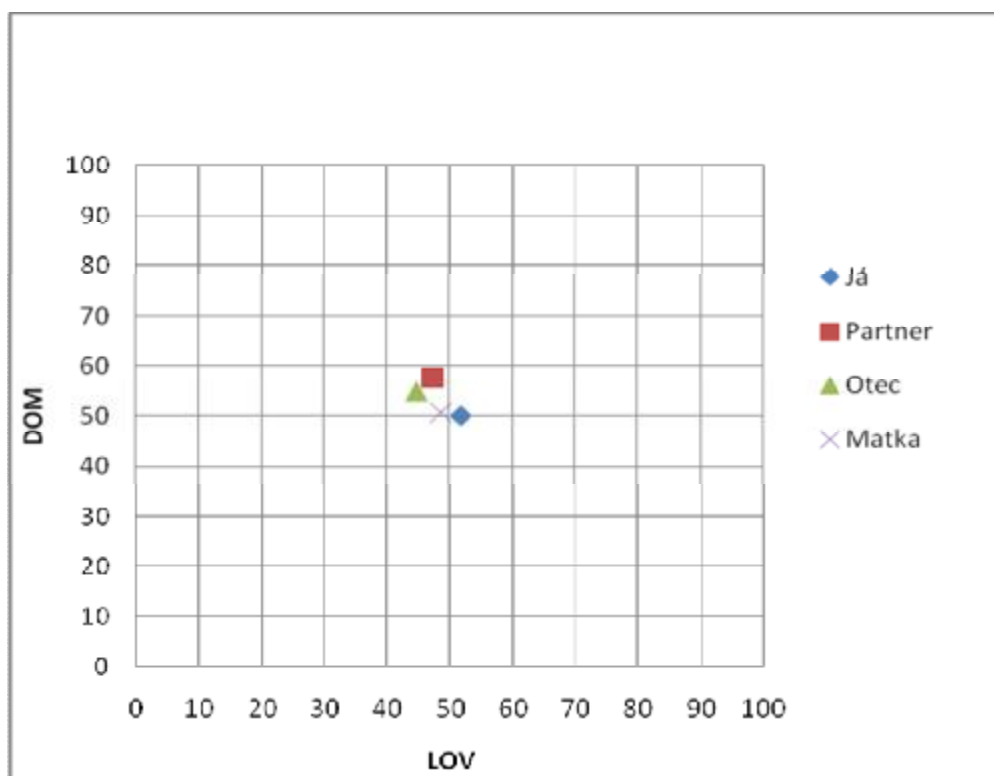
Pro soubor žen uvádím hodnoty aritmetických průměrů parametrů dominance (DOM) a laskavosti (LOV) v sebehodnocení, hodnocení partnera, hodnocení otce a matky v tabulce 8.

Tab. 8. Soubor žen, N=34

Položky hodnocení	Aritmetický průměr	
	DOM	LOV
Sebehodnocení	50,1	51,8
Partner	57,5	47,4
Matka	50,7	48,7
Otec	55	44,7

Hodnocení partnera, sebe a obou rodičů ženami, je vyjádřeno jedním bodem ve vektorovém součtu aritmetických průměrů parametrů DOM a LOV, a to pro každého hodnoceného (graf 4.).

Graf 4. Interpersonální těžiště hodnocených v hodnocení žen



Těžiště partnera a otce mají k sobě poměrně blízko. Na základě toho by se dalo říci, že ženy volily partnera spíše podle svého otce, ale partner se jeví více dominantní a laskavý než jejich otcové.

Na základě grafického znázornění výsledků není možné dělat jednoznačné závěry. Má výzkumná hypotéza č. 1. předpokládá, že těžiště partnera více odpovídá (je blíže) těžišti rodiče opačného pohlaví, než těžišti sebehodnocení a těžišti rodiče stejného pohlaví, proto je nutné použít statistické testování.

Zkoumám tedy nulovou hypotézu, že distance (rozdíl) mezi profily partner – rodič stejného pohlaví, partner – rodič opačného pohlaví, partner – respondent jsou stejné.

Hodnoty rozdílů aritmetických průměrů zkoumaných skupin v indexech DOM a LOV, směrodatné odchylky těchto rozdílů a

hodnoty F- statistiky testované na hladině významnosti 0,05 uvádím pro skupinu mužů a žen zvlášť. Tabulka 9. podává přehled údajů deskriptivní (popisné) statistiky pro distance těžišť partnerka – matka, partnerka – otec, partnerka – respondent pro soubor mužů.

Tab. 9. Deskriptivní statistika pro soubor mužů, N=34

Distance těžišť	Průměr	Směrodatná odchylka průměru
Partnerka – matka	16,1	10,3
Partnerka – otec	19,4	11,9
Partnerka – respondent	17,0	11,3

Hodnoty průměru distancí (rozdílů) mezi těžišti dvojic ve třech situacích odpovídají očekávání, že nejmenší distance je v případě partnerky a matky. Nyní musím testovat, zda jde o statisticky významný výsledek.

Hodnoty analýzy rozptylu pro soubor mužů jsou uvedené v tabulce 10.

Tab. 10. Analýza rozptylů (ANOVA) pro soubor mužů, N=34

	Součet čtverců	Stupně volnosti Df	Průměrné čtverce	F	P
Variabilita	200, 36	2,66	100,18	1,22	0,302

Pro F- statistiku na hladině významnosti 0,05 mohu konstatovat tento výsledek: $F (df = 2,66) = 1,22; p = 0,302$

Protože výsledná hodnota p je větší než hodnota p stanovené hladiny významnosti ($p \leq 0,05$), nemohu zamítnout nulovou hypotézu. Vzhledem k tomu, že v průměrech je tendence formulovaná ve výzkumné hypotéze naznačená, může tento výsledek souviset s nedostatečnou velikostí vzorku.

Podobný postup používám při hodnocení výsledku pro soubor žen. V tabulce 11. uvádím údaje deskriptivní statistiky pro souboru žen.

Tab. 11. Deskriptivní statistika pro soubor žen, $N=34$

Skupiny	Průměr	Směrodatná odchylka průměru
Partner - otec	18,4	12,4
Partner - matka	17,8	10,9
Partner - respondent	19,9	10,5

V tomto případě není výzkumná hypotéza č. 1. potvrzena už na úrovni popisné statistiky. Přesto - analogicky v předchozí situaci testujeme hypotézu statisticky.

Hodnoty analýzy rozptylu pro soubor žen jsou uvedené v tabulce 12.

Tab. 12. Analýza rozptylů (ANOVA) pro soubor žen, $N=34$

	Součet čtverců	Stupně volnosti Df	Průměrné čtverce	F	P
Variabilita	82,93	2,66	41,46	0,46	0,629

Pro F- statistiku na hladině významnosti 0,05 mohu udat následující výsledek: $F (df = 2,66) = 0,46; p = 0,629$

Protože hodnota p je větší než hodnota p stanovené hladiny významnosti ($p \leq 0,05$), nemohu zamítnout nulovou hypotézu. Nemohu tedy potvrdit výzkumnou hypotézu č. 1.

Abych testovala výzkumnou hypotézu č. 2. a č. 3., zaměřím se zvlášť na dimenzi DOM (pro hypotézu č. 2.) a dimenzi LOV (pro hypotézu č. 3.). Budu chtít zjistit, zda v těchto dimenzích koreluje statisticky významně skór partnera a rodiče opačného pohlaví, a to více, než odpovídá korelacím mezi partnerem a sebehodnocením, partnerem a rodičem stejného pohlaví. Využiji metodu analýzy závislosti (korelační koeficient Pearsona), pomocí které testuji hypotézu č. 2 a č. 3. Nulové hypotézy ke zmíněným alternativám předpokládají nezávislost mezi uvedenými proměnnými (mezi DOM partnera a rodiče opačného pohlaví, mezi LOV partnera a rodiče opačného pohlaví), a tudíž nulovou hodnotu korelačních koeficientů. Výsledky korelací uvádím v tabulce 13.

Tab. 13. Korelační tabulka (Pearsonův koeficient)

R p	DOM (partner- rodič opačného pohlaví)	LOV (partner- rodič opačného pohlaví)	DOM (partner- rodič stejného pohlaví)	LOV (partner - rodič stejného pohlaví)	DOM (partner- já)	LOV (partner- já)
	Muži n=34	0,37 p=0,03	0,13 p=0,46	0,12 p=0,49	0,22 p=0,21	0,26 p=0,13
Ženy n=34	- 0,2 p=0,25	0,21 p=0,23	0,44 p=0,009	0,13 p=0,46	0,28 p=0,10	- 0,14 p=0,42

Výsledky z tabulky vypovídají, že muži volili partnerky, které se v míře dominance podobaly matkám těchto mužů (na hladině

významnosti 0,05 $p=0,03$). Lze tedy hovořit o volbě partnerky podle matky.

Ženy volily partnery, kteří se v míře dominance velice podobají matkám těchto žen (na hladině významnosti 0,05 $p=0,009$). Nelze hovořit, že volba proběhla podle dominance otce, ale naopak podle dominance matky.

Z výše uvedených výsledků tedy vyplývá, že volba partnera je statisticky významně ovlivněná dominancí matky. Čím je matka dominantnější, tím je dominantnější partner(ka), a to pro muže a ženy.

5. Diskuse

V diskusi se zaměřím na to, kde a jak mohlo dojít ke zkreslení výsledků a dat, což mohlo mít vliv na zjištěné závěry. Uvědomuji si, že ke zkreslení výsledků mohlo dojít v mnoha různých etapách výzkumu a z různých příčin.

Vzhledem k šíři problematiky, složitosti a mnohorozměrnosti zkoumaného fenoménu je třeba konstatovat, že v tomto mém jednom šetření a při daných parametrech je obtížné zachytit základní znaky tohoto fenoménu a získat byť alespoň částečný náhled na tuto problematiku. Současně je u podobných výzkumů řešitel vždy postaven před otázkou výběru, který jev bude zkoumat a jaký přístup či metodu zvolí. Je známo, že každý přístup má své výhody a nevýhody.

Po teoretickém studiu problému jsem musela vybrat z mnoha možností konkrétní teoretický rámec a na jeho základě plánovat výzkum. Osobně mne zaujaly názory psychodynamicky

orientovaných psychologů a dalších, kteří se shodují v názoru na nezastupitelný vliv rodiny (převážně rodičů) nejen na utváření sebepojetí jedince, ale do určité míry i na vytváření určitého schéma chování dítěte a jeho pohledu na svět. Toto ovšem následně ovlivňuje i výběr partnera a model fungování rodiny, kterou dospělý jedinec vytvoří. O tom svědčí řada výzkumů. Tak například podle Budy (1978) je samotná pohlavnost jen jedním z organizujících činitelů sexuálního vztahu. Jiným důležitým činitelem je např. vzor vztahů. Tento vzor se fixuje kulturou a je nezávislý od sexuality. Vzory vztahů jsou součástí pohlavní role, člověk se ji učí v procesu identifikace, kdy se později do určitého schématu zabuduje i komplementární role druhého pohlaví. Základem tohoto je model vztahu rodičů. Identická socializace buduje identické vztahové programy. Pak platí, že čím je podobnost programů větší, tím je vztah stabilnější (manželství vzniká mezi partnery, kteří pochází z podobných kulturních, socioekonomických podmínek). Toto koresponduje i s některými sociologicky orientovanými teoriemi, které jsem popsala v teoretické části této práce.

V návaznosti na rozsáhlé šetření I. Šípové, které se zabývalo i otázkou výběru partnera, jsem se rozhodla otázce výběru partnera věnovat a zkoumat, jak přímo tento výběr ovlivňuje role rodiče opačného pohlaví. Pro ověření tohoto předpokladu jsem zvolila metodu kvantitativního výzkumu, který má však i svá omezení – například statistické vyjádření konkrétního jevu bez přímé návaznosti na kontext, bez možnosti vysvětlení příčin a souvislostí. Matematické metody použité v této práci tedy bohužel nepodávají dostatečný přehled o vztazích mezi proměnnými. Například metoda korelační analýzy i v případě prokázání vztahu mezi proměnnými nepodává přehled o příčinách tohoto vztahu. Tímto konstatováním

poukazují na určité nedostatky i sebevíce přesných statistických metod.

Je vhodné také rozšiřovat repertoár metod ve výzkumu o kvalitativní metody, jako je například rozhovor. Zde nicméně z důvodu rozsahu a času toto možné nebylo.

Výsledky mého výzkumu částečně potvrdily stanovený předpoklad (volba partnera je ovlivněna dominancí matky, to platí pro muže i ženy). Podobný výzkum za pomoci stejného testovacího nástroje (ICL test) výběr partnera podle obrazu opačného pohlaví potvrdil (výzkum I. Šípové). Domnívám se, že možné příčiny rozdílných výsledků jsou v rozdílných přístupech zkoumání a různém rozsahu vzorku. Předmětem výzkumu I. Šípové bylo srovnání souborů patologického (vzorek pocházel z manželské poradny) a nepatologického s cílovým zaměřením na oblast identifikace a volbu partnera. Hlavním předpokladem I. Šípové bylo to, že jedinci, kteří se identifikují s rodičem stejného pohlaví a hodnotí rodiče opačného pohlaví akceptovatelně, si vyberou partnera pravděpodobně podle rodiče opačného pohlaví a v manželském vztahu budou spokojeni. Tento předpoklad se potvrdil u párů ze spokojených manželství (u nepatologického vzorku). U jedinců z patologického vzorku, kteří se identifikovali spíše s rodičem stejného pohlaví nebo se neidentifikovali s žádným z rodičů, volba proběhla chaoticky (ne podle rodiče opačného pohlaví). Ve svém výzkumu oproti I. Šípové jsem se nezabývala otázkou identifikace, i to může být jedním z důvodů rozdílných výsledků. Dále jsem se ve svém dotazníku ptala na spokojenost ve vztahu; většina dotazovaných svůj vztah hodnotila pozitivně; nicméně se domnívám, že tyto výpovědi nemusely být ve všech případech pravdivé. Důvodem mohla být snaha zatajit některé aspekty soukromého života, někdy i před sebou samým, ačkoli šlo o anonymní dotazník. Další příčinou nepravdivé výpovědi mohl být

strach, že partner toto hodnocení jakýmkoliv způsobem odhalí, jelikož vyplňování probíhalo patrně ve společném soukromí dotazovaných (prostřednictvím jejich počítačů).

K dalším zkreslením mohlo dojít při samotném výběru a rozsahu vzorku, můj vzorek se skládá z 68 respondentů, které jsem následně pro zjednodušení statistického zpracování dat rozdělila na dvě skupiny mužů a žen o rozsahu 34 respondentů v každé skupině. Tento rozsah vzorku je poměrně malý pro statistickou analýzu a závěry tohoto výzkumu nelze prezentovat jako obecně platné.

Výsledky mohly být ovlivněné kromě rozsahu vzorku i věkovým složením respondentů, mírou vzdělanosti (naš vzorek byl zastoupen převážně jedinci s vysokoškolským či středoškolským vzděláním), místem bydliště apod. Tyto proměnné vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce nebylo možné sledovat či ovlivňovat. Vidím v tom ale inspiraci pro další případný výzkum v této problematice.

Při administraci testu je nezbytné dodržení postupu a podmínek administrace testu. Abych zjednodušila respondentům práci, dotazník byl přepracován na elektronickou verzi a zaslán e- mailem. Přestože obsahoval přesnou instrukci, nemohla jsem dodržení zásad vyplňování kontrolovat. To považuji za další možné omezení.

Další možná zkreslení výsledků mohla nastat z důvodu starší standardizace Learyho dotazníku (poslední standardizace pro českou populaci je z roku 1976).

Pokud upozorňuji na možná úskalí spojená s dotazníkem, chtěla bych zmínit ještě všeobecné nedostatky testování a dotazování. Všechny tyto nástroje měří víceméně jen to, co je „tady a teď“; v určitém slova smyslu je třeba vždy interpretovat získané výsledky s určitou skepsí a nadsázkou, obzvlášť když tyto výsledky nejsou doplněné nebo potvrzené jinými metodami. Proto přihlížím také

k tomu, že získané výsledky mohly být ovlivněné i momentálním stavem respondentů, případně dobou a místem vyplňování dotazníku.

Na závěr bych ráda dodala, že ideální výzkum neexistuje. Při plánování a uskutečnění výzkumu dochází vždy k určitým chybám, jelikož nemůžeme předvídat samotný proces výzkumu a obzvlášť nemůžeme přihlédnout a počítat se všemi proměnnými, které do šetření vstupují. Proto, i přes veškeré úskalí a nedostatky, považuji tuto práci jako úvod k dalšímu zkoumání vlivu původní rodiny (obrazu rodičů) na výběr partnera, zejména pak v České republice, jelikož jsem nenašla (kromě výzkumu I. Šípové) jiné výzkumy týkající se této problematiky.

V případných navazujících výzkumech by bylo zajímavé omezit se na reprezentativní homogenní vzorky a porovnat je mezi sebou, např. skupinu jedinců ze spokojeného manželství – skupina jedinců s problémy ve vztahu, skupina jedinců z venkova – z měst, skupiny s určitou úrovní vzdělání. Další inspiraci pro zkoumání vidím v použití kvalitativních metod, obzvlášť doplnění metody ICL o rozhovor, který by obsahoval otázky výběru partnera (důvody výběru, kladné a záporné rysy partnera apod.), otázky o tom, jak respondent vnímá vlastní rodiče, jak hodnotí jejich vztah a co chce nebo nechce ve svém případě opakovat. U jedinců z manželských poraden by rozhovor mohl být doplněn anamnézou. Dále by bylo vhodné doplnit dotazník ICL dalším dotazníkem interpersonální orientace, např. FIRO, případně osobnostním dotazníkem 16- PF.

Dalším směrem zkoumání by mohlo být zjištění míry identifikace s jedním z rodičů a míry sebehodnocení respondenta; a následně prověření, jakým způsobem to souvisí se spokojeností v manželském vztahu a s výběrem partnera. Také by bylo zajímavé zaměřit se na model vztahu rodičů respondenta a srovnat tyto dva modely z hlediska jejich funkčnosti, způsobů řešení konfliktů apod.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývá otázkou, ovlivňuje-li obraz rodiče opačného pohlaví výběr životního partnera jedince. Je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části přibližuji sociální rámec partnerského vztahu, tedy instituci manželství a rodiny a její historický vývoj, zdůrazňuji význam rodiny pro vývoj osobnosti, nabízím stručný přehled teorií lásky a výběru partnera. V první kapitole popisuji proměny instituce manželství a rodiny v čase, od doby jejího zrodu po současnost. Nabízím shrnutí základních znaků moderního manželství a rodiny a jejich důsledky pro jedince. Z literaturních pramenů vyplývá, že tato instituce prodělala ve svém vývoji velké změny, je pro ni charakteristické osvobození se člověka od stereotypů společnosti a posun ke svobodné volbě své životní cesty, i když někdy za vysokou cenu (rostoucí rozvodovost, izolace rodiny, klesající porodnost apod.).

Domnívám se, že rodina je důležitý a nezaměnitelný činitel ve vývoji a formování osobnosti člověka. Ve druhé kapitole teoretické části proto popisuji nejdůležitější aspekty vlivu původní rodiny na osobnost dítěte, na utváření sebepojetí dítěte, a podle některých studií přímo i na výběr partnera a fungování dítěte ve vlastní rodině. V poslední kapitole teoretické části uvádím některé teorie výběru partnera a věnuji se podrobněji výsledkům výzkumné studie I. Šípové, která mě pro napsání této práce inspirovala.

Praktická část je mapující studie, navazující na část teoretickou. Jejím cílem bylo zjistit, ovlivňuje-li obraz rodiče opačného pohlaví volbu životního partnera. Stanovila jsem výzkumnou hypotézu, že výběr partnera probíhá ve shodě s charakteristikami rodiče

opačného pohlaví. Pro ověření tohoto předpokladu jsem využila dotazník interpersonální diagnózy ICL T. Learyho, kterým jsem otestovala 68 respondentů.

Zajímalo mne především, jestli volba proběhla podle obrazu rodiče opačného pohlaví. Testovala se varianta výběru partner – rodič opačného pohlaví. Výsledky studie se shodují s hypotetickými předpoklady pouze částečně. Při statistické analýze se ukázalo, že volba proběhla podle míry dominance matky, a to pro muže a ženy (čím je matka dominantnější, tím je dominantnější partner).

Ačkoliv stanovené hypotézy se potvrdily jen částečně, nepovažuji tuto práci za zbytečnou. Domnívám se, že tak složitá a obsáhlá problematika si žádá o to více pozornosti a výsledek je pro mne motivací pro další zkoumání a studium této problematiky.

POUŽITÁ LITERATURA

Adler, A. (1999). Porozumění životu. Praha: Aurora.

Adler, A. (1994). Psychologie dětí. Děti s výchovnými problémy. Praha: Práh.

Atkinson, R. L. a kol. (2002). Psychologie. Praha: Portál.

Bačová, V. (2008). Identita v sociální psychologii. In Výrost, J., Slaměník, I. (Eds.), Sociální psychologie (109- 126). Praha: Grada Publishing.

Balcar, K. (1983). Úvod do studia psychologie osobnosti. Praha: SPN.

Blatný, M., Osecká, L., Macek, P. (1993). Sebepojetí v současné kognitivní a sociální psychologii. Čs. Psychol., 37,5, s. 444- 454.

Bowlby, J. (1968). Child Care and the Growth of Love. Great Britain: Penguin Books.

Bronfenbrenner, U., Crouter, A. C. (1982). Work and family through time and space. In Kamerman S. B., Hayes C. D. (Eds.), Families that work: Children in a Changing world. Washington, DC: National Academy Press.

Brugger, W. (2006). Filozofický slovník. Praha: Naše vojsko.

Buda, B. (1978). Neprebádané tabu. Bratislava: SÚV SZM Smena.

Čačka, O. (2000). Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících. Brno: Doplněk.

Disman, M. (1993). Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum.

Drapela, V. J. (2004). Přehled teorií osobnosti. Praha: Portál.

Dunovský, J. a kol. (1999). Sociální pediatrie. Praha: Grada.

Erikson, E. (1969). Childhood and society. Great Britain: Penguin Books.

- Ferjenčík, J. (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál.**
- Fromm, E. (1996). Umění milovat. Praha: SIMON AND SIMON PUBLISHERS.**
- Giddens, A. (2003). Sociologie. Praha: Argo.**
- Gillernová, I. a kol. (2000). Slovník základních pojmů z psychologie. Praha: Fortuna.**
- Guggenbuhl- Craig, A. (2000). Manželství je mrtvé, ať žije manželství. Praha: Gemini 99.**
- Hendl, J. (2004). Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál.**
- Horneyová, K. (2000). Neuróza a lidský růst. Praha: Triton.**
- Horská, P. a kol. (1990). Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, 1. vyd., Praha: Panorama.**
- Janiš, K., Svatoš, T. (1998). Rodina a otázky s ní související. Hradec Králové : Gaudeamus.**
- Janoušek, J. a kol. (1984). Úvod do sociální psychologie 2. svazek, Praha: SPN.**
- Kalíková, H., Vališová, A. a kol. (1994). Pedagogické otázky současnosti. Praha: ISV.**
- Kotásková, J. (1987). Socializace a morální vývoj dítěte. Praha: Academia.**
- Kovařík, J., Šmolka, P. (1996). Současná rodina. Praha: Asociace manželských poradců ČR.**
- Kratochvíl, S. (2000). Manželská terapie. 4. vyd. Praha: Portál.**
- Langmeier, J. (1990). Vývojová psychologie pro dětské lékaře. Praha: Avicenum.**

- Leary, T., Laforge, R., Suezek, R. (1976). Dotazník interpersonální diagnózy – ICL (příručka). Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.**
- Leman, K. (2008). Sourozenecké konstelace. Praha: Portál.**
- Mahlerová, M., Pine, F., Bergmanová, A. (2006). Psychologický zrod dítěte. Praha: Triton.**
- Matějček, Z. (1989). Rodiče a děti. Praha: Avicenum.**
- Matějček, Z. (1992). Děti a rodina. Praha: SPN.**
- Matějček, Z. (1994). O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál.**
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1994). Děti rodina a stres. Praha: MZČR, Psychiatr. Centrum.**
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1999). Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Praha: Grada Publishing.**
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing.**
- Matoušek, O. (1986). Kontexty neuróz. Praha: Avicenum.**
- Matoušek, O. (1997). Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON.**
- Mádrová, E. (1980). Úskalí a omyly při volbě partnera. Brno: Krajské kulturní středisko v Brně.**
- Mellan, J., Šípová, I. (1970). Mladé manželství. Praha: Avicenum.**
- Možný, I. (1990). Moderní rodina. Mýty a skutečnosti. Brno: Blok.**
- Možný, I. (1999). Sociologie rodiny. Praha: SLON.**
- Murstein, B. I. (1976). Who will marry whom? Theories and research in marital choice. New York: Springer.**
- Nakonečný, M. (1995). Psychologie osobnosti. Praha: Academia.**
- Norwoodová, R. (2004). Ženy, které příliš milují. Praha: Ikar.**

- Oaklander, V. (2003).** Třinácté komnaty dětské duše. Praha: Portál.
- Oliverius, R. (1989).** Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů. Praha: SPN.
- Plaňava, I. (1998).** Spolu každý sám. V manželství a rodině. Praha: NLN.
- Plaňava, I. (2000).** Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk.
- Plzák, M. (1989).** Klíč k výběru partnera pro manželství. Praha: Avicenum.
- Punch, K. (2008).** Úspěšný návrh výzkumu. Praha: Portál.
- Radvanová, S. (1978).** O rodině, manželství a dětech, Praha 1978.
- Sage, C. J. (1976).** Marriage contracts and couple therapy. Hidden forces in intimate relationships. New York: Bruner Mazel.
- Satirová, V. (1994).** Kniha o rodině. Praha: Portál.
- Satir, V. (2007).** Společná terapie rodiny. Praha: Portál.
- Singly, F. (1999).** Sociologie současné rodiny. Praha: Portál.
- Slaměnik, I. (2008).** Afiliace, atraktivita, láska. In Výrost, J., Slaměnik, I. (Eds.), Sociální psychologie (249- 265). Praha: Grada Publishing.
- Sobotková, I. (2001).** Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál.
- Sollárová, E. (2008).** Socializace. In Výrost, J., Slaměnik, I. (Eds.), Sociální psychologie (49- 65). Praha: Grada Publishing.
- Šípková, I. (1985).** Model manželství rodičů jako ovlivňující faktor vývoje osobnosti a budoucího manželství. Praha: Zprávy č. 70, VÚ Psychiatrický.
- Šmolka, P. (2005).** Výběr partnera pro nezadané i zadané. Praha: Grada Publishing.
- Šulová, L. (1998).** Člověk v rodině. In Výrost, J., Slaměnik, I. Aplikovaná sociální psychologie I (303- 343). Praha: Portál.

Šulová, L. (2003). **Předškolní dítě a jeho svět.** Praha: Karolinum.

Šulová, L. (2004). **Raný psychický vývoj dítěte.** Praha: Karolinum.

Taxová, J. (1987). **Pedagogicko- psychologické zvláštnosti dospívání.** Praha: SPN.

Toman, W. (1976). **Family Constellation,** New York: Springer.

Vágnerová, M. (2000). **Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří.** Praha: Portál.

Wieck, W. (1994). **Muži se nechávají milovat.** Praha: MOTTO.

Willi, J. (2006). **Psychologie lásky. Osobní rozvoj cestou partnerského vztahu.** Praha: Portál.

http://www.uzis.cz/download_file.php?file=3392, demografická statistika.

www.dejepis.com, virtuální učebnice.

Ай гунов, В. Р. (2006). Выбор брачного партнера как психологическая проблема, **In** Актуальные проблемы психологического знания (С. 4 – 16). Сборник научных трудов. – М.: МГОУ, Выпуск 3. **Viz.**

<http://referat.mpgu.edu.ru/psi/119/data.html>

Бертин А. Воспитание в утробе матери, или рассказ об упущенных возможностях. Спб.: МНПО «Жизнь», 1992.

Голод, С. И. (2006). Современная семья: мачизм, феминизм, трибадизм. Человек, № 6. С. 69- 81.

Ермолаева, Е. М. (1989). Выбор брачного партнера в кросс-культурной перспективе. Социол. исслед., № 2. С. 13—25.

Красовский, Б. П. (1993). Анализ брачных объявлений (самооценка и требования к партнеру). Вопр. Психологии, № 5. С. 56—58.

Харрис Т.А. Я благополучен – ты благополучен. Н.Новгород.: Фонд ментального здоровья. 1993.

Хаббард Р. Дианетика. М.: «Воскресение», **1992**.

Гроф С. Приключения в самопознании. М.: Информ.материалы. **1991**.

Гроф С. За пределами мозга: Рождение, смерть и трансценденция в психотерапии. М.: Центр «Соцветие», **1992**.

Оудсхоорн Д.Н. Детская и подростковая психиатрия. М.: «Мысль», **1993**.

PŘÍLOHA Č. 1 Dotazník s instrukcemi

Dobrý den,

jmenuji se Kateřina Mězlová a studuji katedru Psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Obracím se na Vás, abych Vás laskavě požádala o účast na vlastním výzkumu, který se zabývá problematikou výběru životního partnera.

Test je určen pro partnery, kteří jsou spolu alespoň půl roku. Ráda bych zdůraznila, že je nezbytné, aby dotazník vyplnili oba partneři, a to všechny otázky. Je anonymní a údaje, které od Vás získám, budou použity k účelům diplomové práce. Pro tento účel je zřízená anonymní adresa katka.vyzkum@seznam.cz (heslo: test123). Zašlete tento mail partnerovi a dohodněte se s ním na stejném označení vyplněného formuláře (příklad: Ondra_Alena_bagr.doc). Pak z této anonymní adresy zašlete, prosím, vyplněný formulář na adresu katerina.mezlova@email.cz. Můžete to po odeslání samozřejmě smazat i ze složky „Odeslané“.

Jako protislužbu Vám nabízím v případě projeveného zájmu zaslání výsledků Vašeho dotazníku i celé práce na anonymní adresu katka.vyzkum@seznam.cz.

Děkuji za Vaši ochotu.

INSTRUKCE:

Vážení přátelé, máte před sebou seznam tvrzení, jež charakterizují různé způsoby jednání lidí mezi sebou. Dále máte k dispozici záznamový list, do kterého budete zaznamenávat své odpovědi.

Vyberte, prosím, všechna tvrzení, o kterých se domníváte, že Vás nejlépe charakterizují.

Např. tvrzení číslo 1 zní: „Lidé mají o něm dobré mínění“.

- Pokud si myslíte, že lidé o Vás mají dobré mínění, označte na záznamovém listu do volného políčka za příslušným číslem tvrzení jedničku, tedy takto: 1. 1**

- Jestliže si např. myslíte, že lidé o Vašem otci nemají dobré mínění, vepište nulu:

	Tvrzení	Já	Partner/ka	Otec	Matka
1.	Lidé mají o něm dobré mínění	1	1	0	1

Postupně budete vyplňovat všechna políčka, kterých bude 128.

Některá tvrzení se skládají ze dvou částí, např.: 115. Pyšný a samolibý. V takovém případě napíšete 1 pouze tehdy, jestliže Vás charakterizují oba výrazy.

Váš první dojem je nejlepší; neuvažujte tedy příliš nad žádným tvrzením. Samozřejmě zde neexistují správné či nesprávné odpovědi, správná je každá pravdivá odpověď.

Až dokončíte popis své osoby, popište stejným způsobem svého partnera a oba dva rodiče. Odpovědi zaznamenávejte stejným způsobem jako předtím do záznamového listu ve sloupci pod odpovídající označení „Partner/ka“, „Otec“, „Matka“.

Na úvod Vás prosím o zodpovězení následujících otázek, které slouží ke statistickému srovnávání. Poté můžete začít s vyplňováním testu. Odpovědi vepište, nebo vyberte z uvedených.

Pohlaví: M x Ž

Věk:

Doba trvání vztahu:

Ve vztahu jsem: spokojený/á x spíše spokojený/á x spíše nespokojený/á x nespokojený/á

Vzdělání: základní x středoškolské x vysokoškolské

	Tvrzení	Já	Partner/ka	Otec	Matka
1.	Lide mají o něm dobré mínění				
2.	Dovede na lidi působit				
3.	Důvěřuje si				
4.	Hájí svá práva				
5.	Je- li třeba, dovede být strohý				
6.	Dovede být přímý a otevřený				
7.	Dokáže si stěžovat, když je třeba				
8.	Opatrný, než začne důvěřovat				
9.	Smířlivý				
10.	Umí se podřídít				
11.	Vděčný				
12.	Dovede si lidi vážit				
13.	Ochotný spolupracovat				
14.	Přátelský				
15.	Ohleduplný				
16.	Ochotný pomoci				
17.	Dělá dobrý dojem				
18.	Schopný řídit činnost ostatních				
19.	Spoléhá na sebe a dovede se uplatnit				
20.	Praktický				
21.	Neoblomný, když je to nutné				
22.	Kritický k druhým				
23.	Nestrpí, aby ho někdo komandoval				
24.	Každému hned nevěří				
25.	Upadá snadno do rozpaků				
26.	Skromný				
27.	Obdivuje své přátele				

28.	Rád si dá poradit				
29.	Vyhýbá se konfliktům				
30.	Laskavý, plný porozumění				
31.	Umí ostatní povzbudit				
32.	Přející a nesobecký				
33.	Odpovědný a spolehlivý				
34.	Ostatní přijímají jeho vedení				
35.	Dovede si sám sebe vážit				
36.	Rád soutěží s ostatními				
37.	Neústupný ale spravedlivý				
38.	Otevřeně kritický				
39.	Pochybovačný				
40.	Tvrdohlavý				
41.	Chybí mu sebedůvěra				
42.	Většinou se přizpůsobí				
43.	Má velkou úctu k autoritě				
44.	Záleží mu na mínění ostatních				
45.	Příjemný a vldný				
46.	Velmi společenský a přátelský				
47.	Citlivý a vldný				
48.	Rád a s ochotou pečuje o druhé				
49.	Lidé si ho váží				
50.	Rád přejímá odpovědnost				
51.	Nezávislý				
52.	Dokáže odmítnout prosbu				
53.	Jedná tvrdě, ale spravedlivě				
54.	Jedná přímočaře a bez okolků				
55.	Často nespokojený				
56.	Těžko se na něho dá udělat dojem				

57.	Plachý				
58.	Snaží se nevybočit z mezí				
59.	Jen zřídkakdy bývá podezřívavý				
60.	Má rád, když se o něho někdo stará				
61.	Chce, aby ho měl každý rád				
62.	Vždy přátelský				
63.	Laskavý, dodává sebedůvěru				
64.	Neustále se snaží každému pomáhat				
65.	Často bývá obdivován pro své jednání				
66.	Rád poroučí				
67.	Spokojený sám se sebou				
68.	Vypočítavý, vychytralý				
69.	Stále se prosazuje				
70.	Nedůvěřivý				
71.	Často mrzutý				
72.	Těžko odpouští				
73.	Silně ostýchavý				
74.	Obvykle ustoupí				
75.	Druzí mu často pomáhají				
76.	Rozhodování přenechává jiným				
77.	Má sklon ke kompromisům				
78.	Velmi snadno si každého oblíbí				
79.	Příliš soucitný				
80.	Příliš ochotný rozdávat				
81.	Snaží se neúměrně o úspěch				
82.	Usiluje často o to, aby byl vedoucím				
83.	Dělá ze sebe něco lepšího než je				
84.	Sobecký				
85.	Bez pochopení pro chyby druhých				

86.	Často zlostný				
87.	Proti všemu se bouří				
88.	Často zklamaný				
89.	Stále se omlouvá				
90.	Pasivní a neprůbojný				
91.	Zřídka kdy odporuje				
92.	Je důvěřivý a dychtivě se snaží vyhovět				
93.	Příliš podléhá vlivu přátel				
94.	Nekriticky si oblíbí lidi				
95.	Každému všechno odpustí				
96.	Kazí lidem dobrotou				
97.	Stále chce každému radit				
98.	Chce ovládat ostatní				
99.	Vychloubačný				
100.	Myslí jen na sebe				
101.	Jízlivý a výsměšný				
102.	Neomaleně otevřený				
103.	Stále si na něco stěžuje				
104.	Podezřivý				
105.	Bojácný				
106.	Příliš povolný				
107.	Chce být veden				
108.	Snadno se dá oklamat				
109.	Každému se chce zavděčit				
110.	Má rád každého				
111.	Příliš shovívavý				
112.	Slibuje víc než může splnit				
113.	Očekává od každého uctivý obdiv				
114.	Neustále se snaží ovlivňovat ostatní				

115.	Pyšný a samolibý				
116.	Chladný a bezcitný				
117.	Rád trestá ostatní				
118.	Často nepřívětivý				
119.	Zatrpklý				
120.	Nikomu nedůvěřuje				
121.	Cítí se neustále zahanben				
122.	Nekriticky se podřizuje druhým				
123.	Nesamostatný				
124.	Často nápodobuje ostatní				
125.	S každým souhlasí				
126.	Každého miluje				
127.	Stále by chtěl někoho utěšovat				
128.	Přehnaně se stará o ostatní				

PŘÍLOHA Č. 2 Příklad diagnostiky ICL pro muže

Základní osobní údaje:

Pohlaví: Muž

Věk: 29

Stav: ženatý

Doba trvání vztahu: 3

Ve vztahu jsem: spokojený

Vzdělání: vysokoškolské

Tab. 1. Hrubé a procentové skóry všech hodnocených pro 16 oktantů

škála	Já	Partner	Matka	Otec	Ri	Já	Partnerka	Otec	Matka
P	4	4	5	4	1	7,8431%	7,6923%	7,6923%	8,9286%
A	2	4	4	2	2	3,9216%	7,6923%	3,8462%	7,1429%
B	3	4	5	4	3	5,8824%	7,6923%	7,6923%	8,9286%
C	3	2	2	2	4	5,8824%	3,8462%	3,8462%	3,5714%
D	3	3	3	3	5	5,8824%	5,7692%	5,7692%	5,3571%
E	3	3	3	3	6	5,8824%	5,7692%	5,7692%	5,3571%
F	2	2	2	2	7	3,9216%	3,8462%	3,8462%	3,5714%
G	2	2	1	2	8	3,9216%	3,8462%	3,8462%	1,7857%
H	2	2	3	2	9	3,9216%	3,8462%	3,8462%	5,3571%
I	3	3	4	3	10	5,8824%	5,7692%	5,7692%	7,1429%
J	4	4	4	5	11	7,8431%	7,6923%	9,6154%	7,1429%
K	5	4	4	5	12	9,8039%	7,6923%	9,6154%	7,1429%
L	4	4	4	4	13	7,8431%	7,6923%	7,6923%	7,1429%
M	3	4	4	3	14	5,8824%	7,6923%	5,7692%	7,1429%
N	4	4	4	4	15	7,8431%	7,6923%	7,6923%	7,1429%
O	4	3	4	4	16	7,8431%	5,7692%	7,6923%	7,1429%

Tab. 2. Hrubé a procentové skóry všech hodnocených pro 8 oktantů

Oktanty	Já	Partnerka	Otec	Matka	Ri	Já	Partnerka	Otec	Matka
PA	6	8	6	9	1	11,76	15,38	10,71	17,3
BC	6	6	6	7	2	11,76	11,53	10,71	13,46
DE	6	6	6	6	3	11,76	11,53	10,71	11,53
FG	4	4	4	3	4	7,84	7,69	7,14	5,76
HI	5	5	5	7	5	9,8	9,61	8,92	13,46
JK	9	8	10	8	6	17,64	15,38	17,85	15,38
LM	7	8	7	8	7	13,72	15,38	12,5	15,38
NO	8	7	8	8	8	15,68	13,46	14,28	15,38

Diagram 1. Interpersonální profil partnerky a matky respondenta pro 16 oktantů

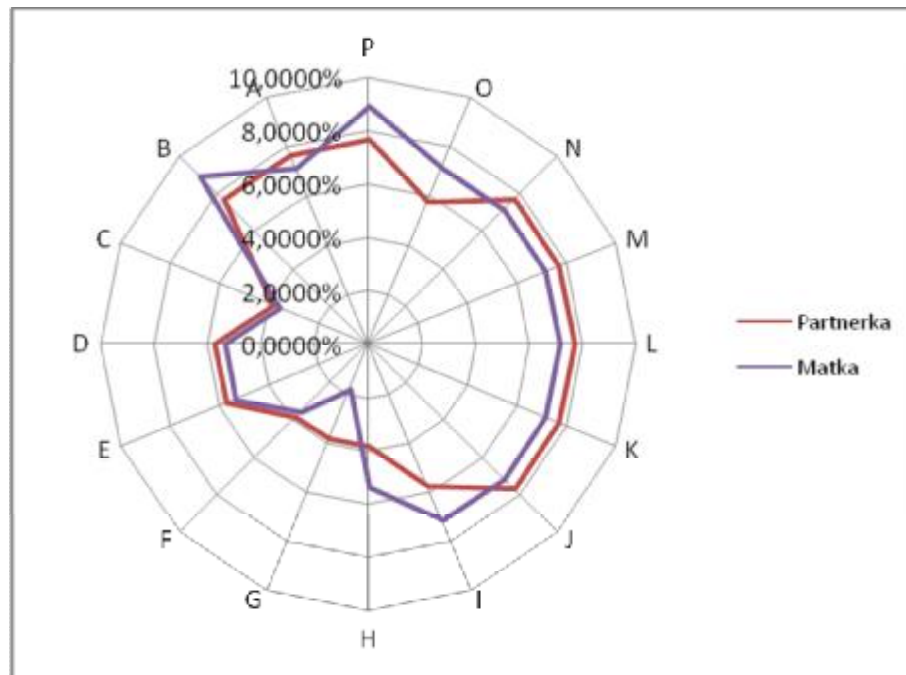
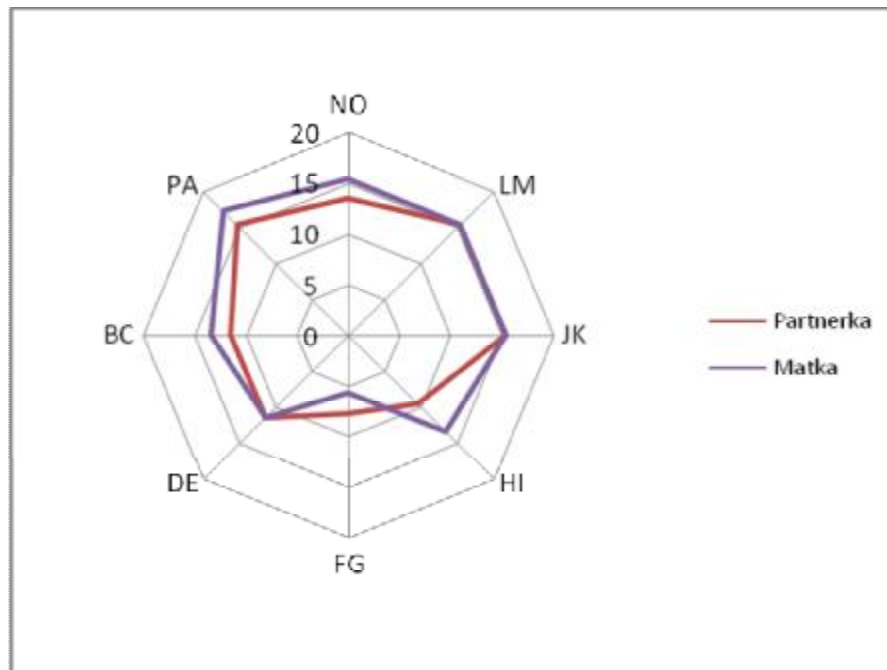


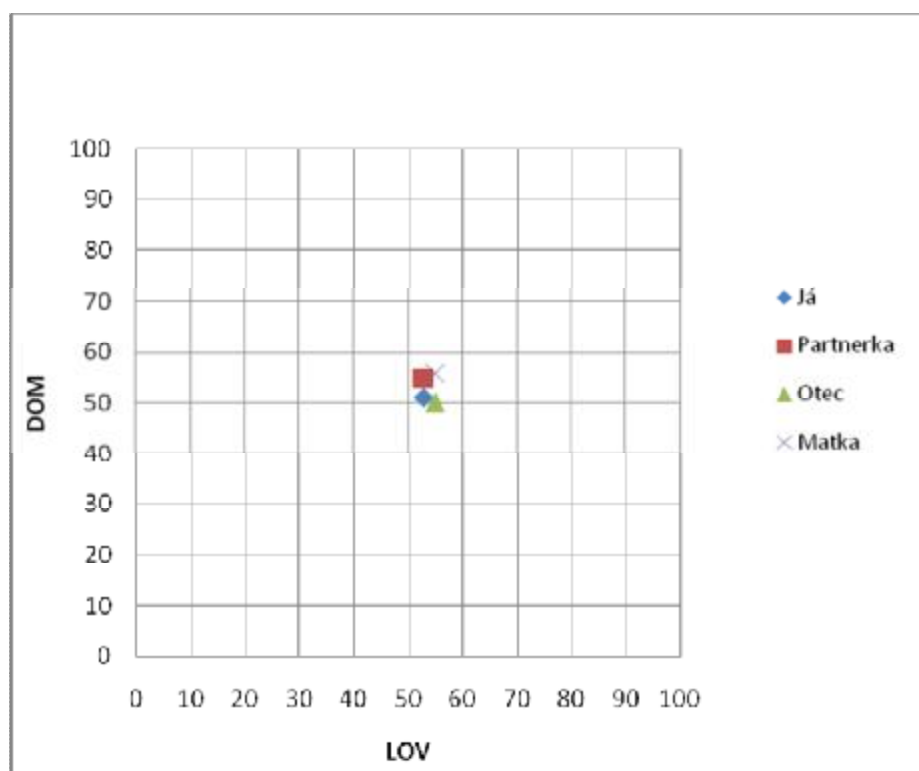
Diagram 2. Interpersonální profil partnera a otce vyšetřované pro 8 oktantů



Tab. 3. T- skóry DOM a LOV všech hodnocených

	Já	Partnerka	Otec	Matka
DOM	51	50	50	56
LOV	53	55	55	55

Graf 1. Těžiště DOM a LOV všech hodnocených



INTERPRETACE:

Partnerka získává podle probandova hodnocení nejvyšší počet bodů v oktantech LM, JK, PA. Tento výsledek se nachází v pásmu normy. Tyto výsledky vypovídají o adaptivní formě interpersonálního chování.

Podobně proband hodnotí svou matku. Oktant LM svědčí o konvenčně kooperativním stylu jednání partnerky. Takový jedinec je nápadný svým přátelským jednáním a ochotou ke spolupráci. Tyto jedinci mají potřebu pozitivních sociálních vztahů s ostatními, chtějí

se všemi vycházet, mají výrazný sklon ke kompromisům, vyhýbají se konfliktům, sporným či příliš originálním hlediskům. Oktant JK vypovídá o tendenci k poddajnému jednání a měkkosti, avšak tato měkkost je spojená i se silou. Takový jedinec je schopen kooperace ale také se umí prosadit, umí se chovat energicky a být autoritou.

Výsledek ve formě těžiště ukazuje na podobnost partnerky a matky dotazovaného, jejich hodnocení se v základních interakčních rysech shodují. Shrnu-li výše uvedené výsledky oktantů a těžiště, mohu říci, že výběr proběhl podle vzoru matky, ale partnerka se ukázala být méně dominantní než matka.

PŘÍLOHA Č. 3 Příklad diagnostiky ICL pro ženu

Základní osobní údaje:

Pohlaví: Ž

Věk: 40

Stav: vdaná

Doba trvání vztahu: 17 let

Ve vztahu jsem: spokojená

Vzdělání: vysokoškolské

Tab. 1. Hrubé a procentové skóry všech hodnocených pro 16 oktantů

škála	JÁ	Partner	Matka	Otec	Ri	Já	Partner	Otec	Matka	
P		4	4	5	4	1	8,6957%	9,5238%	8,1633%	10,0000%
A		5	3	6	3	2	10,8696%	7,1429%	6,1224%	12,0000%
B		3	3	4	3	3	6,5217%	7,1429%	6,1224%	8,0000%
C		2	1	3	2	4	4,3478%	2,3810%	4,0816%	6,0000%
D		2	2	4	2	5	4,3478%	4,7619%	4,0816%	8,0000%
E		4	4	4	4	6	8,6957%	9,5238%	8,1633%	8,0000%
F		1	1	1	1	7	2,1739%	2,3810%	2,0408%	2,0000%
G		2	2	5	0	8	4,3478%	4,7619%	0,0000%	10,0000%
H		1	0	0	1	9	2,1739%	0,0000%	2,0408%	0,0000%
I		4	3	2	5	10	8,6957%	7,1429%	10,2041%	4,0000%
J		2	2	3	3	11	4,3478%	4,7619%	6,1224%	6,0000%
K		1	4	2	3	12	2,1739%	9,5238%	6,1224%	4,0000%
L		4	4	3	4	13	8,6957%	9,5238%	8,1633%	6,0000%
M		3	3	3	3	14	6,5217%	7,1429%	6,1224%	6,0000%
N		5	4	2	6	15	10,8696%	9,5238%	12,2449%	4,0000%
O		3	2	3	5	16	6,5217%	4,7619%	10,2041%	6,0000%

Tab. 2. Hrubé a procentové skóry všech hodnocených pro 8 oktantů:

Oktanty	Já	Partner	Otec	Matka	Ri	Já	Partner	Otec	Matka	
PA		9	7	7	11	1	19,57	16,67	14,00	22,45
BC		5	4	5	7	2	10,86	9,52	10,00	14,28
DE		6	6	6	8	3	13,04	14,28	12,00	16,33
FG		3	3	1	6	4	6,52	7,14	2,00	12,24
HI		5	3	6	2	5	10,86	7,14	12,00	4,08
JK		3	6	6	5	6	6,52	14,28	12,00	10,20
LM		7	7	7	6	7	15,21	16,66	14,00	12,24
NO		8	6	11	5	8	17,39	14,28	22,00	10,20

Diagram 1. Interpersonální profil partnera a otce vyšetřované pro 16 oktantů

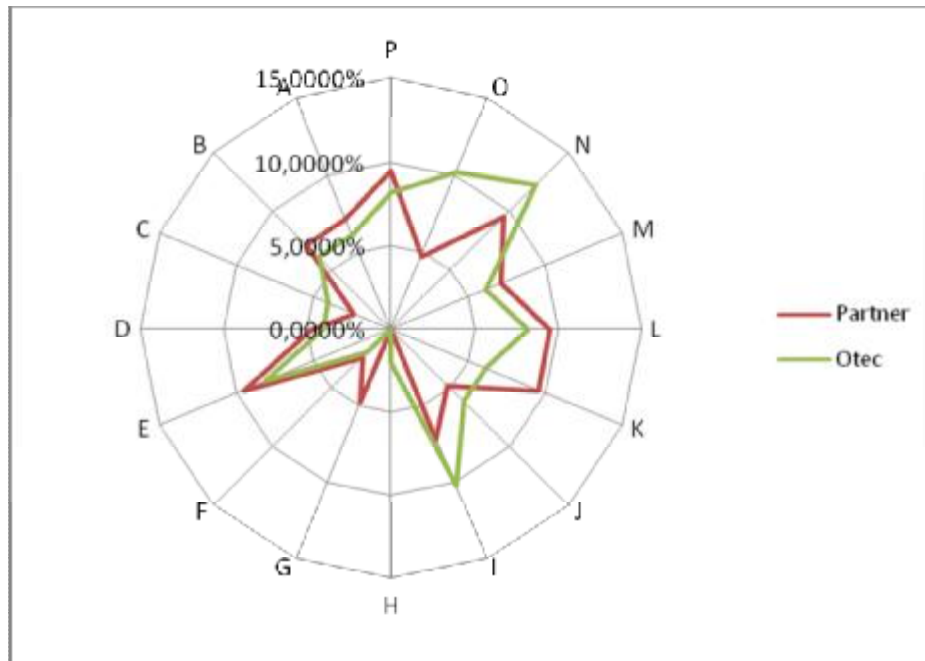
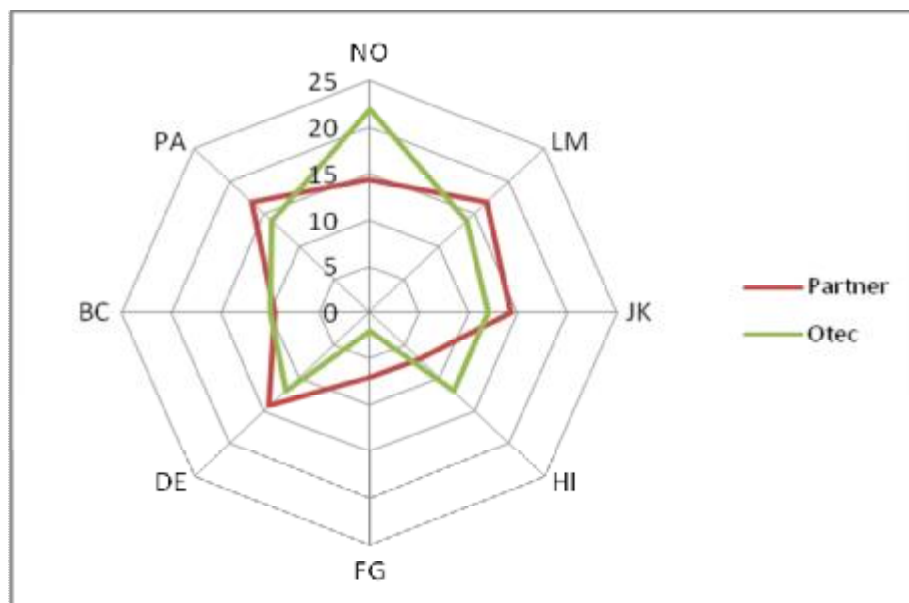


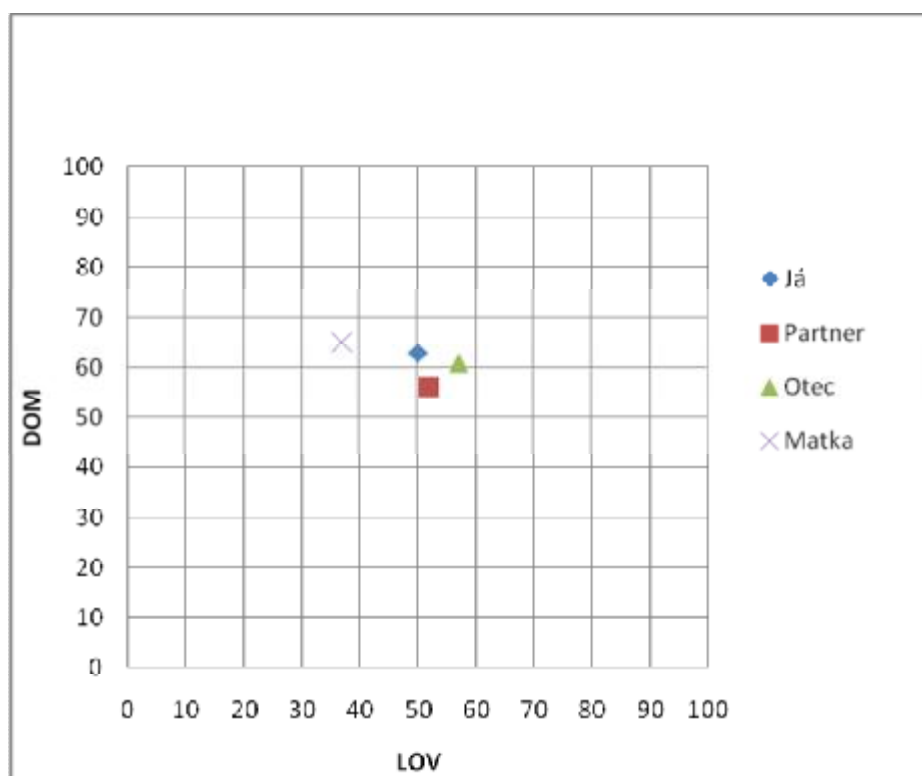
Diagram 2. Interpersonální profil partnera a otce vyšetřované pro 8 oktantů



Tab. 3. T- skóry DOM a LOV všech hodnocených

	Já	Partner	Otec	Matka
DOM	63	56	61	65
LOV	50	52	57	37

Graf 1. Těžiště DOM a LOV všech hodnocených



INTERPRETACE:

Partner získává podle hodnocení své partnerky nejvyšší počet bodů v oktantech PA, LM. Tento výsledek se nachází v pásmu normy a vypovídá o jeho adaptivní formě interpersonálního chování v těchto oktanech. Znamená to, že partner je hodnocen jako energická osobnost, s přiměřenými ambicemi a schopnosti jednat přesvědčivě a

být autoritou pro ostatní. Podobně vyšetřovaná hodnotí i svého otce, který je oproti partnerovi příliš ochraňující a pomáhající se silně vyvinutým smyslem pro odpovědnost. Toto hodnocení je velmi blízko kulturnímu ideálu a jsou tak často hodnocení rodiče, kteří přiměřeně zastávali svou rodičovskou roli.

Oktant LM svědčí pro přátelské jednání. Vyšetřovaná hodnotí svého partnera jako člověka, který se snaží se všemi vycházet, má sklon ke kompromisům, vyhýbá se konfliktům a hádkám. Má dobré mínění o lidech a snaží se navazovat pozitivní sociální vztahy. Podobně je hodnocen i otec vyšetřované.

Výsledek ve formě těžiště ukazuje, že v míře laskavosti je partner méně laskavý a méně dominantní než otec. Shrnu-li výše uvedené výsledky oktantů a těžišť, nemohu hodnotit volbu partnera dotazované jako volbu podle vzoru otce.

PŘÍLOHA Č. 4

Tabulky indexů DOM a LOV v T- skórech pro soubor mužů a žen

Tab. 1 Soubor mužů, N=34

Pár	DOM/JÁ	LOV/JÁ	DOM/PARTNERKA	LOV/PARTNERKA	DOM/MATKA	LOV/MATKA	DOM/OTEC	LOV/OTEC
1	51	53	55	53	56	55	50	55
2	61	35	67	68	44	75	44	75
3	61	46	46	41	53	53	59	57
4	44	52	41	75	36	70	57	25
5	57	53	56	56	63	50	44	62
6	53	48	65	39	48	53	50	27
7	44	52	47	44	50	46	61	40
8	56	53	61	30	51	46	61	35
9	50	25	44	25	57	53	63	36
10	71	32	53	73	50	40	55	71
11	59	41	41	63	56	48	56	20
12	69	34	50	56	42	50	78	35
13	42	46	55	46	51	48	50	42
14	51	42	55	60	61	40	67	40
15	59	40	51	52	55	42	45	39
16	71	39	71	39	71	39	71	39
17	61	56	67	31	71	44	53	36
18	71	35	45	73	55	32	34	37
19	44	52	45	57	47	59	63	39
20	32	65	48	70	41	67	65	48
21	53	60	44	71	45	44	61	37
22	57	59	53	34	61	46	61	53
23	53	48	50	53	62	44	51	42
24	71	56	48	46	45	55	73	41
25	56	48	53	35	56	39	67	30
26	55	50	51	53	38	53	51	44
27	38	34	57	44	45	64	57	25
28	59	50	59	59	53	67	65	42
29	45	40	39	48	41	74	36	64
30	69	52	67	48	44	75	71	25
31	56	52	63	50	65	37	61	57
32	63	31	67	50	53	30	65	30
33	44	39	63	46	51	44	47	34
34	39	41	56	59	51	37	53	68
průměr	54,9	45,9	53,9	51,4	52,0	50,6	57,2	42,6

Tab. 2 Soubor žen, N=34

Pár	DOM/JÁ	LOV/JÁ	DOM/PARTNER	LOV/PARTNER	DOM/MATKA	LOV/MATKA	DOM/OTEC	LOV/OTEC	OTEC
1	47	53	75	68	56	42	29	26	55
2	71	68	63	39	29	40	69	40	75
3	53	67	53	62	48	56	53	56	57
4	50	66	65	37	72	44	53	30	25
5	56	62	59	56	61	63	56	62	62
6	47	30	53	57	38	41	67	36	27
7	44	53	59	52	59	56	67	32	40
8	44	27	47	68	56	35	44	68	35
9	61	25	67	34	36	20	61	37	36
10	56	55	71	25	53	39	42	46	71
11	47	60	57	48	56	55	41	35	20
12	50	56	69	46	59	44	53	53	35
13	41	52	38	53	51	68	38	39	42
14	39	55	53	55	56	52	61	35	40
15	44	55	55	37	50	55	57	64	39
16	56	53	63	34	41	55	59	20	39
17	71	39	57	63	32	62	57	53	36
18	35	60	67	31	44	59	51	55	37
19	48	41	75	46	73	48	51	36	39
20	32	75	61	56	47	25	50	25	48
21	50	48	57	56	59	55	57	40	37
22	44	40	65	41	63	30	48	46	53
23	36	56	39	39	51	48	48	41	42
24	51	40	59	55	45	50	67	57	41
25	47	48	36	62	38	64	67	53	30
26	51	48	56	56	51	59	55	46	44
27	44	53	50	48	34	65	32	59	25
28	59	57	63	52	56	63	67	55	42
29	41	65	35	46	24	32	75	50	64
30	61	53	72	37	77	52	53	48	25
31	63	50	56	52	65	37	61	57	57
32	47	50	55	41	48	28	61	60	30
33	69	42	51	30	50	52	63	34	34
34	50	59	53	30	45	63	57	25	68
průměr	50,1	51,8	57,5	47,4	50,7	48,7	55,0	44,7	42,6

PŘÍLOHA Č. 5

Tabulky distancí mezi těžišti hodnocených (partner – matka, partner – otec, partner – respondent) pro soubor mužů a žen:

Pár	SOUBOR MUŽU			SOUBOR ZEN		
	D(zena-matka)	D(zena-otec)	D(zena-já)	D(muz-otec)	D(muz-matka)	D(muz-já)
1	2,24	5,39	4,00	62,29	32,20	31,76
2	24,04	24,04	33,54	6,08	34,01	30,08
3	13,89	20,62	15,81	6,00	7,81	5,00
4	7,07	52,50	23,19	13,89	9,90	32,65
5	9,22	13,42	3,16	6,71	7,28	6,71
6	22,02	19,21	15,00	25,24	21,93	27,66
7	3,61	14,56	8,54	21,54	4,00	15,03
8	18,87	5,00	23,54	3,00	34,21	41,11
9	30,87	21,95	6,00	6,71	34,01	10,82
10	33,14	2,83	44,78	35,81	22,80	33,54
11	21,21	45,54	28,43	20,62	7,07	15,62
12	10,00	35,00	29,07	17,46	10,20	21,47
13	4,47	6,40	13,00	14,00	19,85	3,16
14	20,88	23,32	18,44	21,54	4,24	14,00
15	10,77	14,32	14,42	27,07	18,68	21,10
16	0,00	0,00	0,00	14,56	30,41	20,25
17	13,60	14,87	25,71	10,00	25,02	27,78
18	42,20	37,64	46,04	28,84	36,24	43,19
19	2,83	25,46	5,10	26,00	2,83	27,46
20	7,62	27,80	16,76	32,89	34,01	34,67
21	27,02	38,01	14,21	16,00	2,24	10,63
22	14,42	20,62	25,32	17,72	11,18	21,02
23	15,00	11,05	5,83	9,22	15,00	17,26
24	9,49	25,50	25,08	8,25	14,87	17,00
25	5,00	14,87	13,34	32,28	2,83	17,80
26	13,00	9,00	5,00	10,05	5,83	9,43
27	23,32	19,00	21,47	21,10	23,35	7,81
28	10,00	18,03	9,00	5,00	13,04	6,40
29	26,08	16,28	10,00	40,20	17,80	19,92
30	35,47	23,35	4,47	21,95	15,81	19,42
31	13,15	7,28	7,28	7,07	17,49	7,28
32	24,41	20,10	19,42	19,92	14,76	12,04
33	12,17	20,00	20,25	12,65	22,02	21,63
34	22,56	9,49	24,76	6,40	33,96	29,15